HELIKON 22

ÁRA 3 LEJ

SZÉPIRODALMI HETILAP

I. ÉVFOLYAM ● 22. (22.) SZÁM ● KOLOZSVÁR, 1990. JÚNIUS 1.

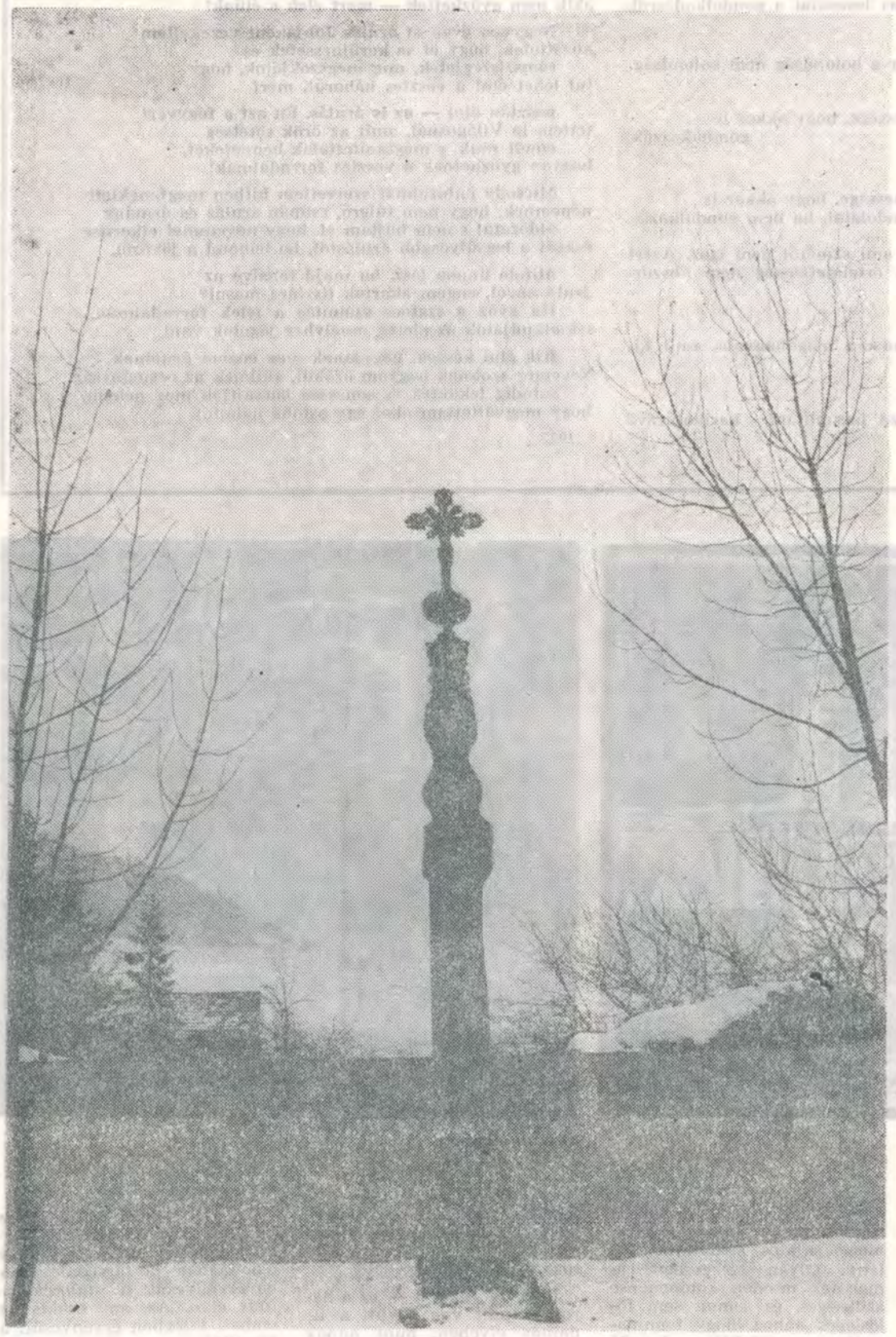

Csíksomlyó

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Gondolatok a kaptárban

Május van, gyönyörű szorgalomban jönnek-mennek a méhek. Egy kolozsvári kertben állok, a hegyen, ahonnan látni a Reményik-villára. Olyan a távolság tenyerében, mint valami szép kis kaptár. Egykor, nagy kirajzás idején, a költő fejében itt villant meg a mindenkori szülőföld mindenkori kaptár-törvényét védő, jelszóvá magasodó metafora: „Eredj, ha tudsz...”

●

Öt hónapja a nyílt elnyomást felváltották az álszabadságok és a húzd-meg-ereszd-meg, melyeknek csak egy része specifikusan a nemzetiségen csattan, a többi általános emberi jogokat csorbít. Reméljük egyelőre. Ezek közül nem egy, látszólag másodrendű, a természeti csapás özönlő erejével és elháríthatatlanságával szól bele a romániai magyarság életének, sorsának alakulásába is.

Itt van például annyi újabban szabad ez meg az között a szabad román posta: egy expresz levél Kolozsvárról Budára az 1840-es kalendáriumokban közölt Biasini-féle gyorskocsi-menetrend szerint 48 óra alatt ért el; 1990-ben tizenegy napos az átlag, rendes levél esetében három hét, de a távirat is napokig kullog, néha egy kerek hétig. És itt van a másik: az utazás szabadságának valósága. Pillanatnyilag a háborús menekültvonatokra emlékeztető szerelvények hagyják el, amióta a tehermentesítő járatot bevezették, naponta kétszer Kolozsvárt. Ezeken özönlik át valamerre az az állítólag havi átlagban 1500-2000 főnyire tehető végleg kivándorló erdélyi magyar — és köztük azok a román állampolgárok, nemzetiségre való tekintet nélkül, akik többnyire nem utazhatnak tervük szerint tovább, nyugat felé, mert az utóbbi hónapoktól fogva már Ausztria is megnehezíti a tranzitot is román útlevéllel utazóknak.

Mint nyári árvíz tetején a szalma, a törjék, az elsodort madártoll és belehullt falevél, valahol a Lajtánál terül aztán meg a keleti ár ma is. Akár el is lehet kezdeni a régi sakkjátszmát, hogy aszongya Európa védő(bástyája) vagyunk — vagytok — a táblán, ahol voltunk már Európa futója s Európa parasztja, s legalább egy középkorban divatos illatszer, kölnivíz erejéig Európa királynéja is.

Ha kivonjuk csontezredeinket és koponyazászlóaljainkat a kultúrtörténelem testéből, Heltai Gáspártól Bartók Béláig megannyi nélkülözhetetlent adott az azóta elcsatolt területek magyarsága. Valaha, épp egy ilyen időben, mikor az ott közel élőknek megint csak úgy tűnt, Sümegről, Keszthelyről, Lepsényből nézve, de valahonnan a Küküllőmentéről is, hogy mindennek vége, a játszma sajnos végleg elveszett, nem fog itt majd milleniumi emlékkiállítást rendezni a jó Ferenc Jóska —, a feltámadt Magyarország vezérlő fejedelmének Európa szemében fontos legitimitása is abból eredt, hogy itt Erdélyben még megválasztották, mielőtt Erdély maga szépen alámerült, tovább harangozni a mélyben.

Ám ahonnan Tótfalusik, Apáczaik, Körösi Csomák és Bolyaik kerültek ki, st a génekkel, se a szellemmel soha sincs nagy baj, nem az a legpókosabb sarok a házban. Csak a dolgokat nem néhány

Folytatása a 4. oldalon

Dr. ALEXANDRU PORȚEANU

Román—magyar kapcsolatok a történetírásban

– Az 1989-es decemberi román forradalom áldozatokat követelő győzelme folytán felderengő reménysugarak egyike kétségtelenül világossá teszi mindenki számára: a román—magyar kapcsolatok története ténylegesen új megvilágításba kerülhet. Annak ellenére hogy megrázkódtatások, meghátrálások mutatkoztak e kapcsolatokban még a legutóbbi időszakban is, a forradalom utáni időket is beleértve —, a gondviselésszerű fénysugár jelölte irányba való nyitás reménye nemcsak egy lehetőség, hanem mindnyájunk nagy lelkiismereti kötelessége, közvetlen felhívás konkrét, építő, a lehető legmélyebb humanista lényegű tettekre. Erdélyi származású történészként, aki tanulmányozta Erdély mozgalmas történelmét, úgy vélem, hogy *a román—magyar kapcsolatok maximális fontosságú pillanatát éljük.* Eltekintve attól, hogy e megállapítás konvencionálisnak tűnik, számot kell vetnünk azzal, hogy ezen igazság mellőzése, vagy — Isten őrizz — ezen *egyedülálló* történelmi pillanat elszalasztása azt jelentené, hogy magunkra vállalunk egy nagyarányú, hosszú ideig tartó kudarcot, amit nagyon nehezen hozhatnának helyre a ma élő nemzedékek. Soha eddig ilyen gyors, valós, magasrendű, igazi megoldásokra nem nyújtott lehetőséget a történelem.

A népek közötti jó viszony ápolásában a történelem tudományának és a történészeknek általában különleges szerep jut. A jelen történelmi pillanatban a román—magyar kapcsolatok esetében nagy fontosságú ez a sarkigazság. A történelemtudomány végső hivatása a népek közötti közeledés és testvériség szolgálata, nem pedig a feszültségek növelése. A román—magyar historiográfiai kapcsolatoknak új, korrekt, őszinte, alkotó alapokra van szüksége. Ezek létrejötte nemcsak a történészektől függ, de az általános hangulattól is. Az igen bonyolult román—magyar kapcsolatok történetének részletes vizsgálata, és elsősorban a két szomszédos ország — hisszük, barátságot óhajtó — történetírói közötti kapcsolatok felvétele (vagy újra felvétele) jelenti a sajátos historiográfiai hozzájárulást egy mélyen humanista lényegű, egyetemes mű létrehozásához. Ilyen irányú törekvések főleg az utóbbi két-három évtizedben jelentkeztek híres román és magyar történészek támogatásával. E kapcsolatok eredményei távol állanak mindkét fél elvárásaitól és óhajaitól. Ismeretesek azok a megnyilvánulások és problémák, amelyek ártottak a biztató kezdetű tudományos kapcsolatok kibontakozásának. E helyzet általános jellegű okait — ezek lényegükben a román—ma-

Folytatása a 8. oldalon

KIRÁLY LÁSZLÓ

A TALÁLKOZÓK

Déváról hazajönni.
Elmény: állni a döcögő vonat folyosóján
Imreh Istvánnal, Dávid Gyulával.
Pedig ülhetnénk is, de valahogy jobban esik
a beszélgetés két halálra-fárasztó nap után.
Beszélgetni őszintén, gátlástalan: ez a túlélés.
Azt írtam egyszer a Champagne-i mezők fölött:
pipacsban fürdik Európa.
S most pipacsban fürdik a szemünk előtt
Erdély minden búzamezője.
Időnként kilép a fülkéből Kányádi,
s felkiált: Nézzétek, a marosszentimrei templom! —
vagy: Itt láttok egy jó-ború szőlőhegyet!
Percek alatt tanított meg száz szomjas gyereknek
négy-öt magyar verset.
Zengték a zsúfolt teremben lelkesen
Petőfi Sándort és Horváth Imrét.
Ez bizony csillagos tízes, Kányádi Tanító Bácsi.
Kinizsi Pál és Báthori István árnya
az aszálytól elkínzott mezők felett.
Lelkes emberek vasárnapja.
Odabent a fülkében
elaludt az álomszép Karácsonyi Boriska,
álmodja hat évének minden csodáját,
s most az egyszer sajnálom nagyon,
hogy nincsen lányom, csak fiaim.
Fölébred Boriska, ablakhoz kapaszkodik
s így kiált: — Nézd, apu, cioară!
Varjú — mondja az apja.
Mi a teendő?
Déva vára magas, azt beszéljük Sándorral,
felépítenénk-e
fél véka aranyér', fél véka ezüstér',
fél véka ezüstér', s egy fél véka rézér'?!
Mari néni, s a csángó kürtőskalács.
A megmentett bukovinai énekek.
Mikor úgy találozunk, ahogyan kell,
előhozódnak mind a „dolgok".
Fényképezünk, de tudjuk: ez nem megoldás.
Hol a zenekarunk, énekelni vágyunk, együtt;
a cimbalmok, zongorák, hegedűk?!

Alszik ilyenkor Déva szép városa,
s benne a csetlő-botló nyelvű Boriskáink.
Ó, jöjjenek még, kérjük, igazán!
Hívjatok, s jövünk.

1983. június 2.

HÁROM PENGETÉS

I.

amikor nagyapánk
hadifogoly volt
oroszországban

amikor apánk
hadifogoly volt
oroszországban

amikor nagybátyánk
hadifogoly volt
oroszországban

de mi most
mindnyájan
varsói szerződés
vagyunk

nekünk
nem lesz hová
hadifogságba
mennünk?

II.

amikor előkerülnek
a színes pornóképek
éhes valagok
döbbenetes f...k
megcsapott valami
provincia-szellet
szegénység-szag
istenhátamegett

ime az esztéta
ime a professzor
ime a szerkesztő
ime a költő
s a töméntelen kép-ség
bár van bennük egy kis
mocskos fantázia
nem tagadhatom

III.

mikor a csúnyák csókolóznak
szégyelli magát a város
becsattan a szépek ablaktáblája

idegbajos
önhitt
gyáva szépeké

újrarendeződik a világ
füstként enyésznek el
a hatalomvágyból kitalált
esztétikai rendszerek

s a füst mögött
csókolóznak a csúnyák
tépik egymást
vad örömükben

miben bíztatok eddig
szépnek tartott
büdös balgatagok

1977

VERS: ● Balla Zsófia ● Molnos Lajos ● Saszet Géza ● Visky András

Romániai szlovák költők: ● Ivan Miroslav Ambrus ● Dagmar Mária Anoca ● Ondrej Stefanko ● Adam Suhansky

SASZET GÉZA

NÉGY EPIGRAMMA

1.
Öntsünk végre tiszta vizet a pohárba! — nem bánom —,
ám jól vigyázz, legelőbb poharad tiszta legyen!

2.
Kik és hányan mentek eddig fejjel a falnak?
Ki tudná megmondani? A falon semmi nyoma.

3.
Hm-hm! — szólt a bagoly, lehet, fülmiléd tud énekelni:
a szolfézst halljam előbb, addig nem énekes!

4.
Sokszor nem tudni, hogy az út, melyre lépsz, hol ér véget.
Hogy temagad hova mégy — tudnod kell legalább.

HÁROM FÉNYBŐL AZ ARNYÉK

1.
Versek helyett
virágokat írnék —
méhek olvasnák.

2.
Az űr sem üres.
Itt a földön
már rég lakható.

3.
Önmaga mellett
az élet gyönge bizonyíték.
A halál rossz cáfolat.

Valahol fény van
Az élet árnyék
Az élet éhes
Éhes az árnyék
Szivemben fény van
Fényes az árnyék
Árnyékból fény lesz
Fényből az árnyék

AFORIZMÁK

1.
A balgaság dicsérete is csak dicséretes balgaság.

2.
A halál mindig életkérdés.

3.
Az önzés ott kezdődik, ahol számunkra a többi ember véget ér.

4.
Sok dolog csak azért van, mert cáfolják.

5.
Az igazság azért veszélyes, mert leszoktat a gondolkodásról.

6.
Ha a szerelem bolondság, akkor a bolondság nem bolondság.

7.
Logika: az embernek az a képessége, hogy akkor is gondolkozzék, ha nincsenek gondolatai.

8.
Intuíció: az embernek az a képessége, hogy akkor is legyenek gondolatai, ha nem gondolkozik.

9.
Abszurdum: annak a fonákja, ami színéről nem igaz. Azért nem értelmetlenség, mivel az értelmetlenség nem abszurdum.

10.
Ding an sich: minden dologban az a magábanvaló, amit kirekesztünk belőle.

11.
Amikor valaki önmagához kezd hasonlítani, karikatúrává válik.

12.
Az okos ember csak az okosabbaktól, a bölcs a balgáktól is tanul.

13.
Mielőtt az életnek értelmet adhatnánk, előbb az értelemnek kell életet adnunk.

GÖRGEY

Miért nem neveztek immár árulónak? Senki sincsen,
aki saját árulásától szabadulni akarván,
lelkének mocskát az én nevemre törlené rá?
Mindenki áruló lesz, aki nekem éljenez!

Kit hősnek szántak, annak nem lehet sem
feledni, sem megbocsátani, hogy túlélte a
meg nem nyerhető háborút, s életben maradtak,
akik nem győzhettek — mert élek s élünk!

Negyven éven át árulás Jóbjaként vezekeltem
közöttetek, hogy el se kerülhessetek és
rámsziszegjetek, míg megszokjátok, hogy
túl lehet élni a vesztes háborút, mert

pusztán élni — az is árulás. Én azt a fegyvert
tettem le Világosnál, amit az örök sötétség
emelt ránk, s megtanítottalak benneteket,
hogyan győzhetnek a vesztes forradalmak!

Micsoda önbizalmat szerzettem hitben megfeneklett
népemnek, hogy nem túlerő, csupán árulás és ármány
áldozata! s nem bújtam el, hogy nevemmel elkerítse
magát a legsúlyosabb árulástól, ha lemond a jövőről.

Miféle ünnep lesz, ha majd feledve az
áruló nevét, engem akartok tisztára mosni?
Ha győz a szatócs számítás a lélek forradalmán,
s kialkudjátok az életet, amelyhez jogotok van!

Kik élni készek, hagyjanak meg engem árulónak.
Nevemet azoknak hagyom örökül, akiknek az ocsmányság,
mindig leköpték és sohasem bocsájtják meg nekem,
hogy megváltottam őket egy ostoba haláltól.

1977.

Kazinczy Gábor: Joukahainen

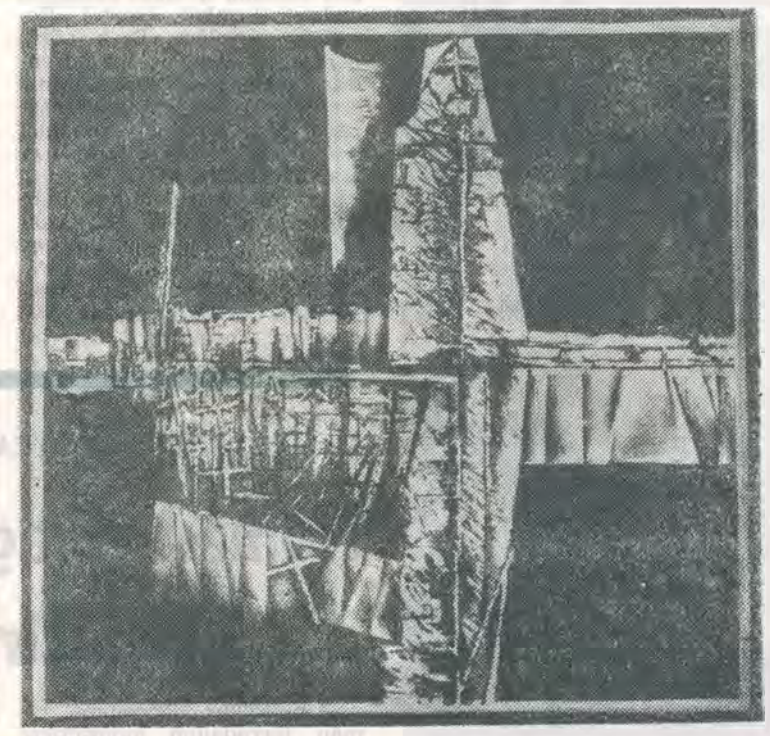

Ballada II.

Lemminkäinen

SZÉKELY JANOS

SZEMPONTOK AZ ILLÚZIÓTLAN GONDOLKODÁSHOZ

Három alapelv

(legitás — funkcionalitás — finalitás)

Mindig ámultam a gondolkodókon (vagy csak szájaskodókon), akik úgy képzelik, hogy a dolgoknak vannak egyrészt általános, másrészt egyedi vonásai; az eseményekben úgyszintén egyrészt törvényszerű, másrészt sajátos vonások ismerhetők fel. Ami magyarán azt jelentené, hogy dolgokban és eseményekben egyaránt kell lennie valaminek, ami nem szükségszerű, ami törvényen kívül esik — s ez éppen az egyediségük. Ami partikuláris, úgymond, az törvénytelen.

Az ilyen gondolkodók készen kapott fogalmaikra, előbb megrögzött tévedéseire függesztik folyvást a szemüket, a valóságos világ a legutolsó, amit figyelemre méltatnak egyáltalán. Úgy is mondhatnám: fogalmiságuk kelepcéjében sínylődnek, nem tudnak, nem is akarnak onnét kiszabadulni.

Mi ezzel szemben a helyzet? A való világban csakis konkrét dolgokat (viszonylag autonóm térformációkat) találunk, egyebet semmit. A történésekről is elmondható ugyanez: minden történés éppolyan egyszeri, mint a konkrét dolog; előbb sem, utóbb sem eshetik meg ugyanaz[2]. A valóság mindenestől partikuláris.

Ám a világban ugyanakkor semmit sem találunk, ami nem törvényszerű.[3] Ott bizony nem a szabadság és véletlen, hanem a kemény szükségszerűség uralkodik. Ha feltennök, hogy nem éppen minden törvényszerű benne, végképp nem mondhatnánk a világról semmit; egyetlen ítéletünk sem lehetne többé érvényes (a tudományos ítéletek sem).

Úgy kell tehát lennie, hogy törvényszerű az általános, de törvényszerű az egyedi is. Sőt a törvényszerű voltaképp csakis a sajátosban és egyediben található fel. Ez logikus is, hiszen amit mi általánosnak, törvényszerűnek mondunk, az nem más, mint egyedi eseteknek bizonyos szempontból elvégzett gondolati absztrakciója. A való világban nincs külön sajátos és külön, törvényszerű. Ezt a két vonatkozást csakis az emberi gondolkodás választja szét a fogalomalkotás folyamatában.

A nagy kérdést (a közkedvelt ideologikus álproblémát), hogy mit tekintsünk valamely eseményben egyfelől törvényszerűnek, másfelől esetlegesnek, roppant egyszerű feloldani. Magukban az eseményekben sohasem egyetlen törvényszerűség (hatásmechanizmus) érvényesül. Nemcsak az, amelyre épp figyelünk, amelyet épp absztrahálunk, hanem rengeteg más is, mondhatni az összes, méghozzá különböző arányban, erővel, különböző feltételek közt. Ezeknek a bonyolult együttese adja ki éppen az eseményt. A törvények nem egyszerűen csak hatnak, hanem mindig és szükségképp *együtthatnak*, ráadásul mindig más és más (egyedi) struktúrán belül hatnak — ebből következik a történés örökös egyedisége.

A világban minden partikuláris, a partikulárisban viszont minden törvényszerű. Ezért törvényszerű a világban minden. Maga a világ lehetséges deffiníciója, hogy az nem egyéb, mint a strukturált tér időben változó szerkezete — már maga az feltételezi, hogy egységes folyamatnak tekintsük, amelyben minden szükségszerűen megy végbe. A strukturált tér bizonyos szabályok szerint szummálódik az időben. A törvényszerűség: a strukturált tér immanens tulajdonsága. Magát a világfolyamat szükségszerűségét nevezzük így.

Ez tehát különbség nélkül az egész világra kötelező; egyaránt érvényesül a szervetlen és a szerves világ, az élet, az ember, a kultúra területén. A világ egész egységes alapvonása a *legitás*.

Nem tudom most már, létrejött-e a kozmoszban másutt is az autonóm térformációknak az a különös szerveződése[4], amelyet itt a földön élővilágnak, „életnek" mondunk. (Nem hiszem, hogy létrejött volna, de ha valaki valószínűségi meggondolások alapján nagyon állítja, annak a lehetőségét is elismerem). Mihelyt azonban legalább itt nálunk valóban létrejött, vele együtt új alapelv társult az általánosan kötelező legitáshoz.

Mert minden, ami él: szervezet, organizmus. Szervezet az, ami megszerveződött. Az organizáció a legitás szabályai szerint megy ugyan végbe, mégis sajátos struktúrát hoz létre. Olyan szervezetet, amelynek minden komponense szükséges, és semmi sem fölösleges ahhoz, hogy fennmaradjon a stabilitása. Az élő szervezet azért organikus, mert egyetlen komponensének (alkatrészének) hiányát sem viseli el. Azt is mondhatnók: az organizáció olyan szerves (organikus) egységet hoz létre, amely csak komponensei összességében működőképes. Az organizmus: funkcionális struktúra. Ezért aztán minden részegysége is kötelezően funkcionális.

Az élet megjelenésével tehát új princípium honosodott meg a földön és a világon: a *funkcionalitás* elve. Ahogy a legitás az egész világra, ez az új alapelv az egész *élővilágra* érvényes. A legkezdetlegesebb lényektől kezdve a legbonyolultabbig, s mindaddig, ami ezekből megszerveződik, a társadalmakig, a kultúrákig, mindenben funkcionalitás érvényesül. Azt is mondhatnók: erről ismerhető fel minden szervezet és szerveződés — ez az organikus lét alapelve.

A mindennapi életben, sőt a filozófiában azonban még egy harmadik alapelvről is szokás beszélni. Ez a *finalitás*.

Finális az a folyamat (pl. az a cselekvés), amely prekoncipiált állapotot hoz létre. A finalitás valamely jövőbe kihelyezett célra irányul, eszerint legalább három alapképzetet feltételez. Mindenekelőtt *jövőképzetet*. Azt a meggyőződést, hogy az idő, amely a tapasztalat szerint eddig folyamatos volt, azontúl is folyamatos lesz. Másodszor — ezzel szoros kapcsolatban — *célképzetet*. Azt a meggyőződést, hogy a világfolyamatnak van előrelátható állapota, abban tehát cél tűzhető ki. Végül harmadszor, *akaratképzetet* feltételez; azt a meggyőződést, hogy a világfolyamat tudatos cselekvéssel a céllal meghatározott irányba terelhető.

Jövő, cél, akarat — ez a három képzet van együtt a finalitás elvében, mint annak szükséges feltétele. De mert a jövő nem más, mint az idő, amely még nem következett be, elmondhatjuk: ilyesmi a világban nincsen, csakis az ember fejében van. Hasonlóképpen: mivel a világfolyamat nem irányul valamely végleges állapotra („nem előre halad, hanem hátulról épül"), azt kell mondanunk: célképzet sincs a világban, az is csak az ember fejében van. Végül az akaratképzetről talán Schopenhauer ismeretében sem kell bővebben bizonygatni, mennyire emberhez kötött.

Kiderül tehát, hogy a finalitás elvének legalább három szükséges feltétele emberhez kötött, s nem mondom én, hogy finalitás szerint egyáltalán nincs a világban (hiszen az ember is a világban van), biztos azonban, hogy ez az elv csakis az ember világában érvényesül, az emberen kívüli világban nem.

A finalitás mint alapelv a világtér újfajta szerveződésével, az emberi ésszel együtt jelent meg a földön; mondjuk ki nyíltan: az emberi tudatból következik. Ezért nem érvényes semmi egyébre, még a társadalomra sem, pedig az emberek szervezete! Mert igaz ugyan, hogy a társadalmi erők olykor meghatározott célokat tűznek maguk elé, de ezek a célok sohasem érhetők el. Épp a világfolyamat legitása, a társadalmi lét funkcionalitása, konkrétan: a rivális társadalmi erők vektorhatása söpri el őket. A társadalomban azért nem érvényesülhet finalitás, mert van ugyan kollektív tudata (kultúrája), de azért mégsem tudatos lény.

Az, ami mindenütt, az egész világban érvényesül: a *legitás* elve. Az, ami az egész élővilágban (a társadalomban is) érvényesül: a *funkcionalitás* elve. Az, ami csakis az emberi világban érvényesül: a *finalitás*.

Ha mi az élővilágban, esetleg a világegészben olykor mégis finalitást vélünk felfedezni, az nem más, mint antropomorf gondolkodásunk szokott hibája. Az emberi ész kivetíti a világegészre saját specifikus alapelvét — ily módon torzítja emberivé az embertelent.

Összefoglalásképpen nagy nyomatékkal ismét leszögezem: finalitás nem érvényesül sem az élettelen, sem az élővilágban, sem a kultúrában, *sem a történelemben*. Kizárólag az ember cselekvésében és gondolkodásában érvényesül. Éspedig azért, mert az egész univerzumban csakis az embernek van tudata.

---

[1] *Régebben kauzalitásnak hívták — én helyesebbnek találom „törvényiségnek" nevezni.*

[2] *Még a tudományos kísérletekre is áll ez. Hasonló struktúrák kölcsönhatásával, hasonló körülmények között, hasonló eseményt hoznak létre. De azért — épp a „hasonló" jelző árulkodik erről — ez már egy másik esemény!*

[3] *Hogy a valóságban mi felel meg annak, amit mi törvényszerűnek mondunk, azt másutt már bőven kifejtettem. (A mítosz értelme. Kriterion. 1985.)*

[4] *Minthogy nem immanens, a szubsztancia természetéből szükségképp következő, minden körülmények közt előálló folyamatról van szó, itt már nem struktúrálódást, hanem szerveződést, organizációt kell mondanunk.*

LÁSZLÓFFY CSABA

TILALOM TÖRPÉKRE

Úgy vonszolt magával (vajon neki is ez lehetett az érzése rólam?), mint lerázhatatlan múltját, s közben utcán, talponállóban jobbra, balra pislantgatva, vagy a néhai kis kávézóhely illemfülkéjét takaró vörös plüssfüggöny hullámzását figyelve, egy ismerősnek tetsző dallamfoszlány kíséretében, mint megavasodott (megcukrosodott?) slágerszöveg ismétlődött ingerlőn agyam mélyén: „A séták buktatói... Az utca alattomossága!"

„Ha már élünk, vigan éljünk! — rikkantotta el magát, biztos kézzel markolva meg a műanyag ülőkét, nem törődve azzal, hogy cipőjének orra az ülepe alól kiforduló sárga szivacsbelet súrolja. Az asztalok között művirágaival házaló nénike csak úgy mellékesen felszisszent; kopottfű-színű filckalapjáról a disztoll rég letörött, Bárgyi rosszallóan mustrálgatta, de úgy látszik, ettől sem ment el a kedve. Szótlanul néztem rá, bízva a hirtelen beállt „baljós csendben", amely pár perc leforgása alatt immár másodszor *történt meg köztünk*. Első alkalommal már többet, mást éreztem ki a „Rá se ránts, öregfiú!" gyors, figyelmeztető hangsúllyal időzített replikájából, mint kedélyes bátorítást, vigasztalást. A M.V.-tér frissen ácsolt, üres színpada előtt haladtam el éppen; huszonöt éve nem látott volt iskolatársam két börkabátos alak könyöke közül csapódott hozzám: pont olyan alacsony, virgonc és pihés nyakú volt, mint amikor érettségi után elköszöntünk egymástól. Csak veresben játszó kefehaja veszített sokat frissességéből, keménységéből; egy kis rosszmájúsággal azt lehetett volna állítani, hogy most a feje búbján is sezínű, semerre se ágaskodó pihék nőnek. Valamilyen rossz előérzettől hajtva, igyekeztem távoltartani magam tőle — közben szinte erőszakosan karolt belém —, mikéntha konkrét kihívásnak fogtam volna föl az ő harsány „Rá se ránts!"-át, legalább akkora tapintatlanságnak, a tébolyultságot igazoló (talán tudatosan vállalt) tökkelütöttségnek, mint ha, teszem fel, valaki a szegényes, elhagyott utcák állapotáról monologizál magában kedvetlenül, és „néma értekezését", a tribün szemetes, fenyegető árnyékában, megtapsolják. Ilyen előzmények után pihés kobakú Bárgyi mindennemű közeledése, megnyilvánulása — még az a vigyori megjegyzés is, hogy: „Meglepődtél, mi, hogy nem vagy egyedül?!" — külön hangsúllyal ragadt meg, raktározódott el bennem, a szövegek és a helyzetek némelyike olyannyira *különös*sel, hogy azt már nem is a képzeletnek, csak a valóságnak köszönheti a magunkfajta halandó.

•

Ülünk a régi — Bárgyi szerint „meghitt" — sarokban, kávé helyett barnás színű, ízetlen limonádét szopogatva, nyelvünk hegyével elelkalandozván összeragadt bajuszunkból is nyalintunk, ülünk (én kissé feszélyezetten, fiarccal, ő fáradhatatlanul kacarászva), és arról az asztaltársaságról beszélgetünk, vgy inkább fantáziálunk, amelyiknek sziporkázó szellemessége és színe a diákkori kiabálások hangzavarába, az emlékezés fakultkék cigarettafüstjébe veszett. *Bejön* egy-egy hang, vagy egy-egy hallgatás — „Az öreglány az összehányt szoba közepén állt, mint egy éretlen zöld paradicsom!", „Fel tudod fogni egyáltalán, hogy mekkora reszkirt jelent ez...?!" —, hogy kiderüljön: a mi hangunk; a hallgatás is az enyém, midőn a mondat közepén abbahagyom, hogyha a pincér az asztalunk mellett suhan el.

— Mi történt veled, hogy megint megnémultál?

— Semmi. — Közben ezt gondolom: „A szívélyesség, a mosoly nem csupán a kiszolgáló személyzet arcáról tűnt el. Egyformára pácol mindnyájunkat a közöny? Vagy sápadtságom egy fokkal megelőzi őket? A kimerültség, a gyanakvó tekintet — ez már a visszafordíthatatlan jövő?"

— Baj, hogy beugrottam ide útközben?!... A városodba. Mondhatom, jó kis felhajtásban éltek.

— Különös egy város — mondom megadóan. S magamban kétkedve: „Az én városom volna?"

— Sokáig úgy tudtam, hogy színész lett belőled — röhög a szemembe Bárgyi; a lehelete fokhagymaszagú.

— Belőlem? — erőltetem meg bárgyún ráncaimat.

— Legjobb esetben egy ripacs, mondtam magamban én, amikor megtudtam... — Megakasztja a köhögés. Az utolsó korty limonádé, úgy látszik, cigányútra ment.

Nem állom meg, hogy rá ne kérdezzek:

— Mit tudtál meg... *a legjobb esetben?* Azt, hogy színész lettem, vagy az igazat, hogy nem vagyok az?!

— Nem mindegy? — löki felre maga elől nagyvonalú gesztussal Bárgyi az üres poharat. — Rögtön arra gondoltam: éppen belőle lett egy Szamos-parti Don Juan, aki a tánciskolában majd elpityeredett és pironkodott, mikor Kari benyúlt a Gizike szoknyája alá, hogy megnézze, mi van alatta?! A *Nem élhetek muzsikaszó nélkül*t végigcsinálni, ahhoz szufla kell, apám!

Egy régi pofika van előttem: egy üvöltő, véres massza. Fejjel úgy beleszaladtam egyszer — már nem emlékszem, véletlen volt-e? —, hogy dús hajamban találták meg az egyik szemüveget. Behunyom a szemem, a hús színével együtt hátha felsejlik valami az egykori dacból, ellenséges indulatból is. (Sokáig nem köszöntünk egymásnak.) De csak az óvatosan hátráló értelem fogadja most újabb bizalmaskodását, amint megérinti vállamat. Még az izom sem rándul meg a válltömés alatt, gondolom, mintha semmi sem lenne képes feltüzelni bennem a hiúságot. Én volnék az a — nagyapa szerint örökké érzékeny — kölyök, aki már a bilin képes volt megvédeni önérzetét?

A terem, amelyen áthaladtunk, üres volt. A sötétség miatt előbb arra gondoltam, biztosan áramszünet van, de aztán megértettem a főiskolás lány Bárgyihoz intézett válaszát: „Ma nem lesz vetítés a közönségnek." Csak néhány, maguk készítette kisfilmet forgatnak le s vágnak össze; a srácokat várja éppen... Bárgyi játékosan meglebbentette a sötétítő függöny egyik szárnyát, majd egészen közel hajolt a lány hosszúkás arcához. Csak szaggatott suttogását hallottam. Jóllehet mókázó arckifejezését ezúttal elfedte a sötétség, meggyőződésem szerint — lehet, hogy ott akkor felületesen ítéltem meg a dolgot? — enyelegni próbált a kissé riadt csajjal. Tövig lerágott körmű ujjai, bizalmaskodó mozdulatainak köszönhetően, néhányszor keresztülrebbentek a termet átszelő keskeny fénycsíkon, mint tévelygő darazsak; közben ilyesmiket duruzsolt: „Én többet érdemelek... Erre, szolgálati időn kívül, még visszatérünk..." A lány ki akart kísérni minket a teremből; a széksorok közt elhaladva csak két vékony női lábszár világított, jobb kézfejem akaratlanul is hozzáért. Bárgyi, mint aki egy picit be van csípve, úgy vonult elöl; egyszer csak váratlanul hátrahorkant, anélkül, hogy megállt volna: „Stop!" Mire a lány lemaradt. Feltűnt nekem, mekkora hangerővel, hogy ne mondjam, szenvedéllyel hangzott el a (parancs)szó, mintha Bárgyi egy tiltással elejét akarta volna venni valaminek. A lányt féltette volna tőlem?

„Honnan ismered?" — kérdeztem rá kint, némi feszültséggel. „Talán akarsz valamit tőle? — szíszegte vissza; még mindig sötétben, de már a folyosón jártunk. — Remélem, kellő figyelemmel kísérted ágaskodó mellbimbóit" — toldotta meg szövegét Bárgyi — enyhítésképpen — a szokásos stílusban. Ezúttal azonban ez az idegességet leplező fölény felismerhetővé tette gyengeségét. Gúnyosan jegyeztem meg: „Én a te vaddisznóhorkanásodra bátorkodtam felfigyelni." Lassított, majd megragadta karomon a zakót, ám hangjában indulatnak nyoma sem volt. „Együtt barkácsoltunk az apjával... mikor hűvösre tettek" — mondta akadozva, olyan halkan, hogy később nem mertem volna megesküdni rá, hogy valóban hallottam-e, vagy csupán az én képzelgésem hangja űzött velem kétes játékot, midőn a szabadból, a felhőtlen ég búzavirágkék vigaszával telt tekintetemmel, visszapillantottam az egyszeriből távolinak tűnő, bizonytalan homályba, melynek mélyéről — úgy rémlett — még most is kábultan *néz utánunk Bárgyi főiskolás* ismerőse, a kemény mellbimbójú lány, akitől megtudtuk, hogy Peter Schamoninak a hatvanas években készült híres filmje, a *Tilalom rókákra*, újabb rektori utasításig lekerült a diákművelődési ház műsoráról.

Annak idején, a tervezettnél hosszabbra sikeredett várnai hajókirándulást követően, egy fülledt levegőjű, kis bolhás moziban néztem végig a filmet, a k.-i kikötő közelében. Két órával korábban még viharos hullámok dobálták ide-oda sétahajónkat; a tengeribetegség csaknem valamennyiünket megkínzott. Mocskosnak, elhasználtnak, hitványnak éreztem magam, mikor a moziba beültem, akár egy fedélzetrongy. Ráadásul féltékeny voltam egy galaci tüneményre, akinek csak a keresztnevét tudtam, s akit apukája, miután kikötöttünk, letámolyogván vele a hajóról, egyenesen orvosi felügyelet alá helyezett. Talán ennek tudható be, hogy a körülmények dacára, egy-két párbeszéd és epizód — ha a szereplők neve nem is — csodával határos módon azóta is megőrződött bennem.

„... Legutóbb apáddal láttam."

„Igazán? Hiába, az öreg még jól tartja magát. Miért nem hoztad el a kislányt, itt könnyűszerrel megszabadulhattál volna tőle...:

„Szabad csatlakozni az elválaszthatatlan barátokhoz?"

„Van itt még rajtunk kívül is néhány puska, ami téged vett célba..."

„Mikor kezdjük?"

„Fácántyúkokra csak akkor szabad lőni, ha én külön engedélyt adok. Varjúból viszont pusztítsanak annyit, amennyit csak tudnak, ezt külön megköszönöm. Egyébként minden lőhető, amit a vadásztörvény ilyenkor enged. Kürtös, a jelet!"

(Itt kürtszó, a hajtók csapásai, kiáltások, kutyák nyüszítése, felriasztott madarak, majd dobpergésszerű lövések...)

•

— Sült szagot érzek — mondja nagyokat szippantva Bárgyi.

— Esetleg romlott hús szagát — ugratom.

— Lehetséges, hogy valahol húst sütnek?

Ez a gyermetegnek látszó, riadozni tán szükségben, önvédelemből is képtelen(?) tekintet már-már bosszúságra ingerel. A második elegánsabb kocsmából vonulunk egy házzal tovább. Én beletörődtem volna már, hogy hallal lakassam jól gyomrocskámat, akár pácolt lében úszkál nyersen, akár prézlibe bújtatták; de bizakodó társam hallani sem akart róla. A szeles alkonyatban mind vörösebbre gyulladt szemmel kacsázik mellettem, az elszántság, a derű azonban változatlanul fehéren izzik termetéhez képest kissé groteszkül megfeszülő, nagy mellkasa alatt.

„Vajon milyen húsra fáj a foga? — Naivsága töprengésre késztet. — Bizonyára egyenesen vadra, amilyent az önhibánkon kívül «elpuskázott» filmben lőttek."

A felfokozott türelmetlenség mondatja velem:

— Egyelőre hókuszpókuszra készül a város. Máris megbánom vakmerőségemet, s miközben diszkréten pislantok Bárgyi felé, két, egymástól elkülönülő helyszín jelenik meg lelki szemeim előtt — az én zsúfoltan berendezett hálószobám és egy rideg, fantáziátlanul sivár szállodalyuk —, ahol azonban egyformán a matlansággal küszködik a magára maradt polgár, vagy pedig az éj közepén váratlanul föliriad, és nyugtalanul kezd sétálni a parketten, a futószőnyegen: eszébe jut, hogy egyáltalán ...Hol szólalt meg, és mit mondott? Vagy mit *nem* beszélt... Csak szótlanul meghallgatott valakit, valamit (rokonsznevvel; vagy ellenkezőleg — ridegen; esetleg, mert nem akarta tudomásul venni — éppen azért! mindegy, a hallgatás kevés...). Mi ez, hogyha nem a bűntudat huhogó baglya? Az előírások, kérem. Megfeledkeztünk-e erről vagy arról? Jobb, ha most tisztázzuk, idejében, mielőtt még a rossz álom görcsbe rántaná az epénket.

Összenézünk Bárgyival. Penészes szine van, de korántsem olyan, mint egy álmos, unott, savanyodott képű hivatalnoké, aki telefonhangra várva mered sután papírra vetett fogalmazványunkra, fölényes pillantásával valószerűtlen messzeségbe repítve orrunk elől a Szabályt.

Zavaromban előresietek, aztán megtorpanok. Nemcsak a kultúrának van meghatározó szerepe életünkre, hanem a kultúra — ha úgy tetszik — a tapasztalat hiányának is. Az „én kedves barátom" (e pillanatban annak látom), ha mondjuk most megszólalnék, nem azért nem értené meg az én belső tusakodásomat, mivel versben kél fohászkodni vagy káromkodni kedvem, hanem mivelhogy ennek a — jelek szerint — mindenütt: kívül-belül, nemcsak a nyakán, a fejebúbján pihés, töretlen mosolyú törpének legfeljebb csak a zsigereit csigázta el a hosszú vándorlás, de az izgalom, a várakozás nem facsarta ki az idegeit, legfeljebb gyomrában kerestek-találtak lyukat a gyötrelmek kukacos, fekélyes évszakai, szembogarának hol rajongó, hol ravaszkás, ám mindenképpen virgonc fénye azonban egy percig sem árulkodik arról, miszerint a szenvedés évtizedei valamitől is megfosztották volna.

Körvillám kígyózik fűzfabokor körül
üres levélszekrény (már megint)
szürke verébszerelvény égrelendült
ágsinen arcodba csap a szél ne állj
szembeszállásra szomjazón se
ajkad lebiggyed majd egy még megírásra
váró kérvényedet kifogástalan modorban
elutasító emberi arc előtt

szavalom hangtalanul, az örökös kockázattal mégis, ott, ahol a csend is hangszóróból árad, lehallgatható közprédává lett a legtörékenyebb magány, s *ősi* jelzővel cicomázzák fel a jövőt is.

— Senki sem kíván lehetetlent tőled — ér utol megértő szelídséggel az ismerős hang; a kéz most éppen csak kinyúl utánam, a tömpe ujjbegyek alig érintenek (az is lehet, hogy csak egy szélfutam volt). Ekkor ébredek tudatára annak, hogy megint loholok; már többször is megelőztem, futva, Bárgyit. Mintha menekülni akarnék a hitegető, szajha fénytől, a sötéttől, mindentől, mint annyian, akikkel össze vagyok zárva — menekülni egymástól is. Kényszerű megtorpanásom ezúttal látványosabb, hevesebb, egyfajta belső toporzékolás levezetése.

— Senki sem kívánja — fújja az arcomba Bárgyi. Borszagú lehelete könnyen elszáll, tapintatos jelenléte most mintha a beteghez szólna. Hozzám, akinek bozontos szemöldökére s üstökére az évek fehérlő vakolata pereg és védtelen arca vonzza az esendő pillanatokat, a kínos egyensúlyt kockáztató, a telehold, a telefon, a televízió s megannyi ősi meg újabb találmány hazugságát, ürességét vallató magányt. Szeretnék kiölni agyamból mindent. Szeretnék megtartani emlékezetemben mindent. Az érzékelés tökéletlenségét mindinkább tettenérve, lassan elmosódnak az idő határai. Meszesedő csontjaimat besárgítja az idő, környezetem mégis aggodalom nélkül, higgadtan bocsát el napi utamra, a megélhetőség receptjét várva tőlem, aki kudarcaim krumpliköveit hajigálnám olykor feldühödve az érdektelen, önző halhatatlanságba — innen, ahol sok a gyermekáldás és kevés a cipő, s ahol családtagjaim aggódó szeretettel öltöztetnének minden Karácsonykor új, csíkos pizsamába: *Jaj, csak emlékiratot ne írj!...*

Kísérőm arca kornélküli, mint egy sminkelt képű bohócé. Kissé meghökkenve fogadom megnyugtató vigyorát: „Te lennél a sulikerülő Bárgyi?!"

Gyengéden belémkarol: hazakísér, ne is próbáljam lebeszélni róla. Sima az út az I. utcáig — sehol buktató drótakadályok, idegen, vad tekintetek, vagy pláne meredező géppuskacső, békés, barátságos tájék ez, belváros: nyiladozó orgona illatával és (nem Sztálin-)orgonaszóval. Bárgyi, kérni sem kell, hajlandó teát is főzni nekem — hagyom, higgye, hogy én ittam többet —; épp olyan ártatlan és nyájas, mint korábban (bárki bekémlelhet akár a kukslyukon!); már együtt vigyorgunk másokon, az együgyűeken, akik ilyenkor még kinn, a zárt vendéglők környékén kószálnak.

— Na, látod — mondja családias meghittséggel —, ezt a napot is megúsztad. — S én az ügyefogyottak mimikájával bólintok rá. Persze, hisz nem kell hozzá egyéb, mint egy kis öncsalás, egy kis halogatás („ez elment vadászni, ez meglőtte...", hogy van tovább?), no, és hol marad az álhiszékenység-álkedély, az álszent (vagy valódi) hisztizés... s végül a nagynagy hallgatás.

— Neked még tapsolni sem nagyon kell, azt hiszem, vagy újságot olvasni — folytatja sugárzó elmével Bárgyi. — Méghogy felolvasni belőle, plénum előtt! Elég, ha ezt-azt írkálsz.

S mielőtt tréfás hangon figyelmeztetne, hogy reggelig aztán ki ne rúgjak a hámból, elégedetten még hozzágondolja: „Most már lehet hájesikálni."

Milyen egyszerű is az egész. Még egy pohárka bor — ezúttal az itthoni savanykásból — hozzákoccintja az ikerpohárhoz, amit az én engedékeny kezembe nyom.

— A nagy családra!

Szeme mintha könnyektől ragyogna. Meglepetten ülök fel:

— Mármint az enyémre?

— Úgy általában — helyesbít tapintatosan.

Ebben nem lehet nem egyetérteni. Koccintunk. Valamikor éppen így csillogott a szemünk. Az üvegbura alatt reszkető fehéregeret bámultuk biológiaórán, és az elsötétített szertárban egy késő délutánon, rögtönzött ívfény világánál, macskakölyök boncolásánál asszisztáltunk; én a heves hányinger miatt a végeredményt nem tudtam kivárni.

Hogy szerettük mi az emberiséget! Meg az embereket — a mamát, a papát, a testvérkét — külön-külön. Bárgyi átkarolja a vállamat, meghatottan emlékezik. Az egész sztoriban ez az egy, ami természetesnek tűnhetne. Kár, hogy olyan nagy a korkülönbség köztünk. Én úgyszólván már több évtizede különállóan nőttem, növögettem.

Ő viszont megmaradt — ahogy mondani szokták — örök gyermeknek.

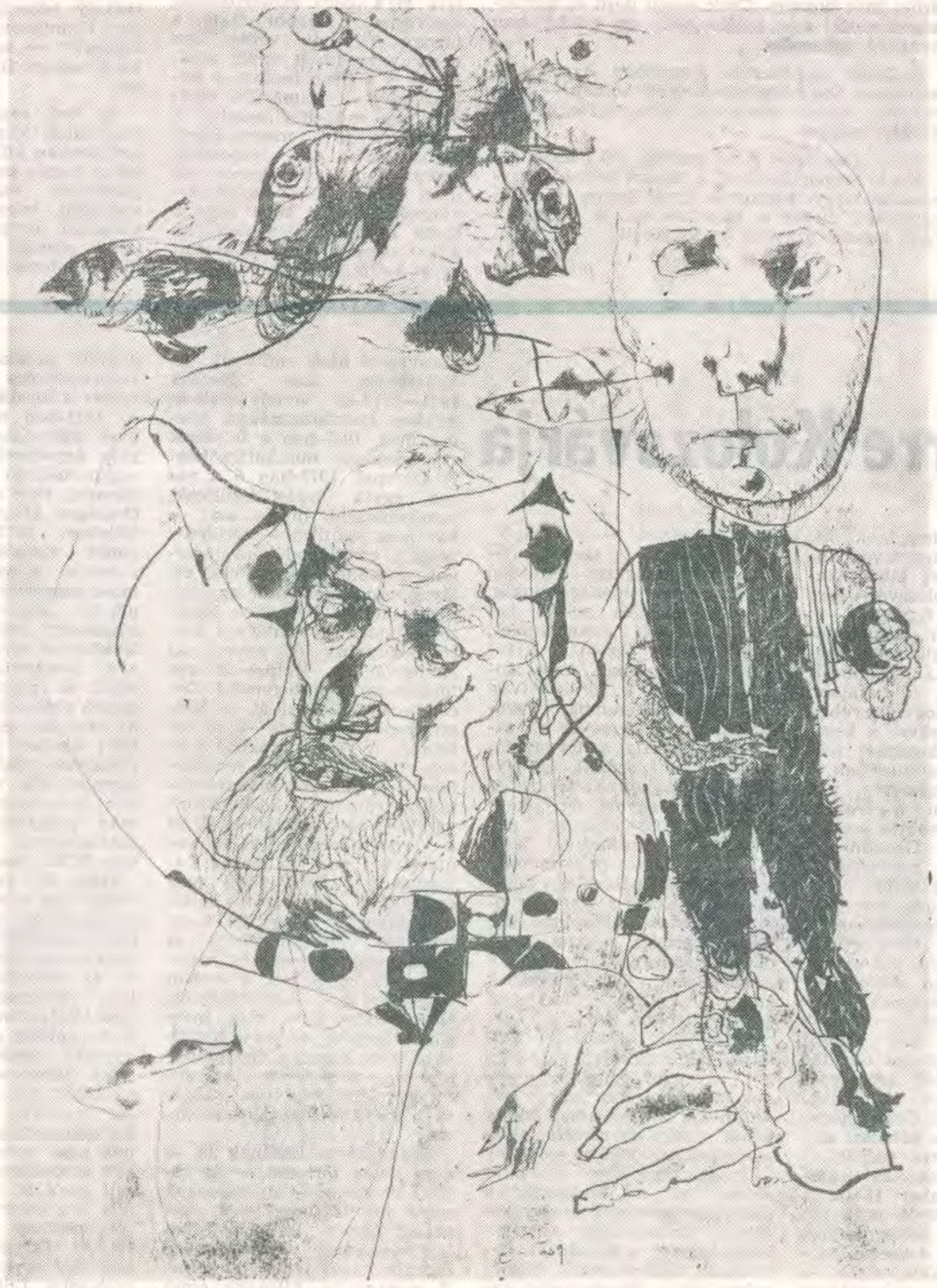

Erdős I. Pál rajza

Folytatása a 4. oldalon

TILALOM TÖRPÉKRE

Folytatás a 3. oldalról

Miközben a konyhán át kikísérem, a mosogatóról felkap egy fejessalátát, gyorsan a vízcsap alá tartja, megrázza, és csak úgy, cukor nélkül, elkezdi rágni, falni, akár egy nyuszi. A friss, zöld levelek, bár a tekintete még fátyolos, vidáman, optimistán hersegnek fogai között.

Most kezdek gyanút fogni. Belőlem nem lett — nem lehetett — színész. De amit ő csinál — amit a szemem láttára ma véghezvitt —, az felér egy káprázatos színészi teljesítménnyel.

Ahogyan azzal a diáklánnyal bizalmaskodott, majd érdektelenül, vagy inkább fölényesen faképnél hagyta. Akinek az apjával együtt... Ho' mikor és miért ült ő *„hűvösön"?*

Legyünk résen. Még nem ért véget a film. Vagy el sem kezdődött (?).

TILALOM TÖRPÉKRE!...

•

Magamra zártam az ajtót (vagy csak akartam, mer közben a kimerülség földhöz ver, hirtelen elaludtam); ültömben, fektemben mocorogtam, motyogtam, nyilván badarságokat, aztán egyszer csak azon vettem észre magam, hogy peregni kezd — velem — a húsz valahány évvel korábban látott film. Nem annyira újraképzeltem, mint inkább újraéltem (álmodtam?) a vadászat utáni zajos hangulatot. Magam is részt vettem a lakmározó, iszogató társaságban. Vagyis hát: magamon kívül voltam. Családi(as) környezetben ültem, az ósdi, fonott hátú karosszékben, a rokokó angyalkák és a nagy vörösréz mozsár, minden a maga helyén volt, de azért valahogy kívülről láttam magamat — a feketekávés csészét tartó kezet, a pelyhedző állat, amelynek szőke szőrszálait még nem durvította, vastagította meg a vég nélküli borotválkozás. Minden az enyém volt, s valahogy mégis idegen tőlem. Különösen akkor fogott el a kétely, amikor rájöttem, hogy a meglehetősen zagyván elhangzó replikák egy fel nem fedezhető lénytől származnak — akárha telefonkészülékből, magnetofonból vagy a falon túlról jött volna a nagyon ismerős hang. Mintha csak ma hallottam volna.

„Nos, birja még a tollad a strapát? Mikor írsz már egy jó nagy fóliánst? Ha elszánod magad és szükséged van két hét nyugalomra... itt mindened meglesz, amit csak kívánsz."

„De miről írjak?"

„A vadászat előtti kutyaheccről, arról még úgyse írtak."

„Bezzeg az oroszok. Tolsztoj, meg az az izé, az a Dosztojevszkij. Senki sem tud úgy írni, mint az oroszok."

„Méghogy az oroszok? Hát, uraim, erről eltérőek a vélemények."

(Ezúttal határozottan fölismertem a hangot. Felálltam, s miközben megkíséreltem méltó választ adni neki, a pókhálós sarokban, a láda és a kályha mögött keresni kezdtem a hang gazdáját):

„Mert rosszkor és rosszul olvassátok őket. Egyáltalán, ti mindig azt mondjátok, hogy a legjobb dolgokat rosszkor olvastátok... Ne felejtsétek el, hogy majd a mi gyermekeinket is fel kell világositanunk ezekről a mi hősi csüggedéseinkről..."

„Node kérem! Ezek a világmegváltó válságprófétáik igen gyengekötésű dolgokat írnak!"...

(Most már tudtam, honnan jön ez a negédesen mérgező hang. Határozott léptekkel haladtam az ágy felé, hogy mielőbb rajtaüthessek.)

„Megvagy!" — kiáltottam föl, lerántva róla a takarót. Őrültem, hogy rácsaphatok. Kézzellábbal kapálózott, a körmeit is belém vájta; én azonban szorosan fogtam, mind jobban magamhoz húztam, majd egy hirtelen mozdulattal ölbekaptam. Keménykötésű ellenfélnek mutatkozott — kisséráncos, veres pihés volt —, de, szerencsémre, az együtt töltött kalandos este folyamán annyira megkisebbedett (legalábbis az én szememben), hogy karocskája, lábacskája, fejecskéje, értelmecskéje, incselkedő kis infantilizmusa és csiganyálcsillogású optimizmuskája elfért két karom közt egy rangatózó kupacban.

Mikor látta, hogy erővel nem boldogul velem szemben, álmatag, gyengéd mosollyal nézett föl rám, és kis, hazug, hideg nyelvecskéjével elkezdett nyalni, ahol ért, a bőrömet, a bőröm alatt — úgy, mint amikor az ellenséged dícséri meg legújabb verseskötetedet.

Ez már sok volt. Az iszonyattól fölébredtem.

Bárgyi sehol. Az ablakon besüt a csillagos ég. Sötétben botorkálok a konyhabútorok között: elfelejtettem kifizetni a villanyt, vagy elvették. Ez még mindig tűrhetőbb helyzet, igaz, mint a mesterségesen teremtett evangéliumi homály fülledtsége, midőn szürke pokrócot szegezel föl az ablakodra, hogy akik a vendégeidre vadásznak, be ne láthassanak.

(Uram, ön boldog ember, hogyha még sohasem szállt ináha a bátorsága! Ki ne rejtette volna el már — mondjuk — az arckifejezését, ha verseit nem is?! Machiavellivel szemben — szavainkat illetően — lehetünk finnyásak; a tárgyakkal viszont más a helyzet: „olykor arra valók csupán, hogy elleplezzék a tényeket. Ennek azonban úgy kell történnie, hogy senki ne vehesse észre szándékunkat..."

Amennyiben valaki nem szándékozik kivonulni ebből az egész micsodából. Akár gyalogosan.)

Rajtakapom magam, hogy valakivel társalgok.

Talán övele? Bárgyival?

Milyen jogcímen keresett föl vajon? Unalomból? Gonosz sugallatra?

Mi az, máris hiányzik? Mint annyi minden. Mint a gyermekkorom. Amelynek fénye olykor még jelzéseket ad le felém — akár ilyeneket is, mint a ma esti! — de soha el nem érhet már hozzám. Csak annyi derű és biztonság őrződött meg belőle ,akár egy pókhálóban vergődő **méhecske.**

Érdekes: megéheztem álmomban. Az ébredés kényszere vagy közönye helyett holnap — hurrá! — a létezés lehetősége, követelőző hatalma ébreszt megint.

Ave, piaci fény! S te gombán élő nemzedék! Kora reggel. Beállok a hosszú sorba, szatyromban négy joghurtos üveg kocog. Komor, egykedvű menet a napsütésben. A sarkon a rend őrének árnyéka terpeszkedik.

1989. IV. 9.

Gondolatok a kaptárban

Folytatás az 1. oldalról

év megrázkódtatásait követő nyafogásnak vagy személyes öregedésnek, netán másnaposságnak szemüvegén át kell szemlélni, meggondolni. Miféle plusz szenvedés, különleges, sosemlátott-hallott baj zúdult itt pár évtized, azon belül pár keményebb esztendő alatt bárkire, ami miatt egy évezredes szülőföldet kellene sürgősen elhagyni mindenestől? Egyre többen mondogatják mindenütt, hogy meg kellene állítani ezt az ostoba önkéntes kiürítési folyamatot, hadműveletet; de ehelyett többnyire újabb olajadagokat öntenek a tűzre.

A történelem nemismerete s az, hogy egzisztenciális élmények, fájó személyes tapasztalatok ellen nem vigasz a precedensek léte, Erdélyben, azt hozta, hogy egyesek, Isten adja, hogy ne a többség, most ezt tartják, ezt tekintik végromlásnak, s fel akarnak adni mindent, holott sorsunk ős-Bach-korszakai tucatjával tartalmaznak ennél mélyebb mélypontokat, amikor a mára kedves isztambuli üzletfellé és még kedvesebb osztrák sógorrá szelídültek műveltek olyanokat a magyarság ellen, hogy ahhoz képest a Vatra Românească szélsőségesen magyarbarát szervezet.

„Régóta legenda, mese lettetek ti..." — olvasom egy nyilvánosságra hozott, tehát a játszmában résztvevő, résztvállaló, Magyarországról Erdélybe küldött levélben. — „...Aki feléték nyújtja a kezét, mintha ösködbe nyúlna vissza... Tényként eladott legendákkal táplálták a tudatalatti regét és vágyat, délceg hősöket mutattak fenyőfák tövén, tüdőbeteg emberek helyett. S most gyógyszert kell vinni nekik! Botor álom volna hinni, hogy néhány labdaccsal gyógyíthatók a mesehősök. A tüdőbetegek sem!"... Még nem lettünk mesehősökké! Az efféle giccses ködevésre csak azt lehet felelni, hogy pontosan annyira vagyunk mi betegek vagy egészségesek, mint a neanderthali meg szentgalleni kaland óta bármikor; akkoriban is volt százalékban kifejezhető elhullás, korai halál, de nem vagyunk általában halálraítélt hektikások. Erdély magyarsága nem tüdőbajosabb, mint a bármelyik 1914 előtti statisztikában kiolvasható régebbi átlag, s bizony Taksony vezér, Örs vezér vagy Lipót vezér kertjében is a barnamedve, a bölény meg a kamarilla vaddisznója meg-megtizedelte a szamócaszedő magyarságot, nemkülönben a Nepomuki Szent János védnöksége alá utalt bubópestis és kolerajárványok, a tatár kard vagy a török bunkó is leterített, ne adj isten, be-beolvasztott egyet-kettőt —, de nem egyéb, mint édesbús kéjelgés, hogy ekkor, vagy akkor, történetesen most a legeslegnehezebb. Sajnos éppen ez itt az egyik fő-fő baj: ez a bődületes naivság, vagy bűnös, szemforgató színészkedés... „Egyébként azért írok fejléces levélpapírra, hogy lásd én is úr lettem a mocsárban, elnök úr, de csak azért, hogy a jelzett szervezet nevében megünnepelhessük az első, viszonylag szabad március tizenötödikét, kórusaink elénekelhessék a magyar himnuszt, elszavalhassuk a Nemzeti dalt, s hazamenjünk dagadó lélekkel megenni a zsemlekásából készült vacsoránkat" — írja a nyilvánosan levelező pár másik magyarja Erdélyből, s nem lenne több a hirtelen csipkerózsika álomból-ébredők kaccenjammeres telhetetlenségénél az épületes szöveg, ha nem szerepelne benne, sajnos kulcsmondanivalóként, hogy „Jól tette, én mondom, most mondom, minden latolgató, ki innen idejében elszelelt." Mai lelkiismereti problémáink közepette az ad különös hangsúlyt az efféle dacos pálfordulásnak,hogy valaha, egy másik levélváltásban ugyanez a gyeplőt-bedobó még tücsköt-bogarat kiabált a másikra, az elmenőre.

•

Tény, hogy természetvédelmi területek egyensúlyának megbomlásáért, részleges elnéptelenedéséért lényegesen nagyobb nyüzsgés támad, mint az ember fészkei, szálláshelyei esetében. Még nem vagyunk eléggé kihalófélben levő fajta. Ám a szászokon már aligha lehet segíteni, még ha újabb Árpádházi királyok vennék is kezükbe a dolgot. „Elvégeztetett!" De aki még azt vallja, állítja, hogy segíteni akar az erdélyi magyarságon, az ne csak anyagiakban lássa a segítség jellegét, de minden eszközzel segítsen neki a helyén maradni, megmaradni a szülőföldjén, segítsen megállítani ezt az újabb földindulást, melyhez sajnos kevés az „Eredj, ha tudsz" igéje; mely ha ad absurdum még eltart, ugyan megint nem végleg oldja meg a kérdést, nem végleg pusztít el ideátról bennünket, mert mélyebb írtás után is felsarjadtunk, de megint a nagy magyar bölcsességgel, lehet, sajátosan székely bölcskődéssel: „Hadd lám, Uramisten, mire megyünk ketten!?" — nem a mi érdekünk szerint billenti a mérleget.

Az első, ami kézenfekvő a tennivalók közt: kötélből ostort fonván kiűzni a templomból a hamis prófétákat, az irgalmatlan szamaritánusokat; szétzúzni, leleplezni a mondvacsinált érveket, melyek a pánik alapját képezik. Hazudik mindenki, aki szerint a Ceauşescu-rendszer évtizedeinél nagyobb s közvetlenebb életveszélyben forog bárkinek, ezen belül a nemzetiségieknek a feje ma Romániában; s hazudik, gyávaságból vagy sanda ravaszságból, mindegy, akinek mehetnékje már az elmúlt években viszketni kezdett, s most a hisztériás tűz van! tűz van! sikoltozás ürügyével mindent simán lebonyolíthatónak vél.

Általában mindenki bűnös, nemzetvesztő politikával szokta vádolni az ancien régimeket. Nehéz bárkinek is nem adni igazat, ha az őszirózsás forradalomtól a Don-kanyarokon át a rekordot beállító most zárult 40 évig végiggondoljuk a dolgot. De ha most változás jön, akkor sürgősen, uraim, mert még egy perc, s már nem lehet elég jóízűen az átkos múltra hárítani megint a dolgot.

Nos, az elüldözés s az elcsalás egyaránt folyt esztendők óta. A gyengeséget ellensúlyozandó pár éve Magyarországon is valami ál-jóság, zavart engedékenység lepte meg hirtelen ugyanazokat a „rezonokat" és „faktorokat". Ám amennyit segített ez a konkrét sürgősségi esetekben (s milyen kevés ilyen vo't valójában), annyit ártott az összességnek. Még a legtisztességesebben ama cinikus álláspont mondta ki a hátulütőket, aki pár éve nyíltan is meghirdette (persze azért fülből fülbe suttogva), hogy itt génmentés folyik, kéremszépen, a többi aztán majd csendesen beolvad, a szocialista homogenizálás nevében, s nem lesz több gondunk vele.

Minden, amit a mass media terjesztett, igaz; legfennebb nem szó szerint, hanem csak mint a Gagarin-viccben: minden eleme való, csak nem úgy volt. A legfontosabb az, hogy ha minden hatványozottan is érvényes volna, akkor se érvényes az a konklúzió, melyre itt is, ott is olyan könnyen és szívesen jutnak egyesek, akikben már valami eleve eldöntődött: nem igaz, hogy ki kell üríteni a magyarságtól ezt a régi országrészt, ezt az európai tájat, világsarkot. Senkinek az érdeke szempontjából nem igaz s nem lesz soha, sehol. Nem tudni, ki, lehet, a fagyosszentek központi bizottsága döntött így, hogy nekünk itt befellegzett, és valóban fojtogató, fullasztó érzés, hogy nem győzzük felemelni ez ellen a szavunkat.

GAAL GYÖRGY

A két Grandpierre Kolozsvárja

Szerencsés esete a tudomány- és irodalomtörténetnek, amikor apa és fia is kiemelkedőt alkot, méltóvá válik az utókor megbecsülésére, sőt arra, hogy az apát a fiúval összehasonlítva tanulságokat vonjanak le. Különösen kecsegtető ez a vizsgálat, ha mindketten rokon területet kutattak, hasonló témákról írtak, tanár-tanítvány viszonyban voltak. Ilyen értelemben leggyakrabban a két Bolyait emlegetjük, a matematikusokat, viszonyukról egész legendakör kering, de a két Arany is hálás témát kínál, az orvostudományban se szeri, se száma az egész dinasztiáknak. Hogy a Grandpierre-kből is kettő van az irodalomtörténetben, erre önálló dolgozatban Mikó Imre hívta fel először a figyelmet 1973-ban; nem rajta múlott, hogy többszörösen elutasított kézirata csak 1976-ban, az *Akik előttem jártak* (Bukarest, 1976) című kötete 215—219. lapjain kerülhetett nyilvánosságra. Ő családi jogászhagyományok folytatójaként sokat hallhatott az idősebb Grandpierre-ről, aki azt a kisebbségi politikát indította el, amelynek Mikó is katonájává szegődött. Az ifjabb Grandpierre-t még kortársként, barátként ismerhette, úgyhogy adatai, megállapításai bizalmat érdemelnek. Mi ezeket itt-ott árnyalva, inkább a művekből kibontakozó ellentétes Kolozsvár-képre irányítjuk rá a figyelmet.

Mert Kolozsvár mindkettőjük életében meghatározó szerepet játszott. Az idősebb itt lett közismertté, a fiatalabb innen indult, hogy nevében a Kolozsvári jelzővel a besorolhatatlan író fogalmát példázza egész irodalmunkban.

Maga a Grandpierre név hangzásával utal a francia eredetre. A hugenotta leszármazott Charles Grandpierre francia-német nyelvmester Svájcból költözik tájainkra, a fia már magyarnak érzi magát, s 1848-as szabadságharcos, az unoka, id. Grandpierre Emil pedig magyar író és politikus. A család élete Kolozsvárhoz kötődik, az itteni Református Kollégiumtól búcsúzva jegyzi meg írónk: „négy nemzedékünket tartotta ölén". *(Az utolsó kolozsvári séták.* Pásztortűz 1926. aug. 1.). Tehát idősebb Grandpierre apja, nagyapja is kötődött ide, itt tanított, illetve tanult. Ő azonban Nagykanizsán születik 1874. november 18-án, s csak hosszas kitérők után jut el a kolozsvári kollégiumhoz. Először a híres debreceni alma mater kisdiákja, aztán — talán német nyelvtudását megalapozandó — a IV—V. gimnáziumban a szebeni Állami Főgimnázium tanulója, de itt osztályismétlőre bukik, s hogy ismétlés nélkül hol végzi a VI. gimnáziumot, nincs nyoma. Aztán a VII—VIII. gimnáziumot már Kolozsvárt járja a Török István igazgatta kollégiumban. Parádi Kálmántól, a neves darwinistától tanulja a természetrajzot és a filozófiát, az egykori 1848-as honvéd Szabó Sámueltől a magyart. Az önképzőkörben Grandpierre egy Heine-vers fordításával nyer díjat, s a német pályamunkája is (vigjáték-fordítás) jutalmat kap. Közöl a *Remény* című kéziratos diáklapban. Bár jobban érdekli a zene és az orvostudomány, a családi késztetésnek, korszellemnek engedve érettségi után jogi tanulmányokba kezd.

1893—1897 között a szokásos négy év alatt tesz eleget egyetemi kötelezettségeinek, az akkor már két évtizede működő és Ferenc József nevét viselő kolozsvári intézményben, az 1898/99-es tanév folyamán megszerzi a doktorátust is. A továbbiakban élete egyenesvonalúan emelkedik a törvényszéki joggyakornokságtól a járásbírói, ítélőtáblai tanácsjegyzői tisztségeken át a törvényszéki tanácsvezető bírói stallumig. Az Erdélyrészi Jogi Közlöny 1911—1918-as évfolyamaiban néhány szaktanulmánya jelenik meg, 1917-ben a folyóirat szerkesztőségi munkatársaként is szerepel. 1918-ban ő a város egyik legfelkészültebb, legelismertebb bírója, akit — bár nem politizál — radikális polgári gondolkodóként tartanak számon. Aztán az első világháború végén kitör az őszirózsás forradalom, s a Nemzeti Tanács javaslatára a Károlyi-kormány őt nevezi ki Kolozsvár és Kolozs megye főispán-kormánybiztosává. December 1-én veszi át — közmegnyugvást keltve — a hatalmat. A vészes időkben szerepe főleg a közrend fenntartására, a tömegek megnyugtatására irányul. A közhatalomváltozást az ő keze alatt éli át a város: december 24-én vonul be a román katonaság Kolozsvárra. Január 18-ig még megmarad korlátozott hatalma, akkor a hűségeskű megtagadása következtében az egész magyar vezetőség kénytelen átadni helyét a román közigazgatás képviselőinek. Grandpierre neve még március közepéig egy-egy bizottsági ülés kapcsán fel-felbukkan a napisajtóban, az adminisztratív irányítás átadása bizonyára fokozatosan történt.

Grandpierre Emilnek is — nem lévén birtokai — az esküt megtagadó hivatalnokok sorsa jutott: megélhetés után kellett néznie. Talán politikai tájékozottsága, íráskészsége sodorta az újságírás berkeibe. A nagymúltú *Ellenzék* című napilap munkatársa, politikai vezércikkírója lett. És belesodródott a kisebbségi politikába, az 1921-ben megalakuló Magyar Szövetség egyik szervezője, ügyvezető alelnöke, 1922 augusztusában a Magyar Nemzeti Párt elnöke, majd az Országos Magyar Párt létrejöttekor, 1922 decemberétől ennek alelnöke, utóbb ügyvezetője. A korábbi radikális most konzervativizmusával tűnik ki. „Segített átmenteni a kisebbségi politika vezető álláspontját az egész osztrák—magyar monarchiabeli vezető réteget a magyar förendiház utolsó elnökétől kezdve — aki a Magyar Szövetség, majd Párt elnöke lett — egészen Kolozsvár utolsó magyar polgármesteréig, s akikkel szemben a hatalomhoz jutott román polgárság teljes bizalmatlansággal viseltetett" — írja Mikó Imre.

Hogy őt, aki a 20-as évek elején épp a helybenmaradást, a kisebbségi viszonyok közti érvényesülést hirdette, mi késztethette Erdély elhagyására, az akkoriban annyira gyakori repatriálásra, ma már csak találgathatjuk. Alighanem ő is legfőbb érvként három gyereke sorsát félthette (s mint előre sejtette fia meg is bukott a bakkalaureátuson). Az újságírást csak átmeneti foglalkozásnak tekinthette, ennek napi penzumaitól igyekezett szabadulni. Meggyőződhetett arról is, hogy politizálása alig hoz eredményt, a kisebbségi politika szélmalomharcot folytat. Döntő érvként azonban egy egyetemi tanári szék csábította. Lukáts Adolfnak, a Kolozsvárról Szegedre áttelepült egyetem professzorának 1924 májusában bekövetkezett halálával megürült a büntetőjogi tanszék. Ő ígéreteket kaphatott, hogy állami ajánlással esélyesként jöhet számításba a tanszék betöltésénél. Az egyetem azonban nem találta eléggé gazdagnak tudományos munkásságát, s az állami ajánlással szemben autonómiáját védte, úgyhogy a tanszéket Heller Erik budapesti magántanárnak juttatta. Grandpierre Budapesten közigazgatási bírói állást kapott, melyet 1938. április 7-ig, váratlan haláláig töltött be. Távozását már 1925 januárjában elhatározta, ekkor mondott le politikai tisztségeiről, véglegesen csak a november 11-i központi szállóbeli banketten, majd november 17-én az állomáson vett búcsút barátaitól, munkatársaitól. A Magyar Párt részéről Ugron István, Bethlen György és Várady Aurél kísérte ki. Valamennyi újság cikkben emlékezett meg róla. Kolozsvár iránti szeretetét bizonyítja, hogy nyaranta szabadságainak egy részét rendszeresen e városban töltötte.

A fiú, ifj. Grandpierre Emil életéből sokkal kevesebb kötődik a Szamos-parti városhoz, igaz, neve már örökre az övébe olvadt. 1907. január 15-én született s 1925 nyaráig élt itt, tizennyolc és fél évet. Az elemi és gimnáziumi osztályokat a Református Kollégiumban járta ki. Osztálytársai közül később hárman is híressé lettek: Budav György, a grafikus, Wass Albert, a re-

GÉCZI A. JÁNOS

KAMASZKRÓNIKA

EGYED PÉTERNEK

Bátyám látogatása mindig különleges esemény számunkra, hisz legrangosabb vendégünknek-rokonunknak számít. Evente egyszer, esetleg kétszer szokott jönni, és nyaranta, amikor „leutazzuk" apám szabadjegyeit, rendszeresen visszaadjuk a látogatását.

Készülődtünk hát. Anyám, aki még disznóhúst is szerzett, megszállottként sütöttfőzött, apám két szabadnapot vett ki az ünnepi alkalomra, én pedig, miután az udvaron s a kiskertben a sepregetéssel, gereblyézéssel végeztem, a nemrégiben megjelent könyvekbe temetkeztem. (Anyám szerzi meg valamennyit, bár az elolvasásukra soha sem jut ideje.)

Ezekben a kötetekben meglepően sok érdekes, élvezetes írásra akadtam. És ez, gondolom, jó. Jó, mert azt jelenti, hogy bátyám tavalyi látogatása óta szellemiekben is „felcseperedtem", ahogy ő mondaná, de azért megvallom, volt néhány novella, meg afféle rövid kis írás, melyeknek sehogy sem tudtam a végére járni. Ezekről majd hallgatni fogok, mint a sír, döntöttem el, a fontos, hogy lássa, könyitok már valamicskét a mai irodalomhoz, „habár a naprakészségig — ahogy mondani szokta — böngészgetned kell még sokat!" Pedig böngészgetek, rendszeresen. Már csak azért is, hogy legyen, mit kérdezzek tőle. Mert bátyám, ha látja, érdekel a dolog, szívesen magyaráz, mesél érdekes történeteket, anekdotákat mai írástudókról, hálószoba-titkokat megjelent műveikről. Szóval csupa olyan dolgot, amire csak úgy buknak a csajok. Mert látom én már, hogy megy ez. A jólértesültekre és a valóságot már alig-alig tartalmazó szövegeikre buknak leginkább. Úgy látszik, nincs vonzóbb beszély a számunkra el nem érhető világ pletykáinál, no meg a korunk miatt tiltott dolgoknál. Hegyezni is szoktam a fülem az ilyen látogatásokkor. Annál is inkább, mert bátyám tudtommal az egyedüli, akivel apámnak megbeszélnivalója van. Másokkal csak beszélgetni szokott: a szavahihetők, a megbízhatók egyértelmű, tehát unalmas modorában. Kettőjük találkozásakor azonban mindig másról, érzésem szerint többről van szó. Ilyenkor apám oly területekre is elmerészkedik, ahol érezhetően nem mozog otthonosan, ahol kimondottan tanácstalan. Meg is hűltem kissé, amint a batyám érkezését követő este a szokásos — „Itt az ideje, hogy ágyba bújj!" — felszólítás után, csak úgy mezítlábasan visszalopóztam, hallgatózni. Sokkal okosabb nem lettem, az igaz, de azt szinte örömmel, már-már kárörömmel fedeztem fel, hogy valójában apám sem más, mint mi, bármelyikünk a galeriből. Kiderült, problémái vannak, s ezek nem pusztán anyagiak, amint eddig képzeltem. Jogról szövegelt bátyámnak, meg valami asszonyról. Bátyám időnként hevesen ellenkezett, kissé hangosabban a kelleténél, azért hallhattam tisztán, többször is: „Az nem lenne megoldás! Másutt kell azt keresni". Szóval komolyan becsavarodtak, ahogy Bob meg Ákom szokott a bulikon. Egyébként Ákom szokta mondani az ilyen „problémás felnőttekre": szőrös kamaszok. Mert tisztára azok! — döbbentem rá, vég nélküli, vélt, vagy talán mégis jogos sérelmeiket hallgatva. S ez a felismerés akkor, ott, rég kinőtt pizsamámban igencsak megvacogtatott. A bor teszi, s az, hogy végre maguk maradtak — próbáltam összpontosítani a nappaliból kiszűrődő mondatfoszlányaikra. Maguk maradtak, mert anyám, amint a vacsora végére értünk, még csörömpölt egy ideig a konyhában a mosatlannal, majd „nyugovóra tért", ahogy ilyenkor, és csakis ilyenkor mondani szokta volt. Az ilyen estéken szegény rendszerint már túl fáradt ahhoz, hogy „magvas vitákra" kapható legyen. Ő majd csak akkor vesz részt az egészben igazán, amikor bátyám távozása után még napokig, a sokásos délutáni kávé mellett újra és újra sorra veszik bátyám minden tettét, szavát. Kétlem, hogy anyám valójában beérné ennyivel, de soha sem panaszkodik. És ha nincs is ideje a gyár meg a ház miatt szinte semmire, a maga módján okos, művelt asszony. „Csak el ne ragadtasd magad, Pista fiam!" — szokta inteni apámat bátyám látogatása előtt. Utána pedig: „Jó is, hogy megmondtad neki, mert igencsak eleresztette a gyeplőt!" — felkiáltásokkal izgulja végig apám gyanúsan lekerekített beszámolóját.

Másnap reggel, a megbeszélt program szerint, a Várba indultunk. Jól felöltözködtünk az útra, mert az évszakhoz képest mostanában hideg az idő.

— Ilyentől, legalábbis egyelőre, úgy néz ki, számunkra már így is marad — mondta bátyám, akinek apám többnyire mindenben igazat szokott adni, „nem hiába újságíró" alapon.

Gyalogosan vágtunk át az új, már szinte teljesen felépített főtéren, s bátyám több helyütt is csodálkozva állt meg a kirakatok előtt:

— Hihetetlen, hogy nálatok mennyi mindent lehet kapni!

Mosolyogva nézünk össze apámmal, s már nem ocsúdtam rá, amiért nem sokkal azelőtt, a váratlanul eléredt hazavazás miatt, haza akart küldeni. Hihetetlennek tűnt a hócsés a kimondottan tavaszi hangulatban, s a Várdomb tövébe húzodó parkban sokáig megbabonázva figyeltünk egy virágzó magnóliát. (Csak ott, no meg a már nem csak református temetőben van belőlük egy-egy.) Szívszorítóan magárahagyottnak tűnt az érintetlen virágözön abban a kegyetlen hóhullásban. Bátyám sokáig, némán cserélgette lábát a szokatlan látvány előtt, közben lázasan gondolkozott. Ezt onnan tudom, hogy ilyenkor teljesen váratlanul, furcsa dolgokat szokott mondani:

— Ha a hóviharban, fenn a Várban, eltévednénk, nyakunkat törnénk, a mindenttudók el sem hinnék halálhírünket. „Méghogy áprilisban, hóviharban, a Várban... Ugyan kérem!" — szavalta, számomra ismeretlen hanghordozással, mire mindketten pukkadozó kacagásban törtek ki. — Látod, fiam — paskolta meg bátyám értetlenséget tükröző arcom —, valahogy így születnek a legendák!... De menjünk. Hóesésben, áprilisban még úgysem voltam fenn

•

Mire a parkból kiértünk, a havazás elállt.

— Úgy látszik, már a rossz idő sem tart velünk — tudálékoskodott apám, s ezen megint nevetni kellett.

Csak akkor komolyodtunk el, amint a Várdombra kapaszkodó lépcső előtt egy csapat egyenruhás lány állta el az utunkat. Parancsuk volt rá, amint mondták, hogy kikérdezzenek mindenkit, aki a Várba akar menni. Felszedő füzetekbe vezették be a látogatók adatait, úgymint: név, életkor, foglalkozás, lakhely. Sokan voltak, mindegyikünkre jutott belőlük kettő-három.

— Ifj. M. Góbé István, tizenkét éves ipari tanuló — szavaltam mosolyogva, hisz röhejesnek látszott az egész, s csak akkor szeppentem meg, sajdult belém, hogy esetleg hibát követtem el, amint bátyám, a bemutatkozásaikor megszokott, azon a magától értetődő hangon kiejtett „Kakukk Ferenc, újságíró" helyett egy egészen idegen hangzású nevet diktált be a készségeskedő egyenruhás lánynak s arcának legkisebb rezdülése nélkül tette hozzá: „szerszámlakatos".

Tanácstalanul meredtem apámra, s csak akkor nyugodtam meg némiképp, amint az öcsém, azzal a mindig, mindennek fittyet hányó hetyke mosolyával, amit annyiszor elpróbáltam már én is a tükör előtt, bemondta a helyes adatait.

— Ti is más nevet kellett volna mondjatok! — korholt minket bátyám, amint végre szabad volt előttünk az út.

— Hülyeség! — mormogta apám elkomorodva.

Én készségesen bólogattam neki.

— Hadd tegyék az eszüket, ha egyszer parancsuk van rá!... Nekem nem veszik el a kedvem. Söt! — emelte fel a hangját.

Bár tudtam, ez egyszer nem rám haragszik, szavaitól megszeppentem egy kicsit.

— Ehhez ti nem érthettek! — makacskodott bátyám. — Mert mit fogsz mondani, vagy ő is — mutatott rám —, ha hivatnak holnap, s megkérdezik, kivel és miért voltál a Várban?!

— Mit, mit! — legyintett apám gúnyosan. — Majd megmondom, hogy a fiammal, meg egy híres szerszámlakatossal voltam ott.

Ezen újra jóízűen nevettek, s ekkor mertem közbeszúrni azt, ami már percek óta fúrta az oldalam:

— De Feri bátyám, egy újságírónak szégyen a Várba menni?

— Szégyennek éppen nem szégyen, fiam — magyarázta olyan képpel, mint aki gombócot nyelt, s már bántam, hogy egyáltalán megszólaltam, mert attól kezdve úgy kezelt, mint egy gyereket.

Az egykori kocsiutat követve, szinte megerőltetés nélkül jutottunk fel a dombtetőre. A rövidítésről, a meredek sziklafal mellett húzódó csapásról még csak említést sem tettem nekik. Ez volt a galerink egyik titka: a várbajárás. Erről, hisz tudom, mennyire féltenek, még anyámnak sem mertem beszélni soha. Kerültünk hát, át a két Bethlen-kapu maradványain, majd fel a régi gyalogút lépcsőjén, egyenesen a várudvarra. Tudtam jól, a dobogó meg az öreg ágyúk helyei, a felvonóhíd tartópillérének üregei, no meg az északi fal lőrései ez egyszer szóba sem jöhetnek. Mint ahogy az igás fogatok egykori udvarának romhalmazai, meg a belső őrszoba üregeibe rejtett csatabárdok sem. Ezekkel együtt, a romok alól kikerült különféle, többnyire ismeretlen rendeltetésű tárgyak maradványait őriztük még. Legtöbbje — galerink egyetlen felnőtt tagjának — az őrült kordésnak az adománya volt, cserébe azért, hogy az idegen, szerinte ellenséges gyerekseregetleparancsoljuk a falakról, elkergessük őket az emlékmű közeléből, ha netán disznóságokra vetemednének. Legbecsesebb kincsünk, az íráson kívül, egy „VILCEA" feliratú papírzászlócska volt, amit rajtaütésszerűen ragadtunk el egy jóval népesebb iskoláscsoporttól (egy lerobbant MERCEDES-szel jöttek), épp akkor, amikor kitűzték az északi fal legmagasabb pontjára. „Ez igen!" — mennydörögte az őrült kordés, s tanácsára rávezettük valamenynyiünk nevét a zsákmányolt papíralkalmatosságra. Így kerülhettem én is végérvényesen — bár messzebb lakom a Vártól, mint társaim legtöbbje, s képtelen vagyok naponta szolgálattételre jelentkezni — a galeri alapgárdájához. Csak nehogy most is fenn lennének! — néztem körül többször is az egyelőre kihaltnak tetsző várudvaron. Mert apámék igencsak meglepődnének, ha lépten-nyomon ismerősökbe botlanék.

Jártuk a romokat, hallgattam a falmaradványokhoz fűzött találgatásaikat, s még jó képet is kellett vágnom hozzá. Pedig nem volt könnyű. Apám például a belső, az udvari konyha romos falát egyenesen a pince falával tévesztette össze, pedig az az udvar túlsó szegletében volt valaha, s ma már teljesen feltöltődött. Így ment ez léptennyomon, s bár a várpalota helyére ráhibáztak, furcsa volt érezni, hogy végre egyszer valamit jobban tudok, mint ők. Talán ez lehet a felnőttsors öröme s átka is egyben: hallgatni tudni arról, ha éppen úgy adódik, amiről többet, mást mondhatnánk.

Bátyám szerint a Várban az volt a legérdekesebb, hogy minden fedett helyiség, üreg, odú, átjáró, no meg a romos falak tövében meghúzódó sarkok, szegletek, szóval kivétel nélkül minden védettebb hely — vizeletszagú.

— Mintha ide járna az egész város pisilni!

Folytatása a 6. oldalon

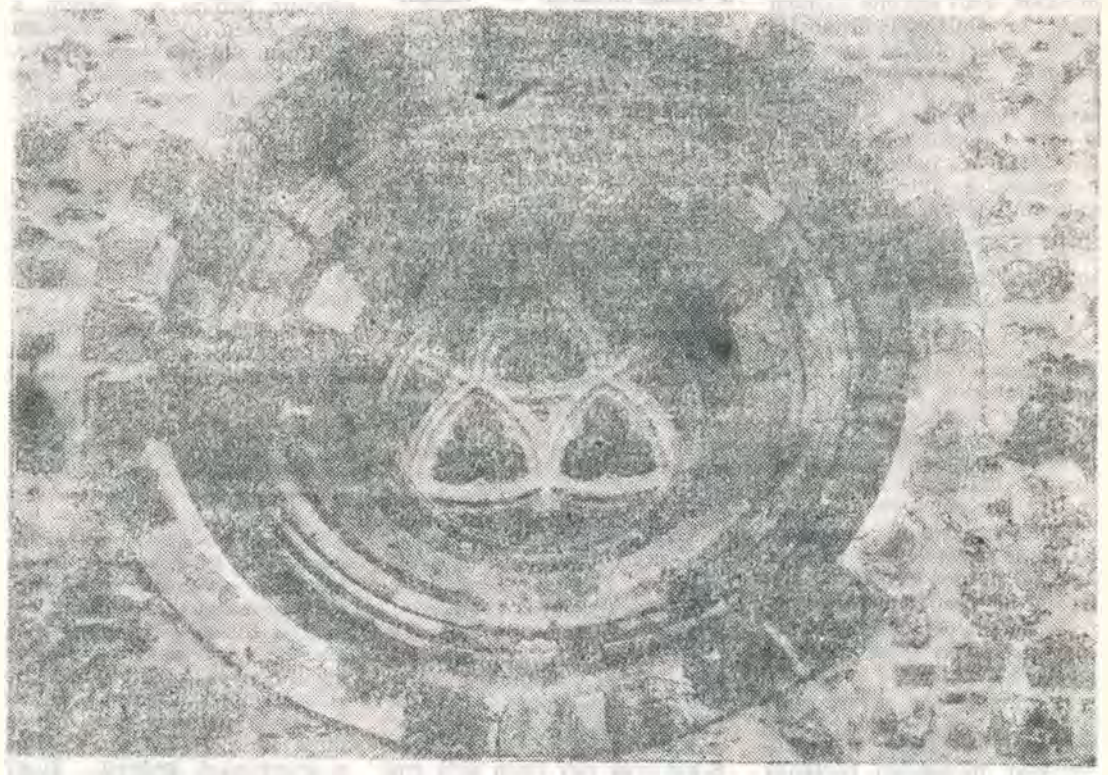

Csomafáy Ferenc felvétele

gényíró és Kováts József, a rövid életű író, irodalomtörténész, akihez igaz barátság fűzte. Mindnyájan az *Ifjú Erdély* Járosi Andor vezette Somvirág rovatában kezdtek el publikálni. Hogy mit kapott Grandpierre az iskolától, arra majd még visszatérünk. Érettségi diplomát viszont nem kapott, a júliusi vizsgaidőszakban hárman, a szeptemberiben szintén hárman mentek át a megszorított román bakkalaureátuson. Persze Kolozsvárhoz fűzték Grandpierre-t a gyermekkori élmények, a Monostor út 77 sz. alatti családi háztól a Farkas utcai iskoláig, az első séták, korcsolyázások a Sétatéren, udvarlások a régi botanikus kertben, cukrászdák, kocsmák és szépasszonyok, későbbi regényekben gyakran kamatozó forró pillanatok. De legalább ilyen maradandó élményeket nyújthatott írónknak az az 1928 körüli több mint egy éves „kutatóút", amelynek során Kuncz Aladár irányításával írni kezd, és elkészíti első regényét *A rosta* címmel, melyet 1931-ben az Erdélyi Szépmíves Céh jelentet meg két kötetben.

Az idősebb Grandpierre-ből a közhatalomváltozás „faragott" írót. Szunnyadó íráskészségét újságíróként kezdte kamatoztatni, a politikai cikkektől a hangulatos hírfejeken át vezetett az út bírói élményeinek novellaszerű megfogalmazásáig. Talán eleinte restellte is a komoly jogászember novelláit, folytatásos regényét, ezért családneve leforditásával alakította ki tősgyökeres magyar hangzású szépírói álnevét: Nagy Péter. A *Pásztortűz* című konzervatív irodalmi-művelődési hetilap egyik alapítója, haláláig állandó, hűséges munkatársa. Címének kiválasztása is nevéhez fűződik. Már az első évfolyamában *A föld és a gyermek* címmel 20 folytatásos „peres története" jelenik meg. Hol polgári nevén irányadó, politikai, vezércikkeket közöl, hol álnéven novellát. 1925 után marad az évi egy-két novella. S két kedves regény: *A szamosparti ház* (1927), valamint *A főtéri nagy ház* (1933). Mindkettőt kötetben is kiadják. Még két kötettel kapcsolódik Erdélyhez: *Ó, kedves Kolozsvár!...* (Berlin 1926), a 20-as évek elején az *Ellenzék*ben megjelent több mint 300 hírfejéből készült válogatás, talán legelismertebb kötete, és a *Három egyfelvonásos szindarab* (Kolozsvár 1926), mely a Magyar Nép könyvtára 17. füzeteként a falusi lakosság szórakoztatására-művelődésére íródott. Petőfi, Jókai és Arany alakját idézi meg egy-egy jelenetben életük döntő pillanatait ragadva meg. Ez tehát a Nagy Péter-i életmű: 4 kötet, egy folyóiratban porladó regény, több tucatnyi novella, karcolat. Eddig még senki sem írt róla összefoglalást.

Ifj., vagyis Kolozsvári Grandpierre Emil munkásságát még korai volna összefoglalni. Él és alkot túl a nyolcvanon, félszáz kötettel a háta mögött. Ő az a nehezen besorolható író, aki a regény legtöbb fajtájával megpróbálkozott: írt szatirikus, szürrealisztikus, ifjúsági, történelmi, szerelmi, szórakoztató és esszéregényeket, novellákat, esszéket, tanulmányokat; többségükben dominál az érzékiség, a szex. Stílusát ironikus realizmusként határozzák meg. Kolozsvári vonatkozású művei *A rostán* kívül autobiografikus esszéregényeiből azok, amelyek vissza-visszatérnek a gyermekkorra, ifjúságra: *Tegnap* (1942), *Szabadság* (1945), *Az utolsó hullám* (1973), *A szerencse mostohafia* (1976). Életműve monografikus jellegű felmérésére Wéber Antal tett kísérletet *Kolozsvári Grandpierre Emil*. Bp. 1980) a *Kortársaink sorozatban*. Ő állapítja meg: „Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt sem, hogy erdélyi eredete — tehát élményvilágának sajátos jellege, a kulturális és történelmi tradíciók ott érvényes változata — különleges »rálátást« biztosít a magyar viszonyokra. S ez több, mint puszta couleur locale, a régi Kolozsvár és a család miliőjének felidézése. Lehet, hogy az ifjúkor emléke kissé meg is szépíti az élményeknek ezt a közegét, de mindenképpen termékeny ellentétet, feszültséget teremt a megjelenített tapasztalati anyag nagyobbik, Erdélyen kívüli hányadával." Mi a megszépítésre nem sok példát találunk, igaz, a legutóbbi kötetekhez nem juthattunk hozzá. Tény azonban, hogy Kolozsvár, a család itteni élete meghatározó szerepet játszott írónk lelki világának alakulásában, íróvá válásában.

Mikó Imre is felfigyelt rá, hogy apa és fia közt állandó ellentét feszült. Ifjabb Grandpierre „apjában látta megtestesülni azt az embertípust, amely az egyéni képességek kibontakozásának útjában áll (»az életben nem azt tesszük, amihez kedvünk van, az élet célja nem a boldogság«), s igyekezett minél messzebb eltávolodni tiszteletreméltó apjától, bár szenvedéseik közösek voltak" — írja Mikó. *Életlátásuk* ellentétessége megnyilvánul a kincses városról alkotott képükben is. Miután előtt erre térnénk rá, idézzük a fiút apjáról, mert utólag néhány elismerő-megbánó szót is papírra vetett: „de ő józan, sőt puritán életet élt, a városban jóformán csak hivatalos ügyben fordult meg, otthon a lámpa késő éjszakáig égett íróasztalánál, dolgozott vagy olvasott. Csak halála után tudtam meg, fiókjában lelt irataiból, munkatársaitól, akik egyik vagy másik vállalkozásban együttműködtek vele, milyen valószínűtlenül sokat dolgozott. Egy tevékenységben csodálatosan gazdag élet bontakozott ki előttem. Erről az életről mi, a gyerekei jóformán semmit sem tudtunk, anyánk alig többet nálunk" (*Tegnap*. Bp. 1942. 57—58.). A rideg családi légkör azonban beivódott az érzékeny gyermeki lélekbe, így jellemzi azt ugyanott: „Felesleges szó nálunk olykor hónapokig nem hangzott el, szüleim csak akkor beszéltek egymással, csak akkor szóltak hozzánk gyerekekhez, mi egymáshoz, ha konkrét mondanivalónk volt. Egyébként ki-ki szótlanul végezte dolgát vagy elnyúlt a szezlonon és olvasott" (60.).

Mit látott a szótlan, hivatalnok apa, s mit az életet habzsoló rakoncátlan fiú Kolozsvárból? Műveik beszédesen tükrözik ezt.

Nagy Péter Kolozsvár írója. Jóformán minden szépírói műve a városhoz kötődik, melyben 1891-től, 17 éves korától 1925-ig élt, de bizonyára gyermekkora számos vakációs élménye is ide kapcsolódott. Jobban ismerte a várost és környezetét, mint az itt születettek, valóságos szenvedéllyel gyűjtötte adatait, legendáit, hagyományait. Ismerte azokat az elnevezéseket, melyek már a századfordulón kiveszőben voltak, azokat az épületeket, utcaképeket, melyeket a századforduló építkezési láza elpusztított, átalakított. S még meglepőbb jártassága a környező dombokon, völgyeken, kirándulóhelyeken ahová már csak kevés városlakó jut el, ha akár 80 évet él is az „urbs"-ban. Kivételesen gazdag helyismeretét az 1920-as évek elején kezdte el kamatoztatni Grandpierre, rövid, *Ellenzék*ben közölt hírfejek formájában szólt egy-egy épületről, utcáról, városrészről. „Mit jelentett mindegyikük! Hogyan vártuk őket napról napra! Ezek a »rövid felsőhajtásnak szánt írások« egytől egyig a *bírás* örömét keltették fel bennünk akkor, mikor azt hittük, semmink sincs" — írta Járosi Andor (*Ellenzék*. 1926. aug. 29.). Vagyis Nagy Péter azt tudatosította, hogy Kolozsvár minden kövéhez magyar hagyományok kötődnek, még ha a politikai hatalom mások kezébe is ment át. Ezeknek a hagyományoknak talán legteljesebb összefoglalását nyújtja. A kötetbe gyűjtött mintegy 50 hírfej 1926-ban jelent meg Reményik Sándor bevezetőjével, Tóth István rajzaival *Ó, kedves Kolozsvár!...* cimmel. A berlini Voggenreiter kiadó finanszírozta a kötetet, de a kolozsvári Minerva Rt. nyomdája készítette. Ezzel a kötettel vált szépíróvá Nagy Péter. Számos elismerő kritikát kapott. Találóan jegyzi meg Kristóf György: „Ismereti anyag kevés van benne, az is inkább hagyomány, vázlatos, körvonalszerű. *Hangulattal* van telve a mű, lírai reflexiókkal" (Pásztortűz 1926. aug. 1.). Mi meglepőnek tartjuk, hogy egyik bíráló ismertető sem érzett rá a Reményik verseivel összecsendülő üzenetre: helyben kell maradni, tovább kell vinni a hagyományokat. Fájdalmas is lett volna erről írni, mikor épp a szerző cáfolt rá hitvallására. Ma is tanulságos két Nagy Péter-bekezdést ide iktatni. Az első a Szent Mihály templomról szól:

„Amint nézed, szemléled mindezeket, egyszer csak elfogja lelkedet az otthonvalóság biztató, megnyugtató szépsége. Mindez az erő, mindez

Folytatása a 6. oldalon

KAMASZKRÓNIKA

Folytatás az 5. oldalról

Ezt már apám mondta, mert bátyám, bár láthatóan boszszantotta a dolog, nem beszél így soha. Apám mondásán jóízűen nevettünk, s én vérszemet kapva, hogy kihasználhatom az alkalmat az ismerős helyek végigcserkészésére, ideoda futkorászva a romok között, újjongva jelentettem:

— Ez is büdös! Ez is!

Bátyám, mint akinek másutt jár az esze, gépiesen ismételgette:

— Tipikus! Tipikus...

Csuda jól szórakoztunk, pedig hogy őszinte legyek, nem értettem egész pontosan, mit is akart mondani azzal a „tipikussal". Gondolom, a helyi adottságokra is értette, mert azt mondanom sem kell, bátyám nem helybeli. És... Egyszóval egy kicsit másabb, mint mi. Mármint a család, meg úgy általában az egész vidék lakossága... Azt például egyszerűen el sem akarta hinni, hogy a Vár egyetlen emlékműve, a kőtalapzatra erősített márványlap emberi ürülékkel van bekenve. Vagyis szarral. Több helyütt is. Alaposan.

— Első szuperintendensünk, Dávid Ferenc emlékére állították, aki valamikor az ezerötszázas évek vége felé innovátornak találtatott — magyarázta nekem még indulás előtt mindazt, amit szerinte tudnom illett az emlékmű történetéről. — Mert furcsa sors volt az övé... Háromszor, három felekezetben a püspökségig vinni, fiam, nem csekélység. S ami a legkülönösebb, az ő adottságaival, tudásával a legesendőbb, a siker legkisebb valószínűségével kecsegtető lehetőséget választotta, a reálisan talán még évszázadok múltával sem létező önkifejezés kedvéért... Tette mindenképpen a kor dogmái közt vergődő örök intellektuel kiútkeresése volt, s az általa meghonosodott felekezet sorsa pedig pompásan illusztrálja, mintegy a keresztmetszetét nyújtja össznemzetségünk hányatott múltjának és talán még a jövőjének is.

Csak úgy ittam magamba bátyám szavait, bár mindez, az őrült kordés jóvoltából, már rég a kisujjamban volt.

— Az emlékmű össze van kenve! Szagos! — vittem meg nekik a hírt.

Bátyámék épp a városunk panorámájában gyönyörködtek, mely a nemrég elállt hóhullástól meglepően tisztának és közelinek tetszett. Hitetlenkedve, de azonnal követtek az emlékmű felé. Apám, bár látszott rajta, úgy igazán nem hiszi, amit mondtam nekik, legalább nem értetlenkedett, és elegendő volt egy pillantást vetnie az emlékműre, hogy meggyőződjék, mivel is kenték össze, míg bátyám csak toporgott a szétfeszített abroncsú vasajtó mellett, s asszony módra sopánkodott: — Ez egyszerűen nem létezik!... Meglássátok, csak sár lesz... Barnás agyag. Esetleg: festék — ismételgette, de nem merészkedett közelebb.

●

Csak akkor hallgatott el, amikor apám, láthatóan megunva sápítozását — hogy fognak majd diadalmaskodni anyámmal, amint ehhez a jelenethez érnek a délutáni kávézásaikkor!, nyilallt belém —, az összekent márványlaphoz érintette a mutatóujját, majd bátyám orra alá tartotta.

— Tényleg az... És egészen friss! — mormogta bátyám félrefordulva.

Ebben aztán egyet is értettek. Ami engem illet, engem kimondottan bosszantott a dolog. Épp a vakációban történjen, amikor mindannyiunknak több ideje van! Elhanyagoltuk már az önként vállalt, a játéknak is felfogható kötelességünket is, az a baj! Biztunk a vasabroncsban! — vizsgáltam remegő gyomorral a kovácsoltvas-ajtó szétfeszített pántját. Mert az ajtónak kulcsa már rég nem volt. „Azt senki sem merte már vállalni. Mármint a kulcsőrzés felelősségét!" — magyarázta nekünk többször is az őrült kordés, aki, mint állította, emlékezett még rá, hogy az utolsó ilyen erőszakos behatolás után ezt a megoldást választották az illetékesek. „A vajon miben illetékesek?!" — ötlött fel bennem az őrült dühtől eltorzult arca. „Mert nem lesz itt rend, határozott fellépés, amíg fel nem gyújtom az egészet. Vagy rá nem szarok a tetejére!" — rángatta, rugdosta ilyenkor a márványtáblát védő üreg vasajtaját, miközben mi, a bennfentesek, már csak a látványosság kedvéért is, fütyülve, ordibálva ugráltuk körül... Érdekes, ettől mindig megnyugodott. Ezért egyikünket sem bántotta soha. De mert volna egy turista ellenkezni vele! Olyankor képes volt malomkő nagyságú faldarabokat utánuk dobálni. Mert erősnek erős, mint egy bika. S ezt csak egy ilyen erős ember tehette! — szorította öszsze torkomat a felismerés. És meghűlt bennem a vér, amint a vasajtó mellett, a többéves érintetlen porrétegben észrevettem a karvastagságú, ismerős tapintású ágyúdorongot, ahogy az omladék alól nemrég kikerült gömbölyű vasdarabot neveztük. „Ahol az ágyúdorong, ott az Írás is, mindarról, amit tudni kell, míg rom a rom" — ötlött fel bennem galerink titkos raktárára vonatkozó utasításunk egyik pontja.

— Az őrült kordés tette! — jajdultam fel.

— Kicsoda?! — kerekedett ki a bátyám szeme.

— Az az őrült! — ismételtem meg szinte zokogva.

— Á, dehogyis !— nyomott apám egy jókora barackot a fejem búbjára, hogy belevörösödtem ebbe az újabb megszégyenítésbe. — Egy idős férfiról beszél — fordult azzal a mézédes mosolyával bátyám felé, melynek láttán mindig felforr bennem a vér.

Így kedélyeskedett azokkal a nyeszlett tisztviselőkkel is, akik a Városrendészettől szálltak ki nemrég, házunkat, telkünket felmérni, a „bontásra előkésziteni", ahogy kajánul többször is elismételték a rendbe tett, mindennel felszerelt otthonunk láttán. De mi az, hogy ismételték?! Egyenesen szónokoltak! Hát persze, ha lehetett, ha volt kinek! — rándult ökölbe a kezem, s ellenségesen pillantottam apámra, aki mit sem sejtve, fújta tovább a magáét, azon az egyszínű, monoton hangján, melynek, lefogadom, minden eddigi szakmai sikerét köszönhette.

— ... Mert azt tette valójában az őrült — hallottam meg újra a magyarázatát —: a várudvar füvéért a kezébe vette a Vár dolgát.

— Szóval egy amolyan ittfelejtődött belső jobbágy lehet — mondta a bátyám fejcsóválva.

— Az, az! — helyeselt apám.

— S a rozoga kétkerekűjéről ragadt rá a gúnynév. Mit mondjak: romfenntartó — nézett rám büszkén helyénvalónak vélt kifejezéséért. — És ha teszi mindezt, ugye, épeszű nem lehet... Ráadásul meg is hurcolták néhány éve, amikor egy kisfiú rejtélyes körülmények között a mélybe zuhant. Mert láthattad, áll itt nyolc-tíz méteres fal, még most is... Pedig azt tartják, a gyerekeket kedveli. Hogy csak a rendetlenkedőkre, a falra kapaszkodó kölyökökre szól rá... Néha akadnak, akik megdobálják. Ilyenkor órákig átkozódik. Zeng bele az erdő... Mert hogy bolond, az biztos. De a hasznos fajta. Ez pedig — fordult felém újra —, aki ezt tette — mutatott a megbecstelenített márványlapra —, az egy romboló, mindenütt mindent összekenő, szaroskezű alak lehetett!

Fejemen sajgott apám ujjainak a helye, konokul hallgattam hát. De minek is neki elmondani? Bebizonyítani? Megkeresni s megbüntetni a tettest — ez már úgyis a galerink dolga lesz. A mieinké. Persze, ha még egyáltalán kapható lesz rá — mármint ezek után — valaki. De legyen bárhogyan is, a felnőttek részéről, ezektől a „szőrös kamaszoktól" nem számíthatunk támogatásra! — bámultam elszántan az arcukba, és kisvártatva csodálkozva fedeztem fel, hogy bátyámnak, bár apám, mosolyának minden mézét felhasználva, fújja tovább az elméletét, szóval hogy bátyámnak ismét másutt jár az esze. Most mindjárt valami váratlant fog kérdezni, villant fel bennem, s alig tudtam palástolni kaján vigyoromat, amint bátyám, félbeszakítva apámat, komolyan kérdezte meg tőle:

— Ti lenn a városban, egymás közt szoktatok hangosan beszélgetni?

— Hogy-hogy hangosan? — lépett el mellőle apám, ki az emlékmű odújából, méltatlankodva.

A hogy-hogy-ra én is kíváncsi lettem volna, de bátyám már nem válaszolhatott, mert akkor, mintegy parancsszóra, újra eleredt a hó. És azoktól a puha, szeszélyes pihetáncot lejtő hópelyhektől hirtelen olyan mesebeli hangulata lett az előbb még komor, enyészetre ítélt várudvarnak, mint a hajdani gyerekek markában azoknak a bizonyos varázsgömböcskéknek, melyekben a heves rázogatásra hullani kezd a hó: várra, romra, mesére, legendára, s csak hull, hull, ereszkedik alá szüntelen, abban a mindent kitöltő, inkább csak tudott, mint érzékelt természetidegen közegben. Mert igencsak rázogatja valaki, hogy hihessük, élet van még itt: jövő! — akartam többször is kimondani, a szünni nem akaró hóhullásban, de aztán, mint komoly felnőtt, hallgatni tudón küllogtam apám és bátyám után a kocsiúton a külső Bethlen-kapu felé.

Így hagytuk el a Várat: libasorban, hóhullásban, némán. És csak akkor kacagtunk fel ismét felszabadultan, ebben a számunkra egyre hidegebb tavaszban, amint apám, aki úgy látszik, még mindig bátyám látszólag teljesen váratlan kérdésén rágódhatott, a Várdomb aljában hirtelen hátrafordulva, minket megállásra kényszerítve, egyszuszra szegezte bátyámnak a kérdést:

— Szóval hogy-hogy hangosan?!

GÁL ÉVA EMESE

VÍZIÓ

Megszoktad-e, hogy itt festve van minden?
Csak benned él még a bizonytalan,
rajtad kívül eleven világ nincsen,
a rét, az ég, a fény is festve van.

Hogy letépném a legkékebb virágot,
hogy valamiképp elvigyem neked,
de érzed a kiszolgáltatottságot?
csak drót a szár, rongyok a levelek,

s a szirmok is! És nincs valódi harmat,
mert gyöngyszemeket könnyez ez az éj.
Hogyan játsszak itt életet magamnak,
s mit adjak belőle neked? Beszélj!

A hang valódi, mondd, valódi hang még?
Ha bábu lennék, tán bele se halnék.

CÁFOLAT

A teljességet cáfolom veled,
hogy ne vesztegessem többé magam.
Mit számít az, hogy nincs és nem lehet
jelenem ott, ahol csak semmi van?

Ahol a még s a már közt nincs egy annyi tér,
hogy megóvjam a rám bízott világot,
mert engem rabol ki, ami fölér,
a vádiratban mégis én leszek a vádlott,

s vállalnom kell a vádat, ami nincs,
hogy ne tagadjam meg a nagy szerelmet,
hiszen olyan láthatatlan kincs,
mintha csak hozzád írtam volna verset.

MÍTOSZTALAN

Nem éled túl a mítoszok halálát!
ha magadhoz nem kényszerít már semmi,
ha drámádat is idegenek játsszák,
szerelmesen se fogsz tudni szeretni,

de jön világ, mi feledi a múltat,
a jövőd észrevétlenül szűnik meg,
s a jelen, melyben történések múlnak,
valóságából már nem részesíthet,

mintha a bűvös vonalból kilépnél,
ami vonzana örök végtelenbe,
s csak álmodnád, amit éberen élnél,
ha nem lennél magadból számkivetve.

Nem éled túl, hát ne vállald a véget!
Légy butább: hiszékenyebb és merészebb!

ÚJRA

Hát úgy legyen! Próbáljuk meg még egyszer'
Építsünk otthont újra itt, ahol
az ifjúságunk hontalanul telt el,
és társaink között gyérült a sor.

Szerelmet boltoznak a régi várak,
egük évszázadok fölött ível,
sok fájdalom adott nevet e tájnak,
hogy ne cserélhessük föl semmivel!

A jövő bizonytalanabb, mint bármi,
de lám, a jelen még tünékenyebb,
s nem lehet emberibb időre várni,
mint arra, amiért tisztán lehet

élni tovább, hát próbáljuk meg újra:
otthonunkat honunk kell megtanulja!

Folytatás az 5. oldalról

a szépség, mindez a fenség tulajdonod, jogos, valódi tulajdonod, rokon veled őseid révén, akik emelték, s akik fáradságos, küzdelmes életük után falai mellett pihentek meg, hogy porladó testük is szentelje meg, erősítse meg ezeket az örök időnkre szánt szent falakat. Hát természetes, hogy otthonodnak érzed, évszázadok verejtékes munkájával megszentelt otthonodnak, amint meleg otthona lesz unokáid unokáinak is" (51.).

A második „az ősi városnak igazi nemeslevelé"-ről, a házsongárdi temetőről:

„Itt folyt az ő életük, előddeink élete, sok nemzedéken át. Itt küzdtek, szenvedtek, bajlódtak s örültek is olykor. Kitartó, soha meg nem szünt munkájuk eredménye ez a város minden intézményével, házával, minden kövével. Ebbe a munkába léptünk be magunk is, és ez újra csak ideköt mindannyiunkat [...] ehhez a megszentelt helyhez, ehhez a drága városhoz. És ide fogja kötni gyermekeinket, ide unokáinkat. Ezt hagyjuk nekik örökségül a múlt hagyományaival együtt, mikor küzdés, szenvedés, bajlódás és vajmi kevés öröm után kimegyünk mi is oda a Házsongárd mellé, a nyírfák, tuják, szomorúfűzek, sötétlombú kőrisfák, ingó fenyők aljára — pihenni a kolozsvári híres temetőben" (172.).

Nagy Péter két önállóan megjelent regénye sokkal kevesebb érdeklődést keltett. Alig méltatták őket, regényként nem is figyelemre méltók. Mindkettő az 1860-as, 1870-es évek Kolozsvárában játszódik le, erkölcsös történetek az igazság, hűség, kitartás győzelméről. Középpontjukban egy-egy szász, illetve osztrák származású iparos család, s azok Szamos-parti, illetve főtéri módos házának, iparágának hanyatlása áll. Fényt vetnek az elmagyarosodás, asszimiláció folyamatára (amin a Grandpierre-ek is átestek), és arra, ahogy a kézműves, patriarkális céhrendszert megfojtja, kiszoritja a gyáripar. Tulajdonképpen azt az átmenetet sikerül megragadnia, amikor a vidéki kisváros a kiegyezés után bekapcsolódik az ország vérkeringésébe, ipari, kereskedelmi központtá erősödik. A háttérben kolozsvári utcanevek, tájegységek adják meg a helyrajzi vonatkozásokat. *A szamosparti ház* 96—97. lapjain ritka szép városleirást olvashatunk. *A főtéri nagy ház* cselekménybonyolítása változatosabb, a két szálra is szétbomló történet jó lélekismeretről tanúskodik, néhol feszültséget is kelt.

Ifjabb Grandpierre Emil első regénye, *A rosta* időben megelőzi édesapja utolsó regényét. S ha kicsengése, vi-szonyulása más is, szintere Kolozsvár, s így legalább a város összeköti apát és fiát. Itt is egy család áll a középpontban, a Szabó család, mely sok szempontból hasonlít a Grandpierre-ékére, az apa bíró volt, s a közhatalomváltozás után újságíróként kénytelen kenyerét megkeresni, lakhelyük szintén a Monostor úton van, a fiú ugyanúgy elbukik a bakkalaureátuson, mint a szerző, s a család mérlegeli a helybenmaradás, külföldi továbbtanulás lehetőségeit, talán az otthoni atmoszféra is tükröződik a regény első felében. Szabó Laci élményei mind a városhoz kötődnek, s többségüket ugyanúgy élte át Grandpierre is, sőt a pécsi benyomásokból is valamennyit hasznosított. Ha Nagy Péter az 1870-es években lezajló, gyáripar okozta változások hatását kutatja, fia az 1918-as közhatalomváltozás következményeire mutat rá egy magyar középosztálybeli család történetében. Főleg a fiatal generáció életlehetőségeit kutatja, s szinte polemizálva apjával, nagyon lehangoló képet fest. Egyik lehetőségként a deklasszálódást, a munkásosztályba való beilleszkedést villantja fel, mert a kisebbségi keretek közt nincs szükség a magyar értelmiségiekre, mesterségesen is leszorítják számukat. Másik lehetőség a Szabó-lány választása: vegyes házasság, asszimiláció. A család mindkét gyermeke kiesik az idő rostáján — legalábbis a magyarság szempontjából. Ez a regény is a később Makkai Sándor megfogalmazta „Nem lehet!" egyik változata, mintegy igazolja a Grandpierre család lépését.

A rosta méltán váltott ki nagy kritikai visszhangot. Műfajbeli értékeinek elismerése mellett erkölcsi vonatkozásaival szálltak vitába, perspektívájának egysíkúságát hibáztatták. „De vajon csak ilyen akaratnélküli, eszménytelen, romló és romlott, az idő rostájából kihulló családokból áll a mai kolozsvári magyarság?" — tette fel Kristóf György a kérdést a *Budapesti Szemlé*ben (1932. 225. kötet 474—477.). Vita Zsigmond meg az ifjabb generáció nevében üzeni a szerzőnek, hogy „van Erdélyben élterős, harcolni tudó, céljait látó fiatalság is, amely nem fog kihullani a rostából" (*Pásztortűz* 1932. márc. 27.). Érdeme Grandpierre-nek, amit a Korunk kritikusa nem vesz észre (1932. 483—484.), hogy már a munkásmozgalomról is tudomást szerez, beszervezteti, Szovjetunióba szökteti hősét. Erre a polgári íróknál ritka tárgyilagosan megrajzolt fordulatra Nagy István hívja fel a figyelmet (Utunk 1957. máj. 30.). Kolozsvári Grandpierre Emil legalább olyan alaposan ismerte szülővárosát, mint apja. De nem voltak illúziói.

Ezt erősíti önéletrajzi esszéregénye is, a *Tegnap*. A máról nézve a tegnap általában megszépül, aranyköd lepi el. Nem szerzőnknél, aki iskolás és egyetemista éveiről írva a negatívumokat helyezi előtérbe. Csak Kolozsvár „szívéről", a Főtérről van néhány melegebb szava: „... útnak indultam körülnézni a Főtéren. A változásokat vizsgáltam, amelyek valamiképpen gyengéknek bizonyultak ezzel a hatalmas, tágas térrel szemben, alig hagytak nyomot rajta, kutatnom kellett, emlékezetemet erőltetnem, hogy rájuk leljek. A város minden más részén, az utcákon, a tereken, még a Hója-erdőben is már első pillantásra szemet szúrt a legcsekélyebb változás is. Ebben a térben volt valami időtlen, valami százados ellenállás" (6.).

A Református Kollégiumról, melyet az édesapa annyi hálával emleget, nagyon is lehangoló dolgokat tudunk meg: jóformán semmi emlékezetest nem tanult ott a diák, legfeljebb tényeket, adatokat, melyeket rögtön el is felejthetett. „Velem együtt, kevés kivétellel az egész osztály oly idegenül ödöngött a kollégiumban, mint kártyaklubban az, aki nem leli örömét a játékban" (33.). Arrébb az osztályhangulatot jellemzi: „Nálunk az osztályban a hangot a csirkefogók, a lókötők adták meg — köztük én is. A jótanulókat, a szorgalmasokat hol ellenséges, hol lekicsinylő megvetés övezte. [...] Semmi sem volt gyanúsabb a szemünkben, mint az iskolában elért eredmény" (291.).

Ha sem a család, sem az iskola, sem a város nem nyújtott maradandó pozitív élményt a szerzőnek, érthető, hogy így búcsúzik Kolozsvártól 1925-ben: „Verőfényes nyárvégi délelőtt volt, a veranda színes betonkockákból összerakott padlóján bőröndök állottak, a vonat valamikor ebédtájban indult Pest felé. Jóleső megkönnyebbülést éreztem, hogy mindaz, amit ma még itt látok, nemsokára mögöttem marad. Nem látom többé a szobákat, ahol gyerek voltam, annyi játék, tervezgetés színhelyét, a széles udvart, a hosszú kertet, fákkal, bokrokkal, amelyeknek egy részét magam ültettem, nem látom a Monostori út jólismert házait, a sétateret a tóval, a kioszkkal, a tó partján a szomorúfűzekkel, a régi kollégium vaskos, fehérre meszelt épületét..." Aztán hozzáteszi 1942-ben: „Ahogy most akkori patakzó, túláradó örömömet felidézem, szégyenkezés és szomorúság fog el. Miként pusztulhatott ki minden gyöngédség, minden ragaszkodás szivemből?" (35.).

A változó város, a változó hatalmi viszonyok, változó optika indokolttá teheti e viszonyulásbeli különbséget két egymást követő generációnál. Ítéletet sem mondhatunk fölöttük, hiszen szubjektív benyomásokat tükröz a viszonyulás. A város szerelmesének, Nagy Péternek a neve még az irodalomtörténetekben sem kap pár sort, s fia, bár negatívumokat ír szülővárosáról, sokat emlegetett, számontartott írói nevével Kolozsvárra is fényt vet.

SZABÓ GYULA

IKERSZÜLŐFÖLD

„Az ember hazája azonos múltjával."
(Déry Tibor)

A napokban, hogy otthoni vidéken jártam, ismét belémtudatosult, hogy az én szülőföldem tulajdonképpen ikerszülőföld. Oszthatatlanul egy természetesen ez is — mint amilyen oszthatatlannak vehető az az igazság, hogy az embernek egy anyja és egy szülőföldje van —, de ezen belül a Merke hosszú-magas vízválasztó vonulata két „határrá" tagolja a húszezer holdnyi faluhatárt: az egyik a Kis-Homoród, a másik a Vargyas völgye. Két folyóvíz párhuzama két különjellegzetes vonás a szülőhely képén: a Merkén innen a Homoród völgye az ölében fekvő faluval s a falu oldalas szántóföldjeivel az eke és a kapa földművelő világa, a Merkén túl a Vargyas völgye a gyér szálláshelyekkel s körül a hegytetőkre felmenő szénafüvekkel a kasza és a villa „szénacsináló" helye. Ez a kettő — a szántó- és a kaszáló-világ — annyira különvált az életünkben, hogy a kaszáló mint másodlagos lakóhelyünk mindig „odahátra" volt nekünk: amikor azt mondtuk, hogy „megyünk hátra", az azt jelentette, hogy megyünk át a Merkén a kaszálókra, a Vargyas völgyébe, vagy azon is túl, a „hegyre", a Hargita alacsonyabb vonulatának fennsíkjaira. Maga a Hargita, a két folyó „anyahavasa"-eredethelye is megkettőződik a két völggyel: ha a Homoród völgyéből nézzük a forráshelyet, a völgyre átlósan forduló Várhegy sarkánál tovatekintve a Madarasi Hargita rajzolódik látómezőt lezáró képként az égre, s ha azután „hátramegyünk Vargyasba", ott is éppen úgy képez a keresztbeálló Özeresztő egy kilátó rést északra, s azon a résen ismét csak a Madarasi Hargitára látunk. Egyetlen falu szülötteként így lehet az embernek „hazája" egyszerre két folyóvölgy, s így lehet „két Hargitájává" ugyanaz az egy havas, egyik „Madaras"-szárnyával a Homoród, másikkal a Vargyas felé „szárnyalva". S így látjuk a két szárnyon — mint a látcső két „szemén" át az egy képet — egynek azt a hazai időjárásjelzést, hogy ha nyári napok reggelein kékesfehér ködfoltokkal „pipál a Hargita", az „esőt jelent" délre-délutánra. Valamikor diákkoromban egyszer már elgyönyörködtem ebben a szülőföld-duplázódásban. Akkor még nem tudatosodott bennem az „ikerszülőföld" fogalmáig a kétágúság, de máig eleven bennem az a hév, ahogy a szülőhelyem kétvilágúságát festettem a diáktársaimnak, amikor „VI-ik o. tanulóként" — két évvel a „Maturandus"-kor előtt — a faliújságcikket írtam a gimnázium faliújságjára 1947. november 7-én. Tekintettel a tárgy szívközeli voltára — s hogy életem első írógépbe diktált szövege volt ez a „szülőföldvallomás" —, nem restellem idézni néhány passzusát: „A Merke tetőről szemlélve a tájat két világ tárul szemeink elé. Nyugaton letarolt, kopasz hegyek, székely települések, falvak, szántóföldek, egyszóval a mai élet, a mai tájkép tárul szemeink elé. Keletre tekintve viszont a Vargyas völgyének vadregényes tája, az ősi táj, az ősi élet jelképe látható. A völgyet mindenütt gazdag erdővel koszoruzott hegyek veszik körül, talaja érintetlen. A völgy meglehetősen szűk. A Vargyas kanyargását mindenütt fűzfák kísérik... Ez a völgy az almási ember második hazája. Sőt nagyon sokan itt szeretik jobban az életet, ez az első otthonuk, a falu csak egy utánpótlási otthon... S valóban ez a völgy, az itteni élet sokkal szeretetre méltóbb, mint az otthoni, a falusi. Itt úgy érzi magát az ember, mint egy szabad házában, ahol nincsenek törvények... csak ember van. A Vargyas völgye legszebb júniusban-júliusban... A férfiak két-három-négy hétig ülnek egyhuzamban. Egyéb gondjuk nincs, csak virradatkor felkelnek, tíz óra feléig, míg a harmat felszárad, húzogatják a kaszát, akkor reggeliznek, elteritik a boglyákat, megforgatják a rendet és estefelé feltakarják. Mindennap ugyanezt végzik, ha jó idő van... Gyönyörűség nézni a Vargyas völgyét akkor, amikor egy forró nyári napon, amint az emberek a bokrok hüvösében szunditnak, egyszerre csak valahol megdördül az ég. Olyan lesz a völgy egyszerre mint egy megbolygatott hangyaboly... Ha nyári reggel szemléljük a völgyet, csak hófehér ködöt látunk, amely alól vig nóta, füttyszó, kaszafenés, kiabálás hallszik. Mikor a köd felszáll, az egész völgy harmat-kristályban csillog, a hegyek oldalán és mindenütt kaszák suhognak... Az uton egymást érik a szekerek, melyek jönnek a faluból, hozzák az utánpótlást, este pedig viszik haza a megszáradt szénát. Ebéd időben valahol felkattog a kaszaverés, utána másik, a harmadik és rövid időn belül az egész völgy kaszaveréstől, kalapálástól visszhangzik, mely úgy hallszik, mintha a völgy szive kalapálna." Életem első írógépbe diktált szövege volt ez a „szülőföldvallomás" — többek között azért is maradt fenn diákkori holmijaim között —, s már ebből kellőképpen „hallszik", hogy a szivem inkább „hátra", a Vargyas völgyének „virágos kaszálói" felé „kalapálta" a „szeretetre méltóbb" fészket, az „első otthont": „a szép Vargyasvölgy" felé, „melynek virágzó ölén a szép, ősi élet lejátszódik", háttérben „fenn, északon a tisztán kéklő Hargitával"...

Utoljára csaknem öt esztendeje jártam Merkén, amikor a bátyámmal és a fiammal egy szépidős vasárnapi kedvünkben végigbandukoltunk Alsó-Merkétől Felső-Merkéig, a lombhullató erdők felső határszintjén, s közben folyton müveltük a kétfelé „tekintést", mert a tiszta szeptemberi időben helyenként a tizedik falu határáig is el lehetett látni. Legtöbbet azonban a szűkebb látómezőben futkározott a tekintetünk, mivel bátyám a helyek jó ismerőjeként lépten-nyomon a közelebbi és távolabbi határrészeket mutogatta és határneveket mondta, úgyhogy a napi Merke-járással valósággal magunkba irtuk-térképeztük a szülőföld két völgyű-világú képét. Újabban ezt a „szülőföldtanulást" — a „leckék" ismétlését s továbbtanulását — úgy végzem, hogy elő-előveszem azt a leirást, amit a falu jegyzője, Mihály Domokos készitett a falu helyneveiről „1864. Julius 30-ik napján", a „Homorodi Járási Dullo, Tekintetes Turoci Josef Urnak meghagyása folytán". Nem járt akkor nagyon derüs idő a falura, még csak tizenöt éve gyászolták a szabadságharcban veszetteket, s magának a szabadságnak az elveszését, Bécsből nyomta az idegen császári hatalom a falu létét a teljhatalmú „dullókon" keresztül, aminek a kis történelmi fintora mindjárt a határnevek felsorolásának kezdésekor kiütközik, amint Nagysás Oldaláról szólva falunk jegyzője a pennája hegyét kissé szúrósra nyomva megjegyezte: „a mostani földmérés alkalmával az idegen Ugy vezető Urak nem tudva azon gyök szot hogy Székely tájkiejtés szerint sás, vagy sátés hely... hibáson a Telekkönyvbe nagyságos oldalnak keresztelték el". Ha az ember a határnevek között próbál lelkeket is látni, én legelőbb arra gondolok, hogy ebben a dulló-korban Szabó István dédnagyapám és Gothárd Mári dédnagyanyám éppen ifjú házasként keresztelte 1864-ben az elsőszülött Rebit, a három évvel később születendő Szabó Mózes nagyapám nénjét, a többi lelket pedig csak úgy látom magam előtt, ahogy jegyzőnk rögzitette papírra nem kicsiny népességként: „Népessége ezen községnek öszvesen az 1857-ik évi összve irás szerint 1847 lélek"... A hegyek közül a legkisebb Gálhegye áll legközelebb a faluhoz, s erről Mihály Domokos ezt irta: „három Oldala lévén ezeket hivják *Gálhegye eleje, Gálhegye mege* és *Gálhegye farka.*" Szemben ezzel, napnyugati határvonulatként *„Nagy Mál vagy köves bérc"* hosszabb elnyúlással ad keretet a falunak, s minthogy akkor nem borította még fenyő — „köves béro" volt —, a leirás egy nagy sirdomb képeként eleveníthette a hosszan aláhúzódó község mellé: „egy több ezer Ölni hosszu négy szeg és téres tetejü — Négyszáz Öi széles Sirdomb alaku hegy" .. Természetesen a legmagasabb hegyünk is jelen van 149-ik helyként a felsorolásban — *„Alsó Merke* egy nagy hegy lántzolat fen sikja, Legelő s ciher" —, de a táj lelke, a tájnak a falu népéhez való hasonulása akkor válik „láthatóvá", amikor a Merke-láncolatot kiemelő két folyó mentén egymás után jönnek elő az ősök neveiről vagy a falu egy-egy sorsmozzanatáról „keresztelt" határnevek. Ez az a leirás számomra, amikor a betűkből összeálló szóval egyből szemem előtt van a táj is, egy domb, egy oldal, egy patak, egy kút, egy szegelet, nem kell hozzá külön tájfejtés. Mert ha azt olvasom, hogy *„Csonka Templom felett"*, akkor mindjárt látom a kis sziklás dombot a faluból lefelé menő úttól jobb kézre, ahol fiatal koromban a Gothárd Vilmosék szántóföldje volt, s ahol egykor — valami hétszáz esztendővel ezelőtt — a falu első temploma épült, s állt romladozva még háromszáz esztendővel ezelőtt is.

Sjárhatom tovább a határt a betűösvényeken, ide-oda kanyargózva a „Nagyságosnál" valódibb keresztelések révén az egykor élt névadók „lelkei" között: *„Mihály Máté cseréje* az 1620-ba élő Primor vagy Székely fő nemes Mihály Mátéról... Utodai birtokába most Szánto és Kaszálonak használtatik... *Bene rétje* helytelenül van rétnek elnevezve — inkább lehetne Bene Oldala... *Cike Nyire* régen Nyir erdő most Szánto földek... *Pető Cseréje* e mellett van Temető... *Tamás vápája... Az akasztófánáli szántók...* régen 1703-ba a kurutz világkor itt akasztgattak... *Lőrince pataka* Meggyesfarkától indul s foly Fogjos kutja árkába s onnan a falu közin a Homoródba. *Várhegy.* Egy kosár alaku hegy tsuts, a Monda szerint a Székelyek Scitiából kijöttök után itt áldoztak s régi Vár sántzai most is láthatok... *Miska dombja:* innen indul Szilváspatak s foly a Homorod vizibe Almás között... *A Hitvány Malomnál* régen 1620-ban Mihály Mátének itt Malma volt — most csorda átjárónak s lud legelőnek s kender földnek használtatik." Azután következik a napkeleti oldal, a „másik otthon" felé terjedő határrész: *„Vargyas felé forduló Határ... Benes Kertje... Szaniszló Köve* egy Circus [-kerekded] alaku meredek köszirt... neveztetik a régen kiholt kőfaragó Szaniszlo szegény Családról... *Retsenéd Parlaga* a Retsenédi szomszéd Községnek még 1770-be erdőt adva el, a vevőknek a marhájok kieresztése [-legeltetése] ezen a parlagon meg engedtetett volt... *A Vermeknél* ... régen a harci Világba számtalan vermekbe dugták el az Almásiak ide Vagyonjokat... *Merke lábja... Jakab uta...* a régen el holt Jakab Családról... *Bencő Utja... Sütő Pataka* egy Csergedező Patak — elnevezése innen 1610 körül a Bátori András [-Gábor] Erdélyi Fejedelem Táborából haza jövén egy Almási Katona — egy Nagy Kigyot mely a Csordákba sok kárt tett s az emberek is futással menekülhettek attol, nappal loháton ingerelte, a Kigyot s magát általa kergettette, — s miután a Kigyo el fáradott azon éjen a Katona sok száraz fát Szalmát hordott, a Kigyo készitette és lakta lik szádához, azt meggyujtva — a kigyot meg sütötte... *Jáné Pataka* egy kártékony hegyi Patak Almás közt foly a Homorod vizibe... *Botné Oldala... Kato dombja* régen Szánto most legelő... *Lorész* most Kaszálo — régen 1700-ik évig az Almási Lovas Székelyek Tábori Lovaik külön Legelő helyek... *Szabad hely* minden itt járó szabad élő helye [-szabad közlegelője]... *Fenyéd bükke* Erdő és legelő — innen indul *Kőhátja Pataka* s foly a Vargyas Vizibe... *Lolik...* hol a rabló Tatárok elől a Székelyek lovai rejtékbe tartattak — tovább ugyan ezen Oldalon fel felé az *Ugron lika...* a mint a neve is hozza... az akkor Almáson birtokló Ugron Család Menhelye volt a Vész Napjaiban — most Denevér lik — Ugyan ezen az oldalon van *Csala tornya... Kőlik* a régi el nevezés szerint *Csudálókő* egy Erdélyben leg nagyobb és leg hiresebb Kőbarlang... A likszadán kőfal van — még 1600 ólta fenn álló s lőlikakkal el látott... Régebben találtattak őslényi Csontok, lántsa és Fegyver töredékek... *Kőmezeje* Kaszáló helyek, egy emberi emlék olta fen álló Kő Kápolna falaival... *Falmező Karéja* innen ered a kitünő jó Vizü *Gyepü Pataka* s Vargyas Vizibe foly... *Küsmihály* Kaszáló innen ered *Petre Pataka* — s foly a Vargyas Vizibe... *Csáka ügatja* Kaszáló, a Csáka Családról, jóllehet itt nem bir... *Abásfalva* Közhelyből irtott Kaszálók, s Közerdő... *Gyurka Motsára* irtott kaszálo s közbe közbe erdő... *Salamon Motsár* Közhelyből irtott Kaszáló... *Rigó Motsár* d.t.o. [-dettó: úgyszintén közhelyből irtott kaszáló]... *Asztal kő* a körüli Erdőjével Mész köveivel s mészégető Katlanaival sok ezer Véka meszet szolgáltat évenként az azzal foglalatosoknak... *Birtalan* közhelyből irtott Kaszálok, innen indul Hidegaszo pataka... *Farkas Mező* Borvizeivel, el pusztult Vas Hámorával és a fülei Vas Gyár számára Szénégető, Szénhordó Lakosok Telepével s Házaival, dus halas fen irt három Patakával, bő Legelőivel és sok fájával hirre vergődött... *Kintses sorok* régi, s már rég el pusztult Vasbányáival... *Vészmező* a mely fenyves, bükkös Erdő és Legelő. Ami a többi ide Almási vészbe kezdődő vagy végződő szokkal ugymint Vészmart Gothárd vesze s Málna vész, azonos, a vész a Székelynél veszedelmes, veszett s járatlan helyeket szokott kifejezni... *Jakab vesze* mély és Gödrös fekvésü Csendes és a Gazdáktól sem látogatott erdő lévén — Medvét, Farkast és Özet nagy bőséggel rejt kebelibe — elnevezése Gyanithatólag a rég ki halt Jakab Családról"...

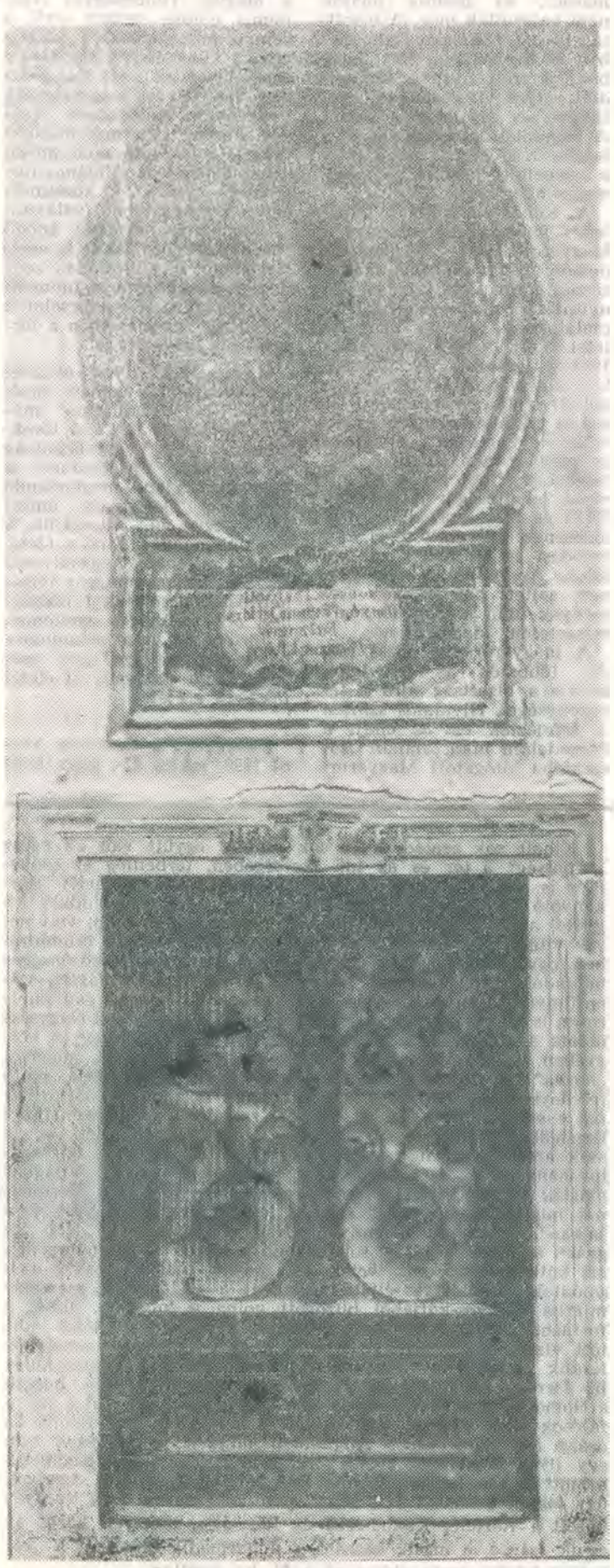

Szabó Tamás felvétele

Emberi mivoltunk egyedi kiváltsága, hogy tudatunk egyszerre tárolhat két időt: jelent és múltat. Ennél a kiváltságnál fogva aztán idő-értelemben is duplázódhatik, ikerszülőfölddé válhatik a szülőhely. Mert ahogy a szülőföld határának mindegyik forrása-patakja a két folyó valamelyikébe folyik, úgy „hozhatják" a szülőföld puszta határnevei is a „most" és a „régen" szüntelen sorsfolyását. Az idők megannyi „sírdombja" szerte a határ, kihalt családnevekkel, elpusztult vasbányákkal s -hámorokkal, hitvány malmokkal, kígyó- és tatárvészekkel, folytak ember- és fairtások, estek hősi áldozatok, mint ahogy leesett Csala a hegyes sziklatoronyról, amikor a kiéheztetésre Kőmezejébe telepedett tatár tábor eltünésének örömhirét bekiáltotta a fallal-lőréssel menedékvárrá képezett barlangban — „kőlikban" — szorongó népnek, s „akasztgattak" is Nagymál felső farkánál, *Az akasztófánál*, miközben erdők szántókká és kaszálókká, szántók kaszálókká és legelőkké váltak, de ahogy az egyik szikla *Ejtőkő* és a másik *Csudálókő* volt, és az egyik patak kártékony, a másik meg kitűnő vizű, úgy maradt fenn az emberi élet is jóban-rosszban, „kincses sarokká" emelte mindenfelé a vápákat, oldalakat, dombokat, mocsarakat, amelyeken ment-fordult továbbtovább, hol csak ismeretlen Miska, Kató és Gyurka emlékét hagyva fenn és adva tovább, hol olyan „főbbeket", mint amilyen Mihály Máté volt, aki oklevelesen is hitelesitve ott van a nevével a falu hosszú hadszemle-listáján 1614-ben, más olyan, határnevekben is „jelenlévő" társakkal, mint a lőfő Nagy Cikék és a felszabadított Kis Cikék, mint a jobbágy Csala Mihály, aki „oltalomért" lett a szomszéd falu földbirtokosának, Kornis Ferencnek a jobbágyává, vagy mint a gyalogos Birtalan Pál. Ment az élet az egyik ágon úgy, hogy ha Rigó Péter már 1566-ban ott szerepelt a nevével a fejedelem hadában szogláltak listáján a többi falubelije mellett, a „maradvái" ma is élően lakják a falut, nemcsak a „Rigó Mocsár" emlékszavaiban maradtak fenn, míg a másik ágon a Csalák, Jakabok, Cikék, Birtalanok, Szaniszlók, Benesek, Petők, Botok, Benék, Petrék kivesztek, jóllehet élő korukban oklevélileg is „megerősítve" ott éltek a Merke-láncolat mentén. Hisz 1612-ben például úgy nyomozták-jelölték ki a faluhatárt, hogy mentek „Sáros árok fejétől Czike szénafüvinek alsó szegélyére", s 1753-ban ugyanott ugyanabban a határügyben úgy ügyködtek ismét, hogy a „Réz útján általmenő Sáros árok fejénél" elhaladva „ugyan napkeletre a Czike szénafüvin belül" vitték a határt, s ez a száznegyven éven át folyton ki-kizöldülő szénafű olyképpen volt egyben a Cike család eleven zöldelése, hogy 1702. június 13-án a falu ötvennégy lófőjének a sorában ott „állt" Czike Tamás is, utána 1728-ban a falubíró Szabó János gyalogos mellett a két „polgár" közül az egyik Czike István volt, az 1750-ben készült adótáblázaton a szabad székelyek sorában ott adózott Czike Pál a Czike András özvegyével egyetemben, az 1766-ban végzett eklézsia-összeírásban ugyancsak ott a Czike-név, sőt még 1789. április 20-án is, amikor a presbiterek „megjárván mind három tizben minden embereket", negyvenöt forint huszonhét dénárt gyüjtöttek annak a „Collegiumnak" az építésére, ahol másfél századdal később magam is nyolc évig tanultam, olykor faliújságcikket is irva az almási határról, az adakozók sorában Czike Ferencz és Czike András is jelen volt a maga néhány dénárjával. És ha a nagy faluhatár leghiresebb embernevű helye a Csala-tornya, akkor ez a család is úgy veszett ki a faluból, hogy azelőtt jóval, már 1596 nyarán Csala Gergely tanúként áll elő az időből, amikor Baczó István Deák „igaz tevőket" vitt a kaszálóra, a „tízessel" perelve egy szénafűbeli „nyilért", és utána is még kétszáz éven át találtak annyi „oltalmat" akár Kornis-jobbágyként, akár kőlikba-menekültként, hogy 1702-ben a lófők sorában ott „ült" Csala János is, majd 1750-ben Csala János éppúgy fizette az adót, mint Csala Daniel özvegye, mindketten „szabad székelyek" lévén, s amikor 1785. május 20-án a ma is fennálló templom és torony építéséhez készülődve csereszerződésre került sor a templomhelyre nézve Benczö Istvánnal, a szerződésből nemcsak az derült ki, hogy a szóban forgó hely alsó szomszédja „Bentző Ferencz", „feljül" pedig „a Benczőfalvába béjáró utza", hanem az is, hogy Benczö Istvánnak az anyja Csala Annók volt. S ugyanígy tovább: ha ma csak „Benes Kertje" élteti a Benes család emlékét a falu határában, régebb, 1753-ban egy vásárszerződésben még élő valójában működött közre Benes János mint egyik „hütös ember", s „Jakab uta" meg „Jakab vesze" sem válhatott volna egy kihalt család „emlékhelyévé", ha nem bukkanna fel az elmúlt időkben hol egy Jakab Mihály nevű jobbágy, amint adót fizet 1750-ben, hol egy Jakab János, amint a dénárját adja „a Collegium számára". S ha az én ifjú kaszáló koromban már csak szénacsináló hely volt „Birtalan", ahova a rokonaink kaszálni-takarni költözködtek, akkor ez is csak úgy lett kihalt lelkek sirdombja, hogy még ma is, csaknem négy évszázad választóvonulatán át „hallani" lehet a „Bertalan Jánosné" szavait, amint 1596. június 22-én a „fia Pál" képében" perel egy üléshelyért-örökségért „Bertalan Mátheval", mondván a törvényhatóság előtt: „Tilalmat tettem az I. [inctus: alperes] ellen. Ezzel adom okát tilalmomnak, hogy még az udvarhelj vár kezdetekor, az elmult 1563 eztendeőben menth vo'th el az Urunk eö felsége feöldéreöl ez I., és az melj eörekségbe most bele njult... el hatta volt, kinek vagion harminch három eztendeje... mint hogh akkor el hatta, azultátul az én uram viselte gondgiát és zolgált arrul az eörekségreöl... Én birtam pedigh az én uram holta utánn is ez ideigh. Most menth vala az ülés heljbe... melljet ugjan Birtalan János eörekségének mondék. Vicinusi [-szomszédai] Vinche Kelemenné és Vinche Geörgj házok... mjnth hogj ez eleött is én birtam és enjm az felljel megh jrt eörekségh, fiamra zabadságot kévánok benne"...

Hosszára is, magasságára is legnagyobb hegyünk lévén a Merke — akkora, hogy Alsóként és Felsőként megkettőzi magát —, lehet nézni róla jól kétfelé, akár térben, akár időben. A hagyomány úgy hagyta ránk, hogy e hegy „keresztelése" is egy Mirke nevű emberről történt, ami ha volt, olyan régen esett, hogy ma már egyéb nyomát nem is lehet találni sehol a Mirke névnek. Ahányszor ezen a füves-borókás legelő-fennsíkon jártam, mindig elcsodálkoztam, hogy olyan messze a falutól s olyan fenn, ezer méteres magasságban a valamikori szántásvetés barázdáit fedik a szélben örök-

Folytatása a 8. oldalon

Kicenzúrázva az Utunk 1988. július 29-i számából, a falurombolás elleni világméretű tiltakozás idején. Az irás első bekezdése két hónappal később megjelent a Két vidék *bevezető passzusaként.*

BALLA ZSÓFIA

(Poem with comments)

ÁTMEGYEK

(Óh, Uram, jó uram, a műfajt kérdi?: Helyzetdal.)

Átmegyek Himnuszba. (értelmezd nyegleségem)
Mély, kitartott hang leszek,
ingó ág, szél, folyó, (valaminő **széles lepedő,**
A Himnusz hömpölyög, át a
városon, átvágja a partot, úgymint vitorla, szárny, ilyesmi,)
le-föl rohan kétoldalt
a párbeszéd fekete alanya, (a hangyalét, a hangyalét, a boly!)
kis lábacskáival, topog, most
nem járhatnak az autók.
rohan kicsiny lábain az ember, (-szót ért, eleven innen-túl)
s úgy kiabál ide-túl; (kinek a lelkén szárad ez a kor,
hídtól hídig múlik a század. ez a néhány nemzedék?)
Ó, hova húz el ez a felhő?
Beáll farral a Napnak,
hull belőle a hó, a jég. (Szólj, síp, szólj.)
Vastag héjba bújik a harag.
A béka énekel, kidugja
lábait a páncélból és úgy
énekel, csupa buborék, tajték
a víz színén. Csörögnek a kövek
az akvárium alján, belerúg
néha a fölmeredő teknős. Sipákol. (dobkövek, csupa készséges segítőtárs)

Van, ki irigyel minket — ez a himnusz — (ezt a prima kis erkölcsi helyzetet, ezt. A
mindazért amit és ahogyan. szenvedés nélkül.)
!
Jó hír folyik a melegvízcsapból, (inyemre van)
kánaáni hír csepeg inyemre. (erre kellenek a felhők)
Alszom a dunna-rétegek alatt,
meleget fejlesztek, teljesen
betöltöm ezt az űrt, ezt a teret, (akár egy tehén, egy ló)
szuszogok, csupa győzelem,
alszom. Himnusz! (megy a vonat.)

Kolozsvár, 1987. március 14.

MOLNOS LAJOS

● **GYERMEKNAPRA** ●

SZÓL A PICI KÉK HARANG

Icipici kék harang:
harangvirág harangozgat:
bing-balang,
bing-balang —
Szeleburdi Szellőúrfi
frissen, fessen
fűszálról virágra hessen,
fára szökken, földre toppan,
a patakba belepottyan;
Bing-balang, bing-balang,
nevetgél az icipici
kék harang.
Zsebkendőnyi pamacsfelhő
állingál a fényes-kéken
tündöklő égi réten,
s ábrándozik: majd, ha felnő,
esőt hozó őrjás felhő
lesz ő is a nyáron.
Tarka réten, kis tó partján,
szöcske ül egy karcsú kákán.
Margaréta forog körbe
anélkül, hogy elszédülne.
Vadszegfüvek szelídülnek,
szorgos méhekkel békülnek.
Milljom hangya útrakél:
„Idén is eljön a tél!" —

S szól a pici kék harang:
Csak serényen, bing-balang!

BANDUKOL A KARAVÁN

Bandukol a karaván.
Leghátul egy koravén,
búskedélyű tevefi.
A karaván mendegél.
Zsörtölődik, mondikál,
háborog a tevefi:
„Forró homok, lobos ég,
sehol árnyék, lombos ág.
tenyérnyi oázis!...
Mást se hallok: Csak tovább!
Hadd lám, ki a legtevébb?!
Bár volna hó a homok!...
Az is eljön egyszer talán:
havas tájak hideg telén
halad át a karaván..."
Ki nem látott sohsem havat,
összezavar havat, hevet,
dihieg, dohog, zúgolódik,
s vágyik komor, borús égre,
árnyat adó lombos ágra
a butuska, örök lusta,
a szapora karaván
sereghajtó, koravén
legifjabb tevéje.

Parti Nagy Lajos: Szódalovaglás

a KÖNYV

című könyve hajtűkanyar kényesebb sznoboknak. Nem nekik írta ugyan, de alkalmasint ők a legmulatságosabbak Parti Nagy szövegeinek olvastakor. A „mintamondatok nulla" (ez a műfajilag is/sem értelmezhető alapállás) csak akkor érvényes, ha hajlandók vagyunk elfogadni: ezek a mondatok a *játék* lehetséges mintái. Kit érdekel a mondat tartalma, ha a szavak játéka izgalmasabb?! Kit érdekel a szavak tartalma, ha a mondat játéka izgalmasabb?! Parti Nagy Lajos szövegeit csak hangosítva érdemes elfogadni. Akusztikus-verbális irodalom; a csín ahelyett, hogy precíz lenne, groteszk-manierista. Szertelen. Ponyva. Tiszta komédia.

„Jönnek a felhők elefántlag, természet pumpás képzete, és lóg belőlük valahány schlauch. Dunának-Oltnak egy-vizes mentőkötél a fuldokoltnak, Middle East European Service. Szorongva nézi, abrakolnak, vadvízbe több az oxigén, pezsegve száll a könnyű csolnak, grübedli támad rossz szívén. Fölnéz, amint a port nyeli, mozdulna már acskó vizér', de mire körbe spricceli, serényebb öntözők locsolnak, jódolgát íme megleli, kövér terpeszben száll a holnap, háromszál söprük igrice ilyen segéderőket hol kap? Leejti vállát a vice."

Na és — ha semmit sem jelent? A jelentés konvencionálisan irodalmi fogalma itt nem érvényes, tulajdonképpen kiderülhetne, hogy monumentális kóklerség az egész (szerintem nem); igenám, de akkor a kábítószer is kóklerség (vagyis: Parti Nagy Lajos szövegei töményen és intenzíven a narkotikumok hatásának masszivitását mímelik, nem milyenségében, hanem állagában; vagyis ha a Parti Nagy Lajos-írások befogadás-esztétikai vonásait akarjuk firtatni, előbb pszichiáter vagy pszichológus tanácsát kérjük. Ez első olvasásra kijelentő módnak tűnik, de olvassuk újra, felszólító módban!)

A kábítószer-ügy pedig nem kóklerség, majd meglátják.

A *Szódalovaglás* százszázalékos verseskönyv. Egyetlen darabjának sincs címe (331 tétel van a kötetben). A versek még akkor is azok, ha nincsenek vers-módra tördelve. Azért akusztikus-verbális alkotások, mert a hangzás principiuma keretként szolgál a játékhoz, amelynek tulajdonképpeni tétje: a szavak kompatibilitásának viszonylagosságát kimutatni a grammatikailag érthető mondat, de legalábbis a szószerkezetek szintjén. Nem türőképességvizsgálat, inkább a nyelvi cselekvés határainak *belső* körbejárásra, a bizonytalanságok kimondásának bizonyosságát tesztelő *szöveg*-ezés. „A valódi mintamondatok, az »egy« és talán a többi nem más, mint felcímkézett üres dosszié. A *tevés* formája és kerete, melyhez most egy Mészöly től való mondat illik mottónak: »Nem tudom, tényleg nem tudom.«"

A költészet általánosságok szintjén megfogalmazható definíciójában is ott kell lennie az egyik legstilárisabb és legszemantikaibb jel megnevezésének: a metaforáénak. Igazi verseskönyvnek mondtam Parti Nagy Lajos játék-kötetét, ennek megfelelően igazi metaforákat is jogos volna keresni (és illő volna találni), benne. Itt a baj. Mert mitől igazi a metafora?

Vegyünk egy példát. A kanadai Ralston McTodd nevezetes verssora így hangzik: „Keresztül a gyönyör sápadt paraboláján..."* A metafora lényeg az azonosítás. Vagyis a *gyönyör* olyan, mint egy *parabola*. A metafora szervességét, feszességét az *olyan, mint...* „centrifugális" ereje dönti el, a gyönyör és a parabola közös tulajdonsága(i), a tertium comparationis(-ok) révén. Mivel a jóérzésű olvasó általában képes a tertium comparationis-t meglelni, képes arra is, hogy a metaforáról megállapítsa: eléggé transzparens-e. McTodd metaforája nyílt, de nem transzparens. Explicit (mert nemcsak a paraboláról, de annak fölöttes lényegéről, tudniillik a gyönyörről is beszél), de nem egykönnyen megközelíthető, mert a tertium comparationis felismerhetetlenül csukódik az absztrakciók boltozata fölé. Ez a metafora olyan, mint a költő: nincs. Stilisztikai-jelentéstani váza szerint azonban — van.

Míg Parti Nagy Lajosnál metaforizált „állaggal" jelennek meg

— az alanyok, a tárgyak és az állítmányok;

— a történések körülményei és a körülmények körülményei (és így tovább) — vagyis a határozók;

— az alanyok és a tárgyak jegyei, tulajdonságaik, valóságvonatkozásaik neve — vagyis a jelzők;

— a „hatodik" mondatrészek;

— a mondatok egymás közti viszonya és kapcsolatuk az egész szöveghez, valamint lehetséges összefüggéseik *egy* mintamondattal;

— az íráskép (vers- és prózatördelés, szabványosított nyomdai jel és facsimile, üres felületek, számsorok) stb.,

miközben stilisztikai-jelentéstani metaforával (alakkal) alig találkozunk.

Költőnk világában az értelem huncutsága a szórendben is megnyilvánul. Sőt a szavak, mintha ecsetvonások volnának, elkenhetők. A szó jelentése még vígan (!) megmaradhat attól, hogy hangulati hasonítás céljából — vagy éppen metaforakényszer hatása alatt — gellert kap a hangalakja, elcsavarodik. Ritmus lesz belőle, rím vagy szín. Parti Nagy Lajos nyelve plasztikusabb lehet, mint a nyelv, zenéje dzsesszi: ha mondóka: üde, szellős, világos, mint a gyerekség ünnepköre:

muterka búg a lófagyi
vacorgok egy kredencben
hiába nincsen ajtaja
hogyha kilátni sincsen
muterka búg a lófagyi
jóllakni mennyi pózom
és sós e vanilia sós
jéggé fagyaltozódom
itt mindig kuglipálya van
babák a koponyámban
tarolják felállítgatom
dübörgő deszkaszámtan
oldóképletem itatós
elkenni felszáritani
és sós e vanília sós
muterka búg a lófagyi

* *In.* Wodehouse: *Forduljon Psmith-hez!*

JAKABFFY TAMÁS

Román—magyar kapcsolatok a történetírásban

Folytatás az 1. oldalról

gyar kapcsolatok súlyos örökségéből fakadtak — mesterségesen nagyon felerősítette a két nép uszító politikája. Itt nincs most terünk kitérni a két ország kommunista kormányzata által következetesen folytatott legkülönfélébb, nyakatekert, képtelen, tévelygő uszításokra. A román és magyar történészek, valamint a közvélemény elégtétellel vette tudomásul annak idején, hogy a román—magyar kapcsolatok kortárs történetében fontos szerep jut a Román—Magyar Történelmi Vegyesbizottságnak. Az 1970-ben létrejött bizottság eddig nyolc ülésszakon találkozott a két országban, felváltva. A különböző szakterületek specialistái hozzáértéssel taglaltak nemcsak kölcsönös kapcsolatok történetére vonatkozó kérdéseket, hanem módszertani, elméleti, egyetemes érvényű problémákat is. Az első ülésszakok anyagát két külön kötetben kiadták Bukarestben és Budapesten — a későbbiek még kiadásra várnak. A bizottság gondoskodott egymás kölcsönös tudományos informálásáról, a szakkutatás kölcsönös támogatásáról, sőt egyes munkák közös kidolgozásáról is. A kapcsolatokban fennálló számos nehézség tudatában mindkét fél — saját álláspontjáról — építő szellemre törekedett. A viták nemegyszer hevesek voltak, nem hiányzott a polémia sem, de a stílus akadémikus maradt. A bizottság tevékenységének fő célja nem lehet más, mint a két nép és szomszédos ország történelmének, haladó hagyományainak jobb megismerése, az együttműködés, a béke és a barátság megerősítése.

A román fél titkáraként felidézhetem azt az intellektuális és erkölcsi elégtételt nyújtó ülésszakot, amelyen a két ország történelem tankönyveivel foglalkoztunk, arra törekedve, hogy lényegesen javuljon a történelem nevelő hatása. Bár az eredmények szerények voltak, hangsúlyozni kell, hogy kartársi légkörben dolgoztunk, és annak ellenére, hogy akkor is, és máskor is a történelem és a történészek manipuláltattak, a szakemberek néhány kényes kérdésre megoldást találtak, bár a gyakorlati alkalmazást a politikai fórumok később elszabotálták. Jómagam megkülönböztetett kegyelettel emlékezem Kemény K. Gábor és Arató Endre kiváló történészekre (kiváltképp a nagy Iorga iránti magatartásuk és értékelésmódjuk folytán) és a román nép más, valódi barátaira. A dialógus felsőbbrendű hatékonysága mutatkozott meg e tudományos vitákban. Egyébként a bizottság egyik jegyzőkönyvében rögzítettek a két fél azon óhaját, hogy elkerüljék az éles, tudománytalan történelmi vitákat. Sajnos ez a biztató kezdet függőben maradt, az őszinte óhajok nem valósultak meg. A bizottság utolsó ülésszaka Bukarestben és Szebenben volt 1982-ben. A vita nyíltan kiéleződött, egyre világosabban politikaivá és ártalmassá fajult. A romániai kommunista diktatúra lényegesen hozzájárult a népeink közötti viszony megromlásához.

A romániai kommunistaellenes forradalom, valamint a Magyarországon végbement demokratikus politikai változások alapvetően új távlatot nyitnak a román—magyar kapcsolatoknak, ami a történetírást illeti. A Vegyesbizottság 1983-ra tervezett IX. ülésszaka, amelyet Magyarországon kellett volna megtartani, témáját tekintve aktuális és érdekes terv maradt: A román és magyar nép ottomán terjeszkedés elleni harcának európai jelentősége; A két nép XIX. és XX. századbeni fejlődésének jellegzetességei, művelődési és kulturális kapcsolatok. Az utóbbi, akkor még nem sejtett nagyszabású események után a tárgykör, természetesen, kiegészíthető.

A magyarországi mass media többször is felvetette, kezdje a bizottság újra a tevékenységet. Hivatalos szinten is kifejezték ezt az óhajt a Forradalom után, amikor Romániába látogatott Magyarország művelődésügyi minisztere, Glatz Ferenc úr, majd Budapesten Berend T. Iván úr, a Magyar Tudományos Akadémia elnöke szólott erről a román művelődésügyi minisztérium küldötteinek látogatása alkalmával, és újból Bukarestben vetődött fel, Magyarország honvédelmi minisztere, Kárpáti Ferenc tábornok hazánkban tett látogatásakor (lévén a hadtörténet az általános történelem része). A közelmúlt egyes eseményeiből (választási kampány, egyebek) adódó feszültségek enyhülése is megfigyelhető, s ez általában kedvezően alakíthatja a tudományos és kulturális kapcsolatok fejlődését, jelen esetben a történetírás helyzetét is.

Úgy véljük, ilyen előzmények alapján a román történészek helyt adhatnak magyar kollégáik hasonló törekvéseinek, és a Vegyesbizottság tevékenysége újrakezdhető a Magyarországon megtartandó következő ülésszakon, amint az tervezve volt. Reméljük, a mostani nagyon fontos történelmi pillanat hangsúlyozni fogja a román—magyar történetírási kapcsolatok fejlődéséhez oly szükséges szellemet. A történelem mint a kollektív bölcsesség tárháza újra igazolni fogja erényeit, új életet fakasztó erejét.

(Megjelent a *România liberă* 1990. május 22-i számában)

IKERSZÜLŐFÖLD

Folytatás a 7. oldalról

ké lengedező fűszálingók, míg meg nem tudtam, hogy valamikor a hegyen s a két völgyben szétszórva, öt faluban éltek falusfeleink-eleink, úgy, ahogy múlt századi jegyzőnk a 141. határnévnél, Felső-Merke tájékán is említi: „*Almás feje* — Legelő most, régen a mig a nevezett Öt kitsi Falu Külön gazdáskodott, Szánto földek." Ugyanő természetesen mindjárt a határnév-összeírás elején felsorolta a „nevezett" falukat, s leírta egyben a nagyobb faluvá való összeállásukat is. Eszerint az egységes falu „a tizenhatodik századba ezen határon el szórva létezett öt falvakból: ugymint 1. Almásfalva, 2. Bencőfalva, 3. Cikefalva... 4. Kakod, vagy Kakodfalva és 5. Varjas Falvakból állott öszve. Almásfalva a középen feküdt... Bencőfalvát egy Tanorok s egy Udvarház választotta meg Almásfalvától... A nép hagyomány szerint egy Nagy Döghalál [pestis] miánni Nép fogyás okozta Kakodnak, Varjasnak, Cikefalvának Almásfalva és Bencőfalvához lett összve huzodását... Cikefalva neveztetett a Cike Családról — ezen faluba létezett Templom még 1695-be fen állott, most csak a kőalapja láthato." Erre a Cikefalvára ma már csak a szántóvá lett Cike Nyírével, a Cikepatakával és a Csonka-templommal „emlékezik" a szülőhatár, Kakodra is — fenn a hegyen, Felső-Merke végénél — csak olyan határnevekkel, mint „110. *Kakod* ... 111. *Kakodreze*... 112. *Kakod Származy*", s a Kőmezeje tájékán létezhetett Varjasra is tán csak a határául szolgálhatott Gyepü-pataka emlékeztet, míg Bencőfalva ugyanezen a néven ma is a falu középső, templom mögötti részét öleli fel, maga Almásfalva pedig az egész „összehúzódásnak" a főkeresztelése lett, de oly módon, hogy felső végén egy utcája a „Barrák utcájaként" vált „emberarcúvá", középen egy a „Zsigmondok utcájaként", s lenn az alsó végén pedig egy a „Szabók utcájaként".

Kihalt sok család, s él sok család: együtt van az egész „népesség" a tér és az idő ikerségében, térbelileg és időbelileg is hazája a szülőföld. Volt névtelen hőse, aki helyi „Sárkányölő Györgyként" szabadította meg a kártevő-öldöklő kígyótól a falut, egy „Sütő-patakot" hagyva maga után, volt neves vitéze, aki elveszett a veszedelem elmúlásának örömhírében, egy „Csala-tornyát" hagyva maga után, voltak közönséges halandók, akik időnként pereskedtek egy-egy örökségért, szénafű-nyílért, minek folytán már csaknem négyszáz éve papiroson is áll egy-egy olyan határnév, mint a szántóföld Nagysásoldala a Homoród, s a kaszálóhely Özeresztő a Vargyas völgyében, mindkettő két-két falusfelet is név szerint magával „hozva" — „Almássi Bacho István deák zabaditattja zanto feöldeyben magáth Nagj Sás oldalában Postalan Mihálj tilalma ellen". „Almási Gelérd Mártont zabadittia az teörvénj Eösz Erezteöben való zéna fjben. melljet János Gergelj birt" —, de akik amellett szántottak-vetettek, kaszáltak-takartak, házasodtak-hadakoztak, menekültek-összehúzódtak, a „harci Világba" elásták a vagyonukat a homoksárga-palás földbe a Vermeknél, míg nekik maguknak a Kólik lett a „Menhely a Vész Napjaiban", s lehetett bármilyen „Nagy Döghalál" és „Nép fogyás", a lelkek végül is sokasodtak, a földbe is beívódtak, itt-ott kútként-patakként törtek fel, másutt utcákká-utakká rajzolódtak, áthálózták éltető erekként a szülőhelyet, már-már mintha Foglyos-kútjából buzogott volna a folyásuk, abból a forrásból, amely gyermekkoromban kenderáztató tókat töltött vízzel, ma vezetékvizet küld a falu házaiba, s amelyhez falunk jegyzője így melegítette hozzá a szavát: „*Foggos kutja* bő forrásu és nem tsak az árka be nem fagy soha, hanem a Homorod vize sem a forrás befolyásánál — ezen Kut a szemfájósok által sikerrel használtatik s a vas ha belé tetetik 24 orára réz szint vált." Alighanem minden szülőföldnek van egy ilyen csodatevő erejű forrása-folyása, miként bizonyára másutt is sok helyen vannak Réz nevű hegyek-utak, amelyek úgy fogják a szemet és a lábat, mint a Homoród és a Vargyas között a Reztető, Kakod-reze és Réz útja, amelyek közül az egyik szántó, a másik kaszáló, s a harmadik olyan út a „két határ" között, amin akkor nő a fű, ha járatlan.

1988. június 14.

Mózes Attila

Árvizkor a folyók megkeresik régi medrüket

IX. rész

Nora aludt. Kinyújtózva, lélegzetvétel nélkül, szobormereven. Szilveszter úgy érezte, hogy a leány ilyenkor van a legközelebb ahhoz az „ősállapothoz", amelyből a LEONORA-jelenség „keletkezett", hogy rejtvényt állítva elé, inceselkedve késztesse eleve kudarcra ítélt összefüggéskeresésre hihetetlenség ellen küzdő elméjét. Nora aludt, és most úgy tűnt, semmi nőies nem maradt belőle, semmi vonzó, a gondolatot a makacs valóságról eltérítő emberi vonás. Most kellene leleplezni, amikor ilyen közel jutott az igazsághoz. A lila ragadozók valahol az ajtó előtt settenkednek, csak a sziszegő gáz figyelmeztet jelenlétükre. Szilveszter „elvont módszerét" szeretné most józanul, „megszerkesztve" is látni, amit aztán alkalmazhatna erre az éjszakai valóságra. Papírt, tollat és ollót vesz elő, s olyan akkurátusan és fontoskodva lát munkához, mint egy középkori kabalista, mint egy Faustus. Mintha figyelnék. Ugyanazt a szót — LEONORA — írja nagy, nyomtatott betűkkel, számtalanszor egymás után és alá a papírlapra, aztán az ollóval darabokra faragja a papírt. Munkájában rendszer van s valami dühös makacsság. Úgy cserkészi be a megismerendőt, mint őt az ilyen magányos éjjeleken lila jaguárjai.

Végre befejezi, majd az eddiginél is nagyobb műgonddal, valami csak általa értett rendszer szerint elhelyezi a cetliket a zongora sima, fekete felületének egy négyzet alakú részén.

● *A „grafikai ábra" ideidézését a főhős különös — jobbára érthetetlen — logikai módszerére, valamint sejthető elmeállapotára való tekintettel elhanyagoljuk.* (Szerző)

Áll, nézi művét, nézi a moccanatlanul alvó alakot, töpreng. A módszer készen van benne. A jelenség adott. Néz egyikről a másikra, keresi az összefüggést módszer és jelenség között. Mindkettő tökéletes, s mintha tökéletesen függetlenek lennének egymástól. Ha meglelné egymásra-vonatkozásukat, megfejthetné a rejtélyt. De amint egyre kedvetlenebbül bámulja az újabb kettősséget, lassan rájön, hogy csupáncsak holmi közönséges és nagyon evilági megoldást találhat, mert az egyik holt logikai valóság, a másik pedig élő, egyszeri, nemsokára mozdul, felkel, megelevenedik, s mindig ki fog térni képileg megszerkesztett, csupáncsak esetleges névvel meghatározott rejtjelkulcsa elől. Kórházi anatómiai lecke, Rembrandt-reprodukcióról.

A gázsziszegésű csendben most valami sípoló, fütyülő hangok sejlenek át, mint függönyön az *oldódó sötétség*. Mint sípoló, nehéz lélegzetvétel. Szilveszter gyanakodva pillant Norára, teljesen megfeledkezik a cédulákról, aztán eszébe jut: hómadarak. Itt a pirkadat, mindjárt hajnalodik, aztán a reggel. Nora elmúlt esti, hisztérikus kitörésére gondol, a hosszú elrévedésekre, megtorpanásokra, a tört, tétova mozdulatokra. Itt a hajnal, és ismét vége egy Nora-időszaknak. Nem érez sem örömöt, sem elkeseredést, csak valami nagy hidegséget magában és maga körül. Ez most már mindig így lesz: örömtől a megnyugvásig, megnyugvástól az örömig; vagy: idegfeszültségtől undorig, undortól idegfeszültségig. Örök krízisben, elforduló alakváltozásban. Mindörökké.

A hómadarak sipogását reggeli és jól ismert nevű madarak csicsergése váltja fel. Amikor egy napsugár pengényi fénnyel suhint a szemközti falra, szétrántja a függönyt, Nora alszik. Szobormereven, moccanatlanul, lélegzetvétel nélkül. Ül a zongoraszéken, nézi a falon egyre lennebb, az alvó arca felé kúszó fényt. Tölt egy pohárral. Vár. A fény és árnyék vonala kettébe metszi a homlokot, eléri a szemöldököt, s amikor a szempilláktól fedett réshez ér, Nora egyszerre fölébred. Nem mocorog, nem ébredez, egyszerűen csak felül. Elmosolyintja magát, de amint a valóságra eszmél, hirtelen elkomorul. Szótlanul fölkel, s szeme rögtön megakad a zongora tetejére rendezett cédulákon. Kérdő, majd riadt tekintetet vet Szilveszterre, aki már tudja, mi következik, de nem mozdul, csak ül a széken, és vár. Nora segélykérőn mozdul felé, de lépés közben megtorpan és remegni, majd reszketni kezd. Kezdődik, gondolja Szilveszter. Vagy végződik. Végződik és kezdődik, feltartóztathatalanul. Rágyújt, tölt, iszik. Kivárja a végét. Vagy a kezdetét. Vagy egyszerűen csak vár. Ami következik, már nem hozhat semmi meglepetést. Da Capo al Fine.

●

Leon úgy érzi, csodára ébred. Van. Ilyen egyszerű a csoda. Ilyen egyszerű a csoda? — gondolja Leon, s nem meri hinni, bár érzi. Nem a tudatával fogja föl, csak minden tagjával, ízével érzékeli. Pedig gyenge és elesett. Elesett volna, ha nem karolnák fel, s nem fektetnék ágyra. Valami puhára, jólesőre. Valami oltalmazóra. Tudja, hol van; már tudja: emlékszik. Vannak emlékei, van előélete, múltja, tehát nem is tévedt el, csak visszatalált. Már nem hontalan. Emlékezik. Miközben minden újrakezdődik, minden csupáncsak folytatódfolytatódnék. Szokja a régit, a megszokottat, mint száműzött hajdani hazáját. Nézi házigazdáját, s meglátja arcán, hogy, bár ismeri őt, mégis meg kell szoknia. *Meglátja* gondolatait, melyek tudják őt s mégis meg kell szokniuk.

— Meddig voltam távol? — kérdi.

— Milyen távol voltál? — válasz.

Bárha csupán magának, be kell ismernie: kérdése rossz volt, más feleletet nem is várhatott rá. Aztán csak megkapja a kiigazítást:

— Meddig voltál nem-te? ... Pontosan egy Nora-időszakra.

— Értem — bólint Leon.

— Számomra.

És nem az ezt követő beszámoló, hanem ez az egyszavas vallomás hiteti el végleg Leonnal, hogy — amint az ő *keletkezése* — a Nora tünet sem olyan képtelenség. Nora jelenléte. Nora teste. Mindez most jelenvalóvá lesz Leon előtt, de megérzi, hogy valamit még gondolatban is „elhallgatnak" előtte. Vajon milyen lehet Nora, valójában és egészében?

— Hát igen — bólint rá Szilveszter az ő gondolatára. — Olyan más lett. Megváltozott. Időközben.

— Én is megváltoztam ... időközben? — kérdi kutakodva Leon, mert fél a változástól, mindenféle változástól.

— Nem — hallja a választ. — Ez a változás nagyon is emberi, nagyon is hétköznapi volt. Olyan, mint bármelyik ember változása. Először csak fölfedezte önmagát. A testén keresztül fedezte föl önmagát, mint a nők többsége. Aztán elhitte felsőbbrendűségét, mint némely nők, akik ostobák ugyan, de okosnak hiszik magukat. Aztán jöttek valami furcsa darazsak, amelyek visszakényszerítették ruháiba. Nyakig öltöztette egy időre a félelem. Mindjárt azzal kárpótolta magát, hogy értelmessége és elmössége révén ő lehet a társaság középpontja. Eh, kár is beszélni erről! Később, s akkor már tudtam: minden késő, ismét megjelentek azok a lila jaguárok, amelyeket egy időre ő üzött el a jelenlétével. Megjelentek, s most már nálam is maradnak, örök időkre.

— Véletlenül ez nem a te megalomán delirium tremensed? — kérdezi irónikusan, de valahogy mégsem sértően Leon.

— Nem. Nem az alkoholizmus hívja elő a ragadozókat, hanem fordítva. Olyan ez, mint némelyeknél a szkizofrénia és az alkoholizmus kettőse. Némelyik költőnél, s ismertem néhányat, nem az alkoholizms hívta elő a tudathasadást, hanem épp ellenkezőleg. Megjelentek tehát azok a macskafélék. Vége a titokzatosság kényes egyensúlyának. S most már csak azt nem értem, miért nevezted megalomán delirium tremensnek látomásomat, amikor vigan megoszthattam veled. Mert van. S ha van, akkor nem lehet puszta képzelgés!

Leon, beismerése jeléül, lehajtotta fejét e nem túlságosan magasröptű eszmefuttatás után, mely tulajdonképpen csak a tényekre s nem ezek összefüggésrendszerére összpontosított. Elfogadta a fölkínált kortynyi italt, aztán csöndben maradt sokáig, mert Szilveszter, mintegy kikapcsolódásként, a zongorához ült, és kopogott, kopogott, szakadatlanul. Nagy nehezen föltápászodott az ágyról, hogy bár a futkározó ujjakat láthassa, ám abban a pillanatban észrevette a zongora fedelén szétszórt papírszeleteket, rajtuk az ismételve variált, egyetlen névből kirakott „alakzatokat", két papírszelet között pedig, mint holmi ottfeledett bizonyítékot, egy undorítóan szétlapított darázshullát. Itt minden igaz, gondolta megborzongva, minden igaz, bármily hihetetlen! Szilveszter fölvette szemét a billentyűkről, és bólintott. Egy ideig méregették egymást, Szilveszter szemében megbántottság sunyított, mintha néma szemrehányást tenne azért, mert szavait kétségbevonták.

— Tehát a meghatározás, a megnevezés meghatározása semmit sem ér. Csődöt mondott a rendszered — állapította meg Leon

— Csődöt, mint általában minden rendszer — ismerte be a másik, de mintha már semmi jelentőséget nem tulajdonítana mindennek. — Csődöt, mint körülöttem minden. Itt kint, és bent, egyaránt.

— Azóta sem változott semmi? — Leon kérdése tulajdonképpen újabb megállapítás volt, a kérdő hangsúlyt csak apró udvariassági gesztusként csapta a mondat végéhez, amint épp az utolsó pillanatban kapta föl az *i* hangot, hogy az egész mondat ne tetszedjék lehangoló ténymegállapításnak. — Próbállak megérteni ...

Szilveszter hangjából jól ki lehetett érezni a keserűséget:

— Sokat érek vele! — fütytyentett.

— No persze, egy nő megértése, az más ...

— A nők csak addig értenek meg, amíg egészen más, külsődleges okok miatt csodálnak — folytatta ugyanolyan keserűen Szilveszter, s Leon megértette a be sem fejezett gondolatot, mely vádlón akadt fel a csendben.

— Hogy lehet az — tűnődött Leon —, hogy lehet az, hogy a barátságban mindig félsz: egyszer, egy elérzékenyült pillanatodban kiszolgáltatod magad, ha akár a legjobb barátnak is ...

— Miközben — folytatta öngúnnyal Szilveszter —, miközben ez a szerelem önfeledt pillanataiban sosem ölik fel, mert az leszereli a lélek és a tudat védekező reflexeit, ugyebár. A totális szemérem valóban csak két férfi barátságában létezhetik.

— Nem értek hozzá — dünnyögte Leon, pedig tulajdonképpen valamit igenis jól értett.

— Mit nem értesz? Azt, amit a barátságról mondtam?

— Nem. A többit.

Leon érezte, milyen ostobán pirul el, mintha egész társaság előtt mondott volna valami idétlenséget.

— De a kettő közötti viszonyról mégis van némi fogalmad, nemde?

— Arról igen. Anélkül, hogy a viszonyban álló két dolog egyikét érteném. Furcsa.

— Amint itt is láthatod — irányította ujjával Leon figyelmét a zongorán látszólag rendetlenül szerteszórt papírok felé Szilveszter —, én külön-külön látom a rendszer és a jelenség egészét, aztán sokat érek vele! Hisz az okról semmit sem sejtek. Hogyan juthatnék el akkor a lényegig?

Ez itt most befejeződik, gondolta Leon, mert nem is lehet folytatása. És föl sem kellett néznie, hogy tudja Szilveszter egyetértő bólintását.

A hallgatásban lassan beesteledett. Leon hozzá akart fogni, hogy fölfújja a gumimatracot, de Szilveszter most valamivel előzékenyebben vette ki kezéből, aztán maga próbálta ki, nem fújta-e túl keményre. A mozdulat viszont, amellyel a pótágyat a zongora alá lökte, undort leplezett. Rosszul.

Lefeküdtek, Leon a zongora hasát bámulta, időnként hallotta az eleinte rövid és óvatos, majd egyre hosszabb és mohóbb kortyintásokat. Ezekből a neszekből következtetett, hogy társa és házigazdája körülbelül mikor határozta el: ma is leissza magát. Aztán másfajta nesz ékelődött a két kortyintás közötti csendbe.

— Leoltottad a gázt? — kérdezte aggódva.

— Le.

— A konyhában is? — hangja egyre aggodalmasabb lett.

— Is.

Leon nem bírta tovább a sosem erősödő, mégis egyre közelebbről hallatszó sziszegést. Zajtalanul mászott ki a zongora alól, bepillantott a kályhaajtó melletti résen, ellenőrizte a csapot, aztán kióvakodott a konyhába. Amint benyitott, máris rémülten kezdett hátrálni, nekiment az előszobafogasnak, aztán a szobaajtó-félfának. Rémült visszavonulására kuncogó, göcögő válasz jött az ágy felől.

— Itt vannak! — suttogta iszonyodva.

— Persze — hangzott a torokhangú kuncogás, hogy azt hitte, egyszerre több torokból; mintha az ágy incselkedő, kervidám kis manókkal lenne tele. Tudta: nemhogy védelemre, de együttérzésre sem számíthat. Azt is tudta: tulajdonképpen nincs mitől félnie, hisz ismerte már azt a kékes villódzést. És mégis rettegett, mindig rettegett, miközben érezte, hogy önmagától, önmaga talányától is iszonyodnia kellene, mint ahogy az a másik iszonyodik is tőle.

Négykézláb mászott a zongora felé, aztán egy számára is szokatlan, fürge mozdulattal hengeredett alkalmi ágyára. A kuncogást pedig nem tudta elnyomni az egyre közelebbről hallatszó sziszegés. Az ajtóban megjelent a lila, körvonalainál kékesen villódzó látomás; sem anyagszerű, sem pedig anyagtalan nem volt. Egyszerűen létezett, jelen volt; mindegy, ha csak kettejük tudatában is, hisz két ember egyazon látomása nem látomás többé. A jaguár beóvakodott a szobába, nyomában megjelent egy másik, majd egy harmadik, aztán annyi, hogy Leon még soha ilyen tömegesen nem látta kialakulni őket a jól ismert szoba sötétjében. Összevissza cirkáltak, s amikor az álom közeledtét érezte, arra gondolt, hogy a rettegést is meg lehet szokni. Nem tehetett róla, hogy ebbe a gondolatba aludt belé. Ebben a „megnyugtató" gondolatba.

●

Néma megértéssel nézte végig nap nap után Szilveszter ugyancsak néma kínlódását. Egyre többet hallott Noráról, ami mind jobban növelte zavarát, annál is inkább, mert ugyanakkor látnia kellett Szilveszter vallomás-kényszeren átütő zavarát is. Jól el tudta képzelni, hogy házigazdája ugyanilyen zavarban lehetett ama másik előtt, amikor róla volt kénytelen beszélni. Más megoldást nem talált:

— Te soha, sehová nem jársz? — kérdezte, s azon nyomban le szerette volna harapni a nyelvét, amint észrevette, hogy kínos helyzetbe hozza ezzel a házigazdát.

— Jó — mondta —, emiatt ne búsulj. Csak koloncnak vinnél a társaságod nyakára!

Önkéntelenül is vádlón nyomta meg a szó végi mássalhangzót, amit a másiknak észre kellett vennie.

— Hogyan magyarázzam meg nekik, hogy te ... ő vagy? — kérdezte esetlenül Szilveszter.

— Miért, talán azt megpróbáltad elmagyarázni, hogyan lett ő?

Leon nem akart vádolni, bár tudta, minden szava vádlón hangzik.

A templomkerten jeladásként hömpölygött végig a délutáni harangszó. Kint évszak történt, s a gótikus ívekben fölvillódzott a napszak fényorgonája, mögüle orgonaszó sejlett, mintha csupán e villódzás fényerősségét kísérné. Leon látta a dacot Szilveszter arcán. Csakazértis, gondolta, de mielőtt tiltakozhatott volna a megalázatás ellen, Szilveszter kimondta:

— Öltözz!

— Minek? — kérdezte lemondóan Leon. — Hiszen oda már te sem kellesz.

Ám látta, Szilveszter a végére akar járni valaminek, s ebben nem állíthatja meg.

Az utolsó harangbondulás visszhangja lendült el a város fölött, amikor ők már az utcán jártak. Elhaladtak a rossz emlékű italbolt előtt, végig néhány ismerős-ismeretlen utcán, fel egy kaptatón, s Leon hirtelen úgy érezte, mindennek ismerősnek kellene lennie számára. De teljesen ismeretlen volt minden, ez a meneteléssze rű séta is, amint bicegve-aprózva követi társát.

Egy udvarba érve a nap már messze elébük nyújtotta árnyékukat. Leon a kapucsattanással egyidőben megtorpant, fölszegte fejét, és gyanakodva szimatolt a levegőbe.

— Semmi, csak a rózsák — jegyezte meg kajánul Szilveszter.

— Milyen rózsák? — kérdezte ő csodálkozva, majd ugyanolyan csodálkozással észlelte, hogy valóban rózsaillatot érez. Nem, nem, valami mást: *rózsaszagot*. Szilveszter hangja még kajánabb lett:

Folytatása a 10. oldalon

Finta Edit: Csoport

Mózes Attila: Árvízkor a folyók megkeresik régi medrüket

Folytatás a 9. oldalról

— Közelítsd csak meg, hajolj csak oda. *Szimatolj* a kelyhükbe!

Leon az orra elé hajlított egy kissé túlfeslett sárgarózsát. Meghökkent. A rózsának rózsaszaga volt, s mégis más, valami egészen más is volt benne.

— A tövise rózsáé — kapta szája elé a kezét, hogy kiszívja hirtelen serkedt vérét, s olyan mohón szívta, mintha mérget akarna eltávolítani a sebből. — A tövise — nyammogta. — De ez az... illat!...

— Mondd nyugodtan: ez a szag. Ez a bűz!

— Illat is... — kockáztatta meg Leon.

— Az *maga a rózsa* — kuncogott tovább Szilveszter. — A többi ennek az egésznek a szaga. A bűze! Megmagyarázzam? — kérdezte, s Leon tudta, most valami, eddig eltitkolt, vagy titkos ocsmányságban akar kéjelegni. — Hát megmagyarázom — kezdte kérés nélkül a társa. — Megmagyarázom, mert *az a másik* csak észrevette, de sosem akarta tudni az okát. Itt immár évek óta tivornyák, no persze csak amolyan kis, helyi jellegű, patkány-tivornyák folynak. A hely szellemének s a társaság szellemének *testére szabottak*. Mostmár: a rózsák meghatározott időszakban nyílnak — Leon érezte a sunyi undorlesést a másik hangjában —, azt *hiszik*, a normális illatukat árasztják. De ezek a pompázatos virágok mitsem tudnak arról, hisz *alusznak*, hogy egész éven át, míg ők *alusznak*, mi történik velük. Mi történik velünk. Nézz csak az udvar végébe!

Leon a mutatóujj irányába bámult, de semmit nem látott, csak egy magányos és eléggé elhanyagolt parasztbudit.

— Na ez az! — vigyorgott tovább Szilveszter. — Meglehetősen távol van, nemde? A bulizók pedig nem egyszer jó részegek. Lányok, fiúk, vegyesen, csak eddig, ezekig az ártatlan rózsatövekig jutnak el. Szagolj csak oda, még egyszer, mit érzel?

Leon ismét az orrához húzta az egyik virágot.

— Húgyillatot — nyögte ki elképedten.

— Vagy rózsaszagot — bólintott Szilveszter. — Érted már? De lépjünk csak be, mondok és mutatok valami cifrábbat is!

Leon már nem csodálkozott Szilveszter hűvös fogadtatásán. Ezt kikövetkeztethette a Norával kapcsolatban hallottakból is. Állt, támasztotta az ajtófélfát, figyelte, hogy a szoba közepére hosszan benyúló árnyéka nem mutatja nyomorékságát. Nem sokáig szórakozhatott nyurgára faragott árnyéka „kecsességén", mert a szivajgó társaság figyelme hirtelen ráirányult. Hiába volt Szilveszter természetesnek és közömbösnek szánt mozdulata, amint barátjaként mutatja be, a kelletlenség egyből rátelepedett a társaságra. De még meglehetősen józanok voltak. Fogadták. Leonnak az is szembeötlött, hogy Szilveszter mintha élvezné az általános kelletlenkedést. Állandóan a társaság középpontjába igyekezett tolni őt, társasághoz intézett kérdéseit tulajdonképpen őhozzá intézte, mindenben kikérte a véleményét. A magnószalagról valami szexkábulatban őrjöngő nőszemély nemi örömöket sikoltozott szerteszét a szobába, amire holmi taknyos kölykök el-eltűntek egy oldalajtón, aztán tompán csillogó szemmel, reszkető térddel tértek vissza egy idő után, s úgy táncoltak egymástól függetlenül, vagy úgy ültek egymás mellett, mint két idegen.

— Milyen képmutatók! — csúszott ki a Leon száján.

— Akárcsak a többiek — bólintott Szilveszter.

Tetőzött a hangulat, s Leon értetlenül figyelte, hogy Szilveszter, bár igen mértékletesen ivott, egyre feldobottabb, egyre inkább provokál. Vele is provokált, pedig ő igyekezett a sarokba húzódni az ismeretlen társaság elől. Hirtelen rádöbbent, hogy társa már régen és széles mozdulatokkal magyarázza a rózsabűz titkát. A társaság kínosan bámult erre-arra, olykor feszélyezett ellenvetéseket tettek, hogy ilyen márpedig nem is létezik. Szilveszter erre megbolondult, és szinte üvöltve mondta:

— No, kishülyék! Hát aztán hová pipikáltok egész éven át, ha unjátok a budiig tántorogni? No, Kriszti, mondd csak, hová kuporodsz, ha rádjön, hol kapod fel a szoknyád hátulját?

Kínos volt, épp oly kínos, mint a Nora szövegei lehettek annakidején, de ezen most senki nem derült, hanem egyre inkább elkomorodtak az ábrázatok. Már ellenvetések sem hangzottak, csak fenyegető, részeg csönd vibrált körülöttük.

— Disznók! — kiabálta megveszekedetten Szilveszter. — Az ilyesmit persze nem szeretitek. Hát akkor mondok én nektek különbet is, mert miután kiadtátok magatokból a részegséget, siettetek alukálni. Pisikálás, reggel felé egy életmentő rókázás, aztán mars aludni, ki hová, keresztül-kasul. De ha egy nagy részegség után vennétek azt a hajnali fáradságot, hogy fölkeltek, akkor láthatnátok, amint a szerencsétlen, mitsem sejtő tyúkok félrebillent fejjel tántorognak az udvaron, a kakas sem legénykedik, de biztos vagyok benne, ha venném az undort, és délig maradnék, még elkaphatnám megkésett, másnapos kukorékolását a nyomorultnak. Azt kapkodják, igen, azt!

Leon nem értette Szilveszter egyre növekvő dühét, de annyit érzett, hogy a férfinak régi elszámolnivalója van ezzel a társasággal. Szilveszter még handabandázott egy ideig, s nemsokára sikerült is maga ellen hangolnia az egész társaságot. Egy magas, karcsú, barna nő látható gyűlölettel közeledett hozzájuk, kinyújtotta szépen ápolt ujjait, hosszú körömmel cirógatott a férfi álla alá, aztán fenyegetővé mélyített hangon búgta:

— Mi van, apóca? Tulajdonképpen kit provokálsz te itt?!

Ennyi gyűlöletre Szilveszter is láthatóan meghökkent. Méregették egymást, Szilveszter és a társaság, s Leon érezte, annyira elhanyagolják, hogy mintha rejtekhelyről, figyelheti a fejleményeket.

— Mert tudod — folytatta a szépasszony —, fogadatlan provokátornak ajtó mögött a helye!

Leon ebben a pillanatban hitte, hogy magát Norát hallja, amint fürdőzik a jól elsült mondást követő elismerésben. Pont ilyennek képzelte el „alteregóját". Most már mindenki egyöntetű ellenségességgel zsivajgott, egybefolyó és érthetetlen szidalmak zümmögték körül őket. És a díva megadta a kegyelemdöfést: gúnyosan, fensőbbségesen, ereje teljes tudatában és kegyetlenül, mint a győztes nők szokták:

— És mondd, kedvesem — cirógatta meg újra a megdermedt Szilveszter állát körmével —, mondd, ha már fiúszerelemre adtad azt a zavaros fejedet, miért éppen egy ilyen ocsmányságot választottál erre a célra?!

Leon annyira meghökkent az öv alatti ütéstől, hogy csak bámult házigazdájára. Szilvesztert is mellbevágta az agresszív kérdés, de nála jóval hamarabb ocsúdott. A csattanást követően a szépasszony a szoba közepéig tántorodott, s mozdulatát mintha lassították volna, rogyott a padlóra. A többi már csupán szükségszerű befejezésszámba ment. Sokan voltak, nagy kavarodás, s valószínűleg ez volt az oka, hogy viszonylag olcsón megúszták. Leon orra előtt mintegy álomban úszott el a megcsúfolt rózsák bűze, a kapun kívül már csendes, megnyugtató és jó illatú volt az este. Bámulták egymást, aztán megjegyezte:

— Ez eléggé dicstelenül végződött.

— De véget ért — nyugtázta Szilveszter, s hangjában mintha csöppnyi büszkeség rezdült volna.

Leon nem értette. Nem értette az egészet, Szilveszter handabandázó provokációjától az ocsmány gyanúsításig.

— Miért tetted? — kérdezte végre.

— Mert be akartam fejezni. S mert én csak így vagyok képes befejezni valamit. Botránnyal és véglegesen. Mert akkor legalább bizonyos lehetek benne, hogy végérvényesen véget ért az, amit amúgy is be akartam fejezni.

●

Némán mentek egymás mellett, s Leonnak még ki sem kellett találnia a másik gondolatait, mert neki is ihatnékja támadt most. Ilyen nagy egyetértésben még nem bandukoltak egymás oldalán. Legalább a szégyenük közös volt. A közös szégyen fűzi össze lekinkább az embereket, gondolta Leon.

— Öblítsük le — adta áldását Szilveszter.

Betértek az első kínálkozónak vélt vendéglőbe, de a vendéglő nem kínálkozott. A másodikból is kidobták őket. Végre Szilveszter kapcsolt:

— Ott, ott a lámpa alatt, nézd meg a pofámat!

Megnézték egymást, és mindent megértettek. Egy ideig törülgették arcukról a kiserkent vért, aztán, hogy „szalonképeseknek" ítélték magukat, határozottan indultak a legközelebbi lokál felé. A vendéglő teljes fényben állt, mintha sok-sok ember vigadozna benne, ám valahogy mégis furcsa volt. Közelítvén vették észre, hogy egyetlen emberi hang sem szűrődik ki belőle. Leon felsóhajtott:

— Istenem, mintha süketnémák mulatnának benne!

Beléptek.

A vendéglő tele volt süketnémával.

Leon már-már vakmerő biccentéssel indult meg az asztalok között, de a hirtelen előkerülő ajtónálló, mint aki a többi vendégre van tekintettel, egyetlen szó nélkül, de heves fej- és kézmozdulatokkal utasította ki őket. Leont valami furcsa érzés szállta meg: úgy érezte, otthon van, joga van behatolni ebbe a társaságba. Már lökdösték kifelé, de ő ellenállt. Gesztusnyelven igyekezett megértetni az ajtónállóval, hogy neki itt előjogai vannak, s közben, bár hevesen taszigálták kifelé, azon mulatott, milyen esett a háta mögött szerencsétlenkedő Szilveszter. Valahányszor löktek egyet rajta, ő is lökött hátával a férfin. Azt is mulatságosnak találta, hogy ezalatt senki nem szólt egy szót sem, a süketnémák tátott szájjal, merev arccal figyelik a „párharcot". Akkor egy, a mellékhelyiségből érkező, jólöltözött és merev úr (s ez is mulatságosan felemás volt), nadrághasítékát gombolva feléjük tolatott, kézmozdulattal jelezvén a portásnak, hogy a helyiséget ők bérelték, álljon félre.

— Az anyátok süketnéma keserve! — szólalt meg emberi hangon az ajtó őre s legyintve félrehúzódott. A férfi pedig igen előzékenyen terelte őket a terem egyetlen üres, kétszemélyes sarokasztalához, amely mintha csak számukra állt volna ott. Leon még mindig az esetlenkedő Szilveszteren mulatott, miközben látta, hogy az eddig aggodalmasan figyelő, szivarfüstben imbolygó arcok lassan megnyugszanak. Többé senki sem figyelt rájuk; talán tapintatból, talán mert nem is tartották érdekesnek őket. Ültek, belebelekortyoltak poharukba, s hálát éreztek az idegenek iránt. Egész este meg sem szólaltak, s Leon nem tudta eldönteni: kegyeletből-e, vagy csak így érezték jól ők is magukat. Hallgatták a gesztusesendet, amelyet csak olykor szakított meg egy-egy önkéntelenül fölcsapó ááá hang, amikor a gesztusba pólyált kényszerű feszültség egy-egy pillanatra túlcsapott a csönd határain. Leonnak az jutott eszébe, hogy itt, így kellene élni ezután, ezek között. És ebben az egyetemes hallgatásban most inkább hallotta a süketnémák szomorúságát, mint nyilvánvalóan felgurguló, ki-kitörő nevetésüket. Itt senki nem mondott róluk ocsmányságokat, a mutogatásokat pedig ők nem értették. Itt ülnek, csöndben, s ebben az együttlétben mitsem tudtak, mitsem észleltek hátrányos helyzetükből. Itt Leon sem érezte annyira nyomorékságát. Szilveszterre sandított, s társán is láthatta a nyugalmat, szinte már elégedettséget. A csönd nőttön nőtt, terjengett, mint a szivarfüst, A csöndes pálinkaillat, a nyugalom. Már-már béke. Leon azt akarta mondani: „Ez volt a legszebb estém". De szégyellt hangosan megszólalni. Még örömét is szégyellte kimondani a hátrányos helyzetűeknek ebben a paradicsomában.

Megnyugodva, egyetértésben és józanul mentek haza. Leont csak otthon fogta el ismét az idegesség, amint az elmúlt délutánra és estére, s a lila ragadozók gázsziszegésű, közelgő érkezésére gondolt. Groteszk mozdulatokkal mászott a zongora alá, s most megint, inkább, mint bármikor, érezte megalázottságát. Ugyanakkor a Szilveszterét is. Csöndesen mondta, mint aki ezen az estén elszokott a beszédtől, s mintha szégyellné is a hangosan *kiejtett* gondolatot:

— Még nem jöttél rá, igazán nem jöttél rá, barátom?! Hiszen itt semmi sem sikerül, még egy ilyen nyugodtabb est-befejezés is ritkán! Menekülj ebből a lassú pusztulásra ítélt városból, amíg lehet, hiszen itt belédrekkentik a muzsikát. A barátaid is mind elmenekültek vagy meghaltak már. Csak a salakja maradt, a hőzöngők, meg az az egykét begubózott alkoholista. Menj, amíg nem késő, mert a hangok addig gyűlnek benned és áporodnak, míg a fojtott gyulladás gennygóca megfertőz, elrohaszt...

●

— Nem — mondta Szilveszter, mintha valami kábulatból ocsúdnék —, itt maradok, az orruk alá rohadni! Amíg itt vagyok, legalább érzem, hogy fájnak a „gyökereim". Az ácsingozó kacsok másutt csak későre nőnének ki, s az új helyen nem kapaszkodnának valamibe, csak könyörögnének valamiért, valamihez. Érthetetlen. Megöregedtem. Itt még legalább tudom, kire, mi ellen dühöngök, miért gyűlölködöm, másutt talán megfulladnék a közönyös szabadságban. Az állandó sértettség és a hiábavaló ellenállás létformámmá lett. Talán már nem is tudnék emberi körülmények között élni...

Amint mind előbbre jutott tirádájában, úgy szégyenkezett egyre inkább az ő szájába igazán nem illő mondatokon, a frázisok panasz-ízén, de tehetetlen volt önmagával szemben is, mintha minden szava a saját hiábavalóságát támadná s védené egyazon mondaton belül. Pedig a Leon számára elegendő lett volna, ha a felszínre hozott mélytengeri halakkal példálózik, akkora volt benne a belső nyomás, hogy azt a másiknak is meg kellett éreznie. Ám a dagályos vallomással a feszültség kiegyenlítődött, elmúlt. Ez a szenvelgés jótékony hatása, s hogy talán, hosszabb távon nem is takarja a teljes igazságot. Arra gondolt, hogy még a szomszéd városba is a Hon- vagy Hídján keresztül vezet az út, mintha a giccs megakadályozhatná az elmenőket s riasztaná a még-maradókat.

Kissé habozott, elmondja-e ennek a különös barátnak gyakori és sosem teljes álomlátomását, aztán vállat vont, hisz annyi zavaros dolgot mesélt már neki félig-álmodott, félig átálmodott, -álmodozott életéből. Mintha csak azt a gyanút akarta volna szántszándékkal fölkelteni, vagy éppen megerősíteni a másikban, hogy őrült, kezdte el, de hangjából a „kinyilatkoztatás" végére már kiveszett minden prófécia:

— Ne hidd, hogy ez a város pont olyan és az, amilyennek és aminek elképzeled vagy látod. Egyelőre még ismeretlen történelmében benne van az is, hogy utcái, házai alatt lagúnák vize poshad, partjukat csak gázokkal bugyborékoló mocsár jelzi, s ahol a nagy templom kilencvenhárom méter magas tornya az aranyozott kereszttel istennek való ösztökeként döf az égbe, ott alant ugyanilyen negatív magasságban lékelődik a mocsárba egy lándzsaszerű lyuk; gótikus ívek és barokk hajlatok nyoma maradt meg a város alvilágában, s az éjszakai kanálisok rácsai megnyílván, talán indigókék lények lopóznak a felszínre, míg a mélységek posványába a sötétségben megbújni vágyók ereszkednek alá a „rózsaujjú hajnalra" váró városból, s amíg a feltörekvők bőrének színe csak halvány emléket őriz meg az indigóból, addig a lejutók önmaguk elszíneződő másodpéldányai lesznek a mocsarak világában; a fent lévő, fehéredő, bőrükkel mimikrit élő indigók toborozzák a mocsárvilág janicsárjait, miközben várnak, egyre várnak az alkalmas pillanatra, amikor elfoglaltak már minden kulcshelyet, s a lent élőket előhívják fényes nappal és tömegesen is, hogy végleg leszámoljanak a gyanútlan fenti maradékkal, akiknek az onnét lentről érkezettek soraikba furakodván, föllazítják ellenállásukat, aztán tetszés szerint vagy a lila jaguároknak vetik őket, vagy rabságot kegyelmeznek nekik. A titkos áramlás — ellenáramlás már régen megindult, s közel a pillanat, amikor nyílt megmutatkozásra kerül a sor. Amikor már biztos lesz győzelmük. De ez csak a közeljövőre tartozik. Most, ebben a pillanatban még csupán a közelmúltat éljük. A robbanás e kettő határán, a tiszta jelenben fog megtörténni. Ám addig legalább aludjunk nyugodtan. Perceink megszámláltattak.

Próféciája után Szilveszter hiába fürkészte Leon arcát, semmi különöset nem fedezett fel rajta, mint az olyan embereken, akik immár hozzászoktak a hihetetlenséghez.

(Folytatjuk)

Finta Edit: Szabad asszociációk II.

VISKY ANDRÁS

FEKETE DIÓ. LEGENDA

a tenger eljátszott a gondolattal,
mikor a diót határa vette. nagy
utazás várt rá a robajló hullám
taraján, megkerülte az ősi
uszadékot, a megfáradt, ifjú
vándormadarak sómarta tetemeit.
héjában még nagyobb sötét lett,
összehúzódott a mag és elszörnyedve
hallgatta a szűnni nem akaró
morajlást. s mintha emlékezett
volna ama napra, amikor a legmélyebb
sötétségből, tisztán és emléktelenül
kipattant, sudár törzse lett és
büszke koronája, az idő üzenetét
hozva valahonnan messziről a föld
vadonatúj felszínére, levetette,
mint egy kőből készült köpenyt,
súlyos alaktalanságát, a smaragd, a
malachit és az epidot fényéből
színt kevert magának és a föld
méhében csörgedező patakok hangjából
hangokat ragadt ki, akárha kortalan
kavicsokat, hogy saját nyelvén
szólhasson a széllel valamennyi
levél.
    csak befelé tekintett
akkor már, a magva éjszakájában
szunnyadó sugár fényénél visszakémlelt,
hogy ne halljon semmi héjon kívülit,
csak a csírába összesodort levelek
nem szűnő hangos örömét, amit akkor
éreztek, amikor a tengerből kiemelkedő
nap szilaj sugarai merészen átkarolták
őket és sugdostak velük és félelmet
tanultak, fájdalmat és gyönyört.
                                        felé
irányította a tenger titkos áramait,
hogy a hullámok rengetegében el ne
vesszen az egyetlenegy, fölfelé
figyelt, az útjelző csillagokra és
elnapolta betervezett viharait, nehogy
egy óvatlan ütéssel betörje zsákmánya
falát s beszivárogjon a víz a mag
kincseskamrájába, mennyi kímélet
csitította háborgását! mennyi szorongás
vett rajta erőt! mennyi elpazarolt erő,
hogy önnön szörnyű erejét legyűrje!
mennyi eszeveszett tusa a temérdek víz
roppant izomzatában! megrettenve tekint
alá az ég is s iszonyodva gyújtja lángra
félénk csillagait.
                                        fölfelé tekintett,
mindig csak fölfelé, hogy a szerteszakadt
földrészek üzenetét megóvja s kivesse
a másik partra a postát és
megnyugodjon a föld, az egymásért
jajongó nővérek az óceánban.
                                        e
kiáltást a tenger nem tűrte tovább
s álmatlanul kereste nyugtát
mindhiába, mígnem alkalmas gyümölcsöt
talált s szelídségre intette a víz
ketrecében fel s alá járkáló vizslató
vadakat.
    és mikor egyszer alázúdult a
napfény, kivetette a partra féltett
ragadományát, s az meg újraépítette
magát az ég alatt, szétvetette a csontos
palackot és alábocsátotta gyökerei
horgonyát és barkát hajtott a más
illatú szélben. csend lett akkor, mintha
lélek lebegne a vizek felett
                                        és
visszahúzódott a tenger és megpihent egy
pillanatra. a magasból hűvös eső szitált
és elvonult a tenger ápolni elpattant
verédényeit

Lapunk 20. számában Visky András verse — szerkesztőségi gondatlanság folytán — nem az eredeti szöveg szerint jelent meg. A szerző elnézését kérve, a verset újra közöljük.

Mondd meg, miféle istenarc modellje Lehetünk mi...?

(Székely János: Caligula helytartója. Országos bemutató a kolozsvári Állami Magyar Színházban)

A közönség (befogadó, befogadó) szempontja most nem csábít elemző alaphelyzetként. A darab 1972-ben keletkezett, az igényes műsorfüzet által eddigi sikeres magyarországi színreviteleire. Ha egy esztendeje, fél esztendeje látjuk: a megdöbbenéstől levegő után kapkodtunk volna, zokogtunk volna: így van, itt van ez! érvényes! Petroniusok vagyunk valamennyien! És Caligula csúfos végét kívántuk szívből igazán a ránk kiszabott önkényúrnak...

Most történelmi illúziókkal szegényebb (talán józanabb és gyanakvóbb) ugyanaz a közönség; tudva tudjá, hogy közösségi bajaira egy mégoly katartikus színielőadás sem hoz megváltásszerű megoldást; valójában nem is tud kikapcsolódni: csoportos és egyéni létállapotának bizonytalansága, a politikai választások országos gladiátorjátéka, meg Temesvár, meg Vásárhely motoszkál makacsul a néző tudata mélyén, s ez bizony nem könnyíti a mű befogadását.

A látvány sem kecsegtet több fogódzóval. A színrevitel ugyanis szövegközpontú (hogy ne nevezzük szikárnak), aktuális bűnkat szín vagy fény okozta meglepetés-sorozat nem körözi le esztétikumával (ez alól csak a vöröseivel igen dekoratív sunyi jóbarát, Decius — Dehel Gábor —, illetve a végjátékban megvilágított császárgólem jelent kivételt). A színpadkép lényegében kezdettől végig változatlan, s ezért egy idő után szerepét veszti a térmeghatározó és vasrudakkal körbeállványozott szobor; ormótlan hatalmasságával eleinte valóban iszonyató, kit bánt, hogy nincs aranyból? A rendező joga szöveggel és szerzői utasítással szabadon bánni; az *Epilógus* megjegyzése („a szobor is hiányzik a háttérből"), úgy tűnik, érvénytelenítettett. A szoborszerű rútság tehát halhatatlan, életünkből lebonthatatlan a rendező Tompa Gábor szerint, sőt felvörösíő idomtalansága utal aktuális kényszerképzeteink lehetséges kísértetére: a bolsevik bálványra. Vagy bármire. Az viszont kár, hogy elsikkadt az időtényező; a jelzésszerű színhely-váltások nem jelentik feltétlenül valami avítt historizmus gicces leképezését. (Maga a szöveg képenként más és más színhelyen játszódik, attól függően, hova helyezi a helytartót Caligula szeszélyes parancsa; Sidonban, Ptolemais városában, Tiberiasban). Petronius átalakulása valóban hónapok műve volt, s ha így ki is feslünk a hármas egység drámai ketrecéből, legalább hitelesebb lehet ama lélekrajz...

„Megtörtént Palesztinában, i.sz. 39—41" — jelzi szűkszavúan a szerző, s tudjuk, hogy ez a játékidő történelmileg ugyancsak izgalmas korszak: Krisztus már befejezte földi életét, Saulus még nem lett Paulus; egy hun törzs Kína határáról, ha igaz, Európa felé mozdul... Korzikai száműzetésében már írja *Vigasztalás*ait Seneca.

Zsákutcába jutok, ha a drámában a történelmi igazságot keresem; több ez a darab jellemezés jelképnél. De több a benne rejlő maximáknál is, és műfaja révén több filozofikus magánvéleménynél. Színpadi jellege viszont vallásfilozófiai megközelítését kérdőjelezi meg.

I.sz. 40. Ekkor születik a kor egyik nagyhatású irodalomelméleti értekezése *A fenségesről* (a jobb híján Pseudo-Longinoszként emlegetett ismeretlen rétor tollából), s itt kínálkozik módszer a dráma tojásségének megragadására...

Szónoki mestermű a *Caligula helytartója*, a szó leggazdagabb értelmében vett és félelmetes tudatossággal megszerkesztett oráció. Így már talán megközelíthetők a darab egybeforrott rétegei, különböző minőségei: mélység és kopárság, mózesi hittételek és földhözragadt érzelmek, 1950 éves történet és mai lelkifurdalás.

Egy Arisztotelész utáni szónoklattanból kiindulva, amelynek 5. pontját, a *memoriát* (bevésés) hagyjuk a színészekre, a 4-et: a *pronuntiatiót* (elmondás) a kolozsvári színházi közönség jambushoz alig szokott füleire; lássuk magunkat az inventio, a dispositio és az elocutio látszólag szűk, valójában csupa nyitottság koordináta-rendszerében.

INVENTIO. Már a *témaválasztás* is múlt és jövő felé irányuló jelentéseivel a szabadság érzetét kelti az analógiákra fogékony és aktualizálni mindig kész olvasóban (a darab jelentésmélyeit képtelenség csupán a színházi nézőtérről felfogni); a mindenkori önkényúr — alattvaló, illetve törvény — lelkiismeret ellentét mögött nemcsak a konkrét történet 39—41-be álmodott alakjai élnek, hanem felsejlik legalább két jelentésréteg: a jeruzsálemi templom megszentségtelenítése (i.e. 168-ban), IV. Antiokhosz bálványállítgató erőszakossága, de a Dániel próféta könyvében szereplő Nabukodonozor példázat is („legyen tudtodra, oh király, hogy mi a te isteneidnek nem szolgálunk, és az arany állóképet, amelyet felállíttattál, nem imádjuk"; *Dániel* 3, 18).

Ide tartoznak az *érvek* és *bizonyítékok* is. Petronius helytartó számára Róma a kiindulás; a létező és nagyságában „szép" birodalom, a hatalom sokténvezős megvalósulása. Elvi ellenfele nem annyira a színen soha meg sem jelenő elvontság, Caligula császár, hanem az érvekkel megfontoltan küzdő és egy más természetű hatalmasság helytartója: Barakiás, a zsidó főpap, aki minden állítását egyetlen premisszára vezeti vissza: tudniillik, hogy van egy örök igaz úr. Ebben az előadásban a leghitelesebb alakítás éppen Csíky András Barakiása volt; esetlen mozgása, félszeg mosolya hangsúlyosabbá tette népmentő szándékát, kétségbeesett logikáját, érvelését. Ismeri vitapartnerét (ellenfelét?); legkisebb hasonlata is a másik gondolkodási sémáihoz igazodik, így világítja meg rációval a metafizikus tényt, Istenéről szólva (Petroniushoz): „Épp úgy van ő, ahogy van öntudat".

Petronius és Barakiás csöppet sem meddő szónoki csatáján, az elvont igazságok színpadán túl ott van a hasznonelvű figurák intrikus tere is; Decius a működő (és nemegyszer törvénytelen) törvény végzetszerű angyala lehetne; hírhozó, a sorsfordulatok élő jele, de minden szava merő gátlástalanság, önzés; Júdás megfontolatlan zendülő, még eszköz sem lehet a sors kezében; nem jól választott cselekvőidőt, elárulta a látszat és a népe, de elbukását főleg az okozta, hogy ostobán *érvelt*. Nagy Dezső játéka az ösztönszerűséget, a kiközösítettséget erősítette fel Júdás alakjában.

DISPOSITIO. A szöveg egész *szerkezete*, érvek és ellenérvek tudós rendszerbe állítása a darab egyik legsajátabb értéke. Bonyolult renddé áll össze a történelmi és teologikus jelentésréteg (a tervek és a végzet; az isteni jelként értelmezett tények és az ezekre adható válaszmagatartások...); kettősségében felfogott világ ez, ahol ugyanazt a kérdést Barakiás felteszi Petroniusnak, ez később Lucius segédtisztnek; ahol két bálvány keseríti a helytartó életét: egyik a hatalom-formájú, parancs-formájú, hiány-formájú Caligula, másik a császárszobor, amely miatt a helytartó nem tetszeleghet a „jó uralkodó" formájában.

Tudatos és dichotomikus szerkesztésre vall az is, hogy a drámában egyszerre érvényesül a szimmetriaigény és a meglepetés mint fontos esztétikumforrás. A darab három képéhez szövegszerkesztő rétori pedantériával Székely János *Epilógust* illeszt (valójában itt dől el végleg, hogy nem kerül sor klasszikus tragédiára). Decius a szkeptikus hivatalnok, az ál-barát háromszor jön hírrel; de harmadik hírénél, Caligula nyomorult halálánál fontosabb a mellékesen főcsipett információ: hogy nem Petronius segédtisztjei közül egy küldte a feljelentő iratot a császárhoz a helytartó ellen, s hogy tehát ártatlanul halt meg Lucius is, Probus is. Emlékezetes búcsúsikolyuk lesz Petronius immár elnémíthatatlan lelkifurdalása.

A szabadság és az engedelmesség kérdéskörében más hangsúlyú kételyekre más és más válasz kínálkozik attól függően, hit parancsol-e vagy önként vállalt hivatalnok-szolgaság. A hatalom nem gyakorolható büntetlenül, minden döntésnek tétje van; s ha a zsidó király, Agrippa azt hiszi, a megalkuvás elől menekül, ha lemond rangjáról, népe szemében áruló; s ha Petronius tragikus megdicsőülést remélt szabad lelkiismeretből (akaratból) fakadt engedetlen magatartásától: előbb-utóbb rábeszélik, hogy Caligulaként viselkedett hatalma teljében; Júdás, a végítélet eszmehordozója nem érhette meg, hogy testőrformájú Júdások képében s keze által, de mégis galádul veszett a császár, akit ő nem is alattvalóként, hanem az őszinteség demokráciájával titulált őrültnek, sátánnak, esztelen hiénának...

ELOCUTIO. „Mire való az emberi beszéd? / Arra-e, hogy leírja, megidézze, / S mintegy kimondja a való világot, / Vagy sokkal inkább arra, hogy egy másik, / Hamis világot teremtsen szavakból?" A természetes nyelvek jelentésbeli és használati sokfélesége *egyéniség*, számolni kell vele; de öntudatlan, amorális egyéniség; élni éppen úgy lehet vele, mint visszaélni; ugyanazokkal a parancsszavakkal viteti el Petronius kedvenc és hűtlennek gyanított segédtisztjeit, amelyekkel azok vitték el a lázadó Júdást kevéssel korábban.

A nyelv érzelmi vonatkozásait, kifejező- és hatóerejét a költő-bölcselő Székely János madáchi, babitsi szinten érti és próbálgatja; a dráma egész szövegnyelve s a részletek is erre utalnak, s közben sikerül komoly játékossággal a retorika berkeit is bejárni; például egy lírai monológgal — de hihetetlen ez az erőszakos Probus hars szájából! —, régimódi többistenek felé kacskaringózó hálaadással („Istenek, örök istenek, ti összhang- / És békeszerző, boldog istenek. / Kik erdeinkben éltek vagy nem éltek, / Megköszönöm, hogy segítettetek ..."). De nem Székely Jánosszöveg volna ez, ha nem kérdőjelezné meg rögtön a tételezett értékeket, örökösen féltve vitatársát az önhittség, a túlzások vétkétől.

Ismétlődései, párhuzamos jelenetei és szóváltásai révén nemcsak a nyelv; a mű egésze is szemléli itt önmagát; a szerző szándékának kiszámított esetlegességére utal (Faulkner, Camus irodalomszemléletét is idézi) a dráma három lehetséges zárlata; első volna a helytartó megdicsőülése Baraklás és a zsidók előtt, amikor megszűnik engedelmes alkatrész lenni a Birodalom gépezetében; második a tragikomikus pillanat, a füstbe ment hősi halál terve (hiszen Caligulát megölték, nincs veszedelem), — a harmadik az *Epilógus* kétségbeejtő felismerése (s itt Boér Ferenc, akárcsak Lucius és Probus könyörgésekor) érzi, reprodukálja a Petroniusban sajgó ősdilemmát: lehet-e egyáltalán igazságosan cselekedni?

Székely János hatodfeles jambusai, rövid kérdései és válaszai az előbeszéd hatását keltik. A darab fogalomkészlete, a győzelmek viszonylagossága egyszerre tartja fönn a figyelmet az elvontságok éteri világában (a nagy titok, a templom felfedése és egyebek) és az emberi élet tettekre, szavakra lebontható porvalóságában. Ezért emlékezetes az érvelés közben lassan önmaga helyzetére, magára ébredő Petronius szónoki kérdése: „Mondd meg, miféle istenarc modellje / Lehetünk mi, ha hitványságok árán / Vásároljuk meg puszta életünket?"

EGYED EMESE

Boér Ferenc — **Csomafáy Ferenc felvételei**

Székely János: Caligula helytartója — Csíky András és a zsidók

GONDOLATOK AZ EURÓPAI ZENEHÁZRÓL IV:

Kezet nyújtanak egymásnak a nemzetek

A legszebb spanyol operát francia zeneszerző írta — Bizet *Carmen*jére gondolok. A leghíresebb olasz dallamfeldolgozást orosz valósította meg — Csajkovszkij: *Olasz capriccio*ja „képében". A legszebb magyar romantikus zenét — néhány remekművében — Brahms álmodta hangokba. Bartók *Román táncai* beszáguldozzák a földkerekség hangversenytermeit — még bendzsó felvétel is készült már ebből a hallatlanul népszerű műből.

Haendel zenéjét — főleg a legnépszerűbb alkotásait — tipikusan angol muzsikának érezzük, bár szerzőjük a német zene szellemiségében nevelkedett. A Bonnból Bécsbe áttelepülő Beethoven zenéjét át meg áthatja a „bécsi levegő". A minden zenei hatást magába szívó Liszt *Román rapszódiát* is ír, Dvorak: *Új világ* szimfóniájának angol kürt dallamát népdalként éneklik messzire a szerző szülőhazájától.

A lélek határsorompóit is könnyedén átlépő dallamok vándorlása behálózza egész Európát: hol itt, hol ott bukkan fel egy-egy dallam, amelynek az eredete ki tudja hol keresendő; a misztikus távolkeleten vagy a Földközi-tenger dús tevényű világában. Ez a dallam-metamorfózis gyönyörű példája annak, ahogyan egy nép, egy nemzet lelkisége termékenyítőleg hat minden más népre, amely vele érintkezésbe kerül. Ezek a dallamok új környezetükben új életet is élnek, nem is sejtett új hangzásenergiák szabadulnak föl belőlük. Minden jövevény dallamban az a csoda, ahogyan átalakul, új arculatot kap, új kifejezést. Egy nemzet teremtő zenei megnyilatkozásának igazi mércéje az a mód, amivel képes a maga szellemiségébe olvasztani minden idegen zenei (szellemi!) hatást. Bartók írja: „Idegen népek közötti érintkezés azonban nemcsak a dallamok kicserélődését eredményezi, hanem — és ez még fontosabb — új stílusok kialakítására is ösztönöz. Ugyanakkor azonban a régi és kevésbé régi stílusok is életben maradnak. Ez a népzene újabb gazdagodását vonja maga után. Az a tendencia, hogy az idegen dallamokat átalakítsák, megakadályozza a **népek** zenéjének nemzetközivé válását."

Az Európa-zeneház sokszínűséget jelent egy szellemi egységen belül. A kulcsprobléma éppen az, hogy a zenealkotás — legyen az népi vagy műzenei szintű — mélyrétegeiben végbemenő átalakító erőfolyamatok eredményeként erős arcélű zenék jöjjenek létre továbbra is. Európa zenéje hatalmas dallam(érc)olvasztó kemence és a belőle felszínre törő izzó dallamerek csodálatos gazdagságú formákban szilárdulnak meg.

Hasonló, de immár szemmel, füllel nyomonkövethető folyamat megy végbe akkor is, amikor a zeneszerző más zenei idiómákban keres magának zenei nyersanyagot. A Mazurkák, Polonézek, Ungaerézek és társaik szerzői nemcsak egzotikumot, hanem felfrissülést is keresnek választott zenei stílusukban. Bach *Polonaise*-e az I. Brandenburgi koncertből még alig idéz fel valamit a lengyel zenei szellemiségből, de Csajkovszkij lengyel hangvételű műveit (tételeit) lengyel zeneszerző is írhatta volna. Néha megdöbbentő az a beleérző képesség, amellyel egy-egy alkotó azonosulni tud egy idegen nép lelkiségével, egy idegen táj hangulatával. Rimszkij-Korszakov *Spanyol capriccio*ja, Ravel *Spanyol rapszódiá*ja vagy Debussy *Ibéria*ja nemcsak, hogy nem spanyoloskodó mű, de semmivel sem marad el zenei és spanyol autentikusság dolgában de Falla vérbeli spanyol muzsikája mögött (pl. *Éj a spanyol kertekben — szimfonikus impressziók zongorára és zenekarra*, stb.). Schubert: *Divertissement à la Hongroise op. 54* a szerző magyar zenére ráérző, de saját ihletésű témáival mégcsak afféle magyar illatú muzsika, elbűvölő és szépséges, de csak felszínen siklik végig egy sajátos hangzásvilágnak. Berlioz *Rákóczi-indulój*a a már említett ritka beleérző képesség remekműve.

A Razumovszkij-vonósnégyesek Beethovenje mégcsak kirándulást tesz orosz témaidézeteivel az orosz szellemiség világába, de Debussy oroszországi tartózkodása során meg is merül Muszorgszkij „tiszta forrásának" hangzásáradatában. Ez a hatás sokkal mélyebb, mintsem hogy orosz tárgyú művekben jelentkezhetne. De például Ravelnél ugyanez a hatás és nem is közvetlen élményanyag alapján a konzeniális *Egy kiállítás képei*-nek hangszerelésében nyilvánul meg. Ez a mű fantasztikus találkozás, átlényegülés egy orosz és egy francia zeneszerző között. Hasonlóra a Bach-Vivaldi kapcsolatig visszamenően alig akad példa a zenetörténetben. Talán a Stravinsky—Pergolesi zenei metamorfózis hasonlítható hozzá.

A XX. század Európájának zenéje már messzebbre tekint, kortárs zeneszerzőink más földrészek zenéje iránt is nagy érdeklődést és hajlandóságot mutatnak. Dél-Amerika, India vagy Oceánia és Afrika zenéje egyaránt zenei nyersanyag és ihletforrás az európai muzsikus számára. Milhaud vagy Stockhausen, a repetitív zene művelői, és majd mindenki merít ebből az új zenei csodakútból. Európa zenéje ismét felfrissül, a legheterogénebb elemekből ötvöz új mintákat, új zenecsodákat. És minden zenei hatás (ráhatás!) dacára ízig-vérig európai marad. Európa lelke odisszeuszi lélek: mindent asszimilálni akar, mindent szintézisbe vonni, semmi idegentől nem elzárkózni, sőt azt minél jobban megismerni akarni, mindenben megkeresni a lényeget és örökké hazavágyódni a biztos nyugalmat jelentő otthonba. Európa lelkisége zenéjében jut igazán maradéktalanul felszínre: EURÓPA LELKE A ZENE. És e ZENÉRE örök érvénnyel felírhatnánk mottóként a szép József Attila-i szavakat:

„hiába fürösztöd önmagadban,
csak másban mosdhatod meg
arcodat."

TERÉNYI EDE

HOL—

● A portugál Madeirán május 6-án tartották meg a nemzetközi *P. E. N. (Poets, Playwrights, Editores, Essaysts and Novelists) 55. Kongresszusát.* Az ötvennyolc ország kilencezer *P.E. N.*-tagjának ülése egy hétig tartott. A kongresszus témái közül megemlítendők: *A nemzeti nyelv és irodalom, Irodalom és függetlenség, Fernando Pessoa: egység és különféleség, Az író jogai és szabadsága, Az Észak-Dél Tengely.*

● Az *Újvidéki Színház* május 15-én Tompa Gábor rendezésében mutatta be Georg Büchner *Woyzeck* című drámáját. díszlettervező T. Th. Ciupe. A főbb szerepekben: Bicskei István, Faragó Edit, Fischer Károly, Pásthy Mátyás, Törköly Levente,Szilágyi Nándor, László Sándor és Simon Mihály. Az előadást Budapesten. Szarajevóban, Kolozsvárott és Mexikóvárosban is bemutatják.

● *Napló* címmel alakult meg az első független újvidéki magyar hetilap. Szerkeszti Bódis Gábor és Németh Árpád. Főmunkatársak: Tolnai Ottó, Csikos Zsuzsa.

● A *Cimbora* 4. számában Tőkés László üdvözli a gyermeklap olvasóit. Marton Ili Benedek Elekre, volt mesterére emlékezik, Györfi Ibolya pedig a magyar tankönyvek jelentőségéről szól. A *Bibliát* Csire Gabriella átdolgozásában ismerheti meg az ifjú olvasó: a *Biblikus történetek* című új sorozat első darabját Keller Emese illusztrálta. A kolozsvári Mátyás szobrot két oldalon mutatja be a lap (írta Kovács Nemere, fényképezte Imecs Márton). A szám költője Lászlóffy Aladár, prózai írást Anatole France-tól olvashatunk. Ezennel is megtalálható a gyermekírások, -rajzok és -levelek mellett a hobbi-sarok, a keresztrejtvény, a sakk-iskola, a főzőtanfolyam, az orvosi tanácsadó, a teszt, valamint a közkedvelt versenyek *(Logi-suli, Hol a hiba?, Könyvbarát vagyok* stb.) A képregény Benedek Elek Bálványosvárról írt mondája nyomán készült; rajzolta Damó István.

● A *Magyar Napló* május 17-i számában Udvarhelyi András beszélget Király Károllyal. Az interjú zárórészéből idézünk: „Egyébként bárki kerül is hatalomra Romániában, előbb vagy utóbb be kell látniuk, hogy a nemzetiségi kérdés megoldása, az emberi jogok megadása, a demokrácia vezethet csak stabilitáshoz".

● A *Keresztény Szó* 16. számában Simon István piarista tanár köszönti a hetvenéves II. János Pál pápát. A lapban cikket közöl többek között Fodor Sándor *(Várakozás)*, dr. Jakubinyi György *(Vasárnapi örömhír)*, Visky András *(Nem győzve — legyőzetlenül)*. Jakab Gábor *(„Istennel — a népért!")*; a szám költője Kovács András Ferenc.

● A *Hitel* 10. számában Hans Magnus Enzensberger *Bukarest* című írása olvasható. Az írás részlet Enzensberger *Óh, Európa* című, 1991-ben magyarul is megjelenő kötetéből. A lapban olvasható továbbá Egyed Péter — Tamás Tímea *Fondorlatok a demokráciáról* és *A végrehajtás vékonya* című írása. Bakos István *Erdély magyar egyetemének kálváriája*, Náhlik Zoltán pedig *Polémia a Bolyai Egyetemről* cím alatt jegyez cikket.

● Vittorio Gassmann avatta föl a negyvenhárom esztendő után újra nyitó torinói színházat. A világhírű olasz színész ezúttal kedvenc költőitől — Dantétól, Pablo Nerudától és Boris Viantól — szavalt verset.

● Edgar Faure megürült helyére Michel Serrest választotta tagjául a *Francia Akadémia*. A *Figaro* munkatársának jellemzése szerint az intézmény költőt, filozófust és tudóst ültetett Serres révén egyazon székbe.

● Steven Blumberg negyvenegy éves „gyűjtő", s a rendőrség rajtaütéséig egyedülálló gyűjteményt mondhatott a magáénak, amely tizenhat ezer levélből és kéziratból állt, a legrégebbi még 1309-ből datálódik. Gyűjtőnk éveken át mániákus kitartással lopkodta össze páratlan „levéltárát" különböző egyetemi könyvtárakból. A kollekciót mintegy húszmillió dollárra értékelik.

● Ez év novemberében Heiner Müller drámaíró veheti át a *Kleist-díj*at. A díj előző elnyerői között olyan egyéniségek találhatók, mint Bertolt Brecht, Robert Musil, Carl Zuckmayer és Anna Seghers.

● *Sztálin* címmel Gaston Salvatore írt nagysikerű színdarabot a diktátorról. A kritikusok szerint a darab egyszerre vádló és szórakoztató is. Sikerét az bizonyítja, hogy rövid idő alatt több nyelvre lefordították s Európa sok nagy színpadán mutatták be.

● A brit *Faber Kiadó* gondozásában angolul is megjelent Mario Vargas Llosa *El hablador (A mesélő)* című regénye, Helen Lane fordításában. A megítélések szerint a fordítás csak halvány másolata az eredeti könyvnek, amely Vargas Llosa utólérhetetlen nyelvi leleményességéről tesz tanúbizonyságot.

● Hatvanhat esztendős korában Los Angelesben elhunyt Sarah Vaughan, akit a kritika a „dzsessz Callasa"-ként értékelt. Az énekesnő karrierje az ötvenes évek elején indult, s lemezeiből minden évben mintegy hárommillió példány kelt el. Sarah Vaughan pop-sztárként is jelentős volt.

● Brigitte Bardot és Jean Gabin után a *Nagy színészek* sorozatban megjelent Jacques Zimmer Marlon Brandóról készített életrajza.

● Hetvennyolc éves korában, Svájcban elhunyt Paulette Goddard amerikai színésznő, Chaplin egykori társa a filmszalagon s az életben egyaránt. A művésznő Chaplin mellett játszott az *Új idők* és *A diktátor* című filmekben. 1958-ban feleségül ment Erich Maria Remarque-hoz, s olyan neves rendezőkkel is dolgozott, mint George Cukor, de Mille vagy Francesco Maselli.

● Clint Eastwood rendezi s játssza a főszerepét az *Afrika királynője* című filmnek, amelyet mintegy ötven évvel ezelőtt John Huston is megrendezett, Humphrey Bogarttal és Katherine Hepburnnel a főszerepekben. Az új filmváltozatban Eastwood partnere a francia Marisa Berenson lesz.

—MI

ROMÁNIAI SZLOVÁK KÖLTŐK

ONDREJ STEFANKO

MONDJAK

Mondják, hogy a versem az én otthonomban
nem jár mezítelen s cicoma nélkül, mint az igazság.

Mondják, hogy versem nem erős, egészséges,
mint a patak üdetiszta vize, melyből otthonom
tükrei isznak.

Mondják, hogy a versem a rágalmazók tüzében sem
hamvad el, mert benne ég olvasóim kérges tenyere,
örömtől piros arca, de gondtól barázdás
homloka is.

Mondják, hogy versem gyenge, mert
egy kis nép nyelvén szól,
és nem röpülhet ki a nagyvilágba...

Mondják, de én mindezek ellenére
továbbra is itthon írom verseim otthonomról.

DAGMAR MÁRIA ANOCA

JEL

Azt mondják,
a hallgatás a legtökéletesebb
kommunikációs eszköz.
Lehet, ezért
hallgatunk akkor is,
amikor
üvöltenünk kellene.

*

A költészet levegőjét
mindenki be tudja lélegezni.
De csak kevesen érzékelik
anyagtalanságának anyagiasult állapotát.

*

A demokrácia
nem döntheti el,
hogy hét polgár
teremthet-e új költészetet.
Csak a költészet határozhatja meg
a demokrácia mértékét a költészetben.

A KERT
(Részletek)

A hátunkon sziklát cipelünk.
Az egyik láthatatlanul hordja,
a másik egy egész Kaukázussal dicsekszik.
Mások viszont a zsebükben összekoccanó kavicsok
csörgésére figyelnek.

*

Mi a rosszabb:

ha elveszítesz egy barátot,
vagy ha te hagyod el őt?
Ez a perfid kérdés,
akár a telihold,
nem hagy aludni.
Ha ő pártol el tőled vagy te tőle,
matematikailag egy és ugyanaz.
Statisztikai szempontból az árulásoknak
a népesség számához viszonyított arányán
az emberi lét legutóbbi évmillióiban
ez mit sem változtat.

Addig is azonban
meg kell barátkoznod
az álmatlansággal.

*

Nem értem a bibliai példázatokat.
Ezért én senkit sem
dobok meg kővel.
Kenyérrel sem.
Leülök az óceán partjára,
hátat fordítva a példáknak,
és kavicsokkal dobálom.
Így sikerül rájönnöm,
hogyan létezhetett
lélek nélküli élet
saját alkotója árnyékában,
és
hogy hogyan lehetséges,
hogy ma
naponta fojthatunk meg
egy-egy lelket
s ugyanakkor mégis
életben maradjunk.

*

A butaságtól a tudásig
felmérhetetlenül nagyobb a távolság,
mint a tudás
és a nemtudás között.
A fájdalmat
az örömtől
csak a magatartásunk választja el.
A virágzástól a hervadásig
minden egyesít minket.

*

Az optimizmus az ismétlődés
alkotó elkerülése.
Semmit sem érzünk tökéletesnek.
Minden a tökéletességre sarkall.
Ez azonban sosem fog boldoggá tenni,
örökké tökéletesen tökéletlenek leszünk,
tehát
leszünk.

JANCSIK PÁL fordításai

IVAN MIROSLAV AMBRUS

ŐSZ

És elkezdődött ismét
mintha a szél elmeszesedett ütőereit
sebészkés vágta volna fel
a víz elöntötte a hidat
a hangyák az almafa kérge alá bújtak
lábunk a sarat dagasztotta
Aztán a víz visszahúzódott
az örökösök közömbösen mentek el
a szülői ház előtt
a hold teljes borogatást kapott
angyalok fésülték fehér hajukat
a járdán dinnyével gurigáztak a gyerekek
a templomban valaki rekviemet játszott
az orgonán
A fák törzsében
új évgyűrű fejlődött
anya a házat meszelte
a költő a szavakat kantározta
melyek háta meghajlott
a szépség terhe alatt

Az ősz már nem böjtölt

ADAM SUHANSKY

ÖNIGAZOLÁSI KÍSÉRLET

Olykor habozol
s a kezed fönnakad a levegőben
Tehát van még benned érzék
a szépség iránt
De ezek csak pillanatok
tollat tartó kezed lecsap a papírra
mint egy bombázó

Vajon elhiszi valaki neked
hogy néha a szónak is
nem sejtett súlya lehet?

LAKATOS BÉLA fordítása

NYÁR

Berde Mária versével idézünk a vízszintes 1. és függőleges 14. számú sorban.

VÍZSZINTES: **1. Az idézet első része** (zárt betűk: F, Á, G, Ö). 14. Narkotizáló szer. 15. Kopernikusz lelkes hívének, Georg Joachim von Lauchen német matematikusnak közismertebb lengyel neve. 16. Régi római pénz. 17. A nagy Garbo személyneve. 19. Ötven százaléka. 20. Szövetségi Köztársaság. 22. Török férfinév. 23. Kolozsvári költő (László, 1891—1983). 25. ... am See: osztrák üdülő- és télisport-központ. 27. Megszabott mindennapi időbeosztás. 28. Az Aranyos román neve. 30. Szerelmet ébresztő mesebeli folyadék. 31. Meglehetősen kevés (két szó). 33. Szeretetből fakadó jóindulat. 34. Sajó egynemű hangzói. 35. Etuska. 36. Hajórész. 38. Végtelen gond! 39. Aromája. 40. Te és én. 41. Békafajta. 43. Ezüstfehér, kemény fémes elem. 45. Szabó Lőrinc-vers címe. 46. Vagyon, románul. 47. Külső formájában megváltozik. 50. Jemeni kikötőváros. 51. Árpa, búza, rozs, zab. 52. Nagyon bőséges. 54. Tangó közepe! 55. Város, románul. 56. A Mire megvénülünk írója. 58. Kettőzve: álomkórt terjesztő légyfajta. 59. Díszes pergamentekercsek. 61. Társasági összejövetel meghívottakkal.

FÜGGŐLEGES: 2. Valakinek a kedvesét elhódítja. 3. Megfelelő. 4. A munka egysége a fizikában. 5. Az Aranykoporsó írója. 6. Az imént említett irányba. 7. Kabarészerző, forgatókönyvíró (Károly, 1892—1954). 8. Menyasszony. 9. A Légy jó mindhalálig fő alakjának betűjele. 10. Erek! 11. Tárgyról, anyagról éles szerszámmal apró darabokat eltávolít. 12. Korlát fölött átvisz. 13. Erős műszál. **14. Az idézet második része** (zárt betűk: V, T, F). 18. Csuklya. 21. Éghajlat. 23. Tompán, bizseregve fáj. 24. Hosszú, könyörgő ima. 26. Ofszájd a futballban. 27. Snájdig összefüggő betűi. 29. Ásványi fűszer nélküli. 32. Ilyen a kimerültségtől árnyékos szem. 34. Sorsunkra kedvezően ható, ezt jóra fordító körülmény. 37. Babonás vallási tilalmak. 39. Japán grafikus, számos nemzetközi díjat nyert (Masuo). 41. Igaz állítás. 42. Nyakmelegítő. 44. Vak kevert betűi. 45. Vidám, könnyű színházi műsor. 48. Hazai légiforgalmi vállalat. 49. Betegesen takarékos. 52. Velencei és genovai államfő volt. 53. Francia regényíró, nevéből ered a szadizmus szó. 56. Ószövetségi könyv legendás hőse. 57. Liviu Rebreanu-regény címe. 60. Kicsinyítő képző. 61. Pázsit. 62. Vissza: ellenben.

(Rámay Tibor)

A HELIKON 21. számában közölt, **Dobverés** című rejtvény megfejtése: Pereg a Föld, pereg szüntelen, / pereg az óriási dob: / míg lesz, mit az Ember hirdessen, / az is lesz, ki dobolni fog.

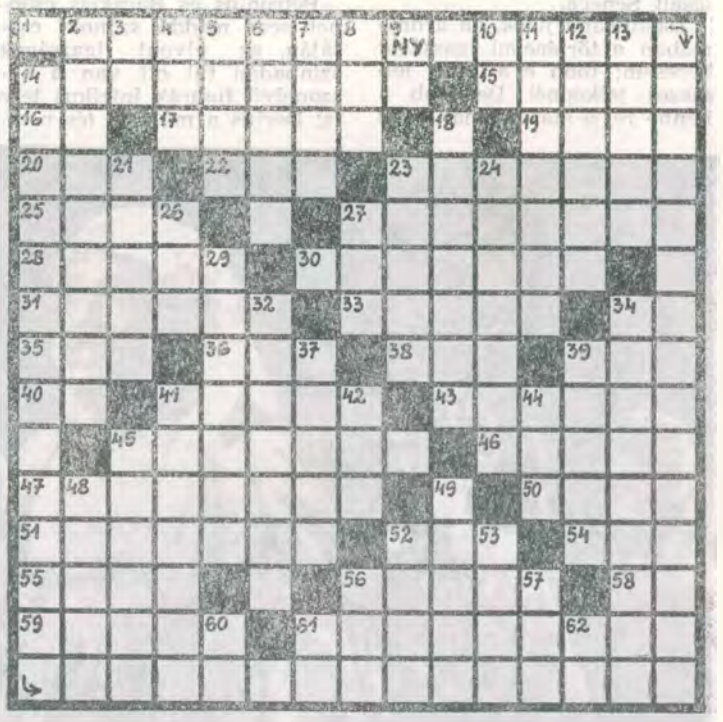

A HELIKON A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGÉNEK KÖZPONTI HETILAPJA — MEGJELENIK MINDEN PÉNTEKEN

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztő-helyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SIGMOND ISTVÁN

Szerkesztők:
MÓZES ATTILA széppróza
K. JAKAB ANTAL vers, levélváltás
JAKABFFY TAMÁS kritika, esszé
LÁSZLÓFFY ALADÁR világkultúra
SZABÓ GYULA kultúrtörténet, hagyomány
EGYED EMESE társművészetek
MOLNOS LAJOS szemle

A szerkesztőség címe: 3400 Cluj, Bulevardul Eroilor nr. 2.
Postafiók (Căsuţă poştală) 245.
Telefon: 951/1 24 20

48 400

Nyomda: I. P. Cluj